

A szerző minden jogút fenntartja.
Copyright 1937 by Paneuropa-Verlag. A. G. Glarus

A magyar kiadás joga a „Századunk”
folyóirat- és könyvkiadó kft. tulajdona,
Budapest, I., Paulen u. 19. Tel.: 153-
046.

Radó István nyomdai műintézete, Budapest, VI., Hajós ucca 25.

R. N. COUDENHOVE-KALERGI

TOTÁLIS ÁLLAM, TOTÁLIS EMBER

FORDÍTOTTA:
GÁSPÁR ZOLTÁN

*„Törvényhozók és forradalmárok,
akik egyszerre ígérenk egyenlősé-
get és szabadságot, sarlatánok
vagy fantaszták.”*

Goethe

S Z Á Z A D U N K   K I A D Á S A
B U D A P E S T

*George Washington,
Giuseppe Mazzini,
Thomas G. Masaryk*
emlékének

ELŐSZÓ

Mint európai apa és japáni anya fia, gyermekségem óta foglalkozom azokkal a kérdésekkel, amelyek minden kulturális és faji ellentétén túl az embereket és az emberiséget mozgatják.

Mint filozófiai művek szerzője, mindig arra törekedtem, hogy az életjelenségek sokféleségét alapformákra és ősi mozgatóikra vezessem vissza.

Mint a Páneurópa-mozgalom alapítója és vezetője, másfél évtizede vívódom azokkal a kérdésekkel, amelyek ma az embereket egyesítik és széjjelválasztják.

E tevékenységem során alkalmam volt rá, hogy a modern politika, kultúra és gazdaság kérdéseit megvitassam a legkülönbözőbb népekhez és a legkülönbözőbb társadalmi osztályokhoz tartozó emberekkel: európaiakkal, ázsiaiakkal és amerikaiakkal; királyokkal és köztársasági elnökökkel, diktátorokkal és demokratikus államférfiakkal; a munkások és parasztok, az ipar és a pénzvilág vezéreivel; egyházi, katonai és egyetemi méltóságok viselőivel; filozófusokkal és művészekkel, feltalálókkal és nevelőkkel, írókkal és újságírókkal; liberálisokkal és fasisztákkal, konzervatívokkal és kommunistákkal.

Könyvem e tanulmányok, gondolatok és beszélgetések foglalata. Célja, hogy világosságot vigyen a dema-

gógia és hazugságok zürzavarába, amely ma úgy elhomályosítja korunk problémáit, hogy még a politika művelőjének is nehéz felismerni azokat az erőket és eszméket, amelyek napjaink eseményeinek és átalakulásainak mélyén rejlenek.

További célom pedig az, hogy mindazoknak, akikben él a jóakarát, megpróbáljak irányt mutatni korunk megoldatlan kérdéseinek útvesztőjéből egy jobb és igazabb jövőbe.

Minden néphez és emberhez szól hát e könyv, akik választ keresnek korunk sorskérdéseire.

Gstaad, 1937. szeptember 7.

R. N. Coudenhove-Kalergi

I. EMBER ÉS ÁLLAM

Az ember Isten teremtménye.

Az állam az ember teremtménye.

Ezért az állam van az emberért, nem pedig az ember az államért.

Emberek képzelhetők állam nélkül, állam nem képzelhető emberek nélkül.

Az ember cél, nem eszköz.

Az állam eszköz, nem. cél.

Az állam pontosan annyit ér, amennyi szolgálatot tesz az embernek; amíg az ember kibontakozását szolgálja, jó, mihelyt az ember kibontakozását gátolja, roesz.

Így lehet az állam az ember barátja vagy ellensége, aszerint, hogy az ember szabadságát, biztonságát és fejlődését előmozdítja vagy gátolja.

*

Az állam sem élőlény, sem szervezet, sem pedig szerv. Hanem gépezet, mechanizmus, szerszám az ember szolgálatában, a káosz és anarchia elleni harchoz.

Az állam épp oly mesterségesen jő létre, mint egy *virágágy*. Mint ahogy a kertész virágágyat készít, hogy az egyes virágok jobban fejlődhessenek, épp úgy

az államférfi berendezi az államot, hogy az egyes emberek jobban fejlődhessenek.

A virágágy azonban mindig csak a virágok mesterséges szervezeti formája marad, épp úgy, mint az állam az emberek mesterséges szervezeti formája.

Gyakran mondják: a virágágy virul, a virágágy illatozik, a virágágy hervad. A valóságban a virágágy nem virul, a virágágy nem illatozik, a virágágy nem hervad; csak a virágok élnek.

Így az államban az emberek, az egyes emberek élnek.

De az állam nem az emberhez hasonlatos, nem húsból-vérből való, nem akaratból és képzeletből áll, hanem intézményekből és törvénycikkekből. Nem úgy tartozik az emberhez, mint fa a virágaihoz, hanem mint a virágágy a virágokhoz.

Az ember öncélú lény; az állam az ő eszköze, jóra és rosszra egyaránt.

•

Az állam *ház*, amelyben az állampolgárok élnek.

E ház alkotmányból és törvényekből, hagyományokból és jelképekből épül. Állandóan jókarban kell tartani, mindig tatarozni kell, hogy mindig kényelmesebb és szebb legyen jelen és jövő lakói számára. Ezért lakói joggal fogják szeretni és védeni.

De kinek sem jutna eszébe, hogy egy házat élőlényné nyilvánítson, amely lakói összességéből tevődik össze. Senki sem tartana egy házat félistennek vagy bálványnak. Mindenki tudja, hogy emberek hozták létre emberek kedvéért. Főléje magasodik sok embernek és túlél sok nemzedéket, mégis kevesebb minden egyee lakójánál. Mert azok valamennyien egy isteni világ részei: csak nekik van lelkük, csak nekik van képzeletük, csak nekik van akaratuk. Ezért a legkisebb lakó is

több, mint a legnagyobb ház s az utolsó állampolgár is több, mint a leghatalmasabb államépitmény.

Ha az állam csakugyan polgárainak összessége volna, akkor az állam összeomlása polgárai végét is jelentené. Néhány éve megértük egy nagyhatalom összeomlását. De polgárai ebbe nem haltak bele, hanem a törmelékből új házakat raktak. Sokan meggyászolták a régi házat, de sokan jobban érzik magukat az új, kisebb házakban.

*

Hajóhoz is hasonlítható az állam. Mint a hajó, úgy hordja az állam polgárait az élet veszedelmei közepette, oltalmazva őket a viharoktól és kalóztoktól.

S mert a hajó látszólag magától mozog, látszólag önmagát kormányozza, látszólag halandó, azért egyben-másban élőlényhez hasonlít. A valóságban azonban emberek mozgatják, emberek kormányozzák, emberek küzdenek rajta; s nem hal meg, — hanem elsüllyed. Az emberi képzelet élőlényvé varázsolhatja, névvel nevezheti, lelket tulajdoníthat neki: és mégis az élettelen világhoz tartozik, a lélektelen világhoz, a tárgyak világhoz.

Olyan az állam, mint a hajó kapitányával, legénységével, utasaival. Mint a hajó, ő is csak látszat-lény, csak gép, csak bábú, csak tárgy. Emberek építették, emberek tartják fenn, emberek kormányozzák. Nincs lelke, nincs képzelete, nincs jelleme, nincs szelleme. Az emberi képzelet élőlényvé varázsolhatja, emberhez hasonló lénynek érezheti, lelket tulajdoníthat neki; és mégis az élettelen világhoz tartozik, a lélektelen világhoz, a gépek világhoz, a tárgyak világhoz.

Az állam hasznos, mint egy *gépezet* és veszélyes, mint egy *gépezet*. Amíg az ember a gépezetet uralma alatt tartja, növeli hatalmát, szabadságát, biztonságát. Ha vezetése kisiklik az ember kezéből, ellenségévé lesz, széjjelzúzza és megsemmisíti őt.

Mégis igazságtalan volna a sok autóbalesetért az *autó* feltalálását vádolni, mint ahogy igazságtalan volna az állam sok kártevése miatt magát az állam intézményét vádolni.

Autó és állam hasznos szerszámok, amíg az ember uralma alatt állnak; s veszélyes ellenségek, ha kóimányuk kicsúszik az ember kezéből.

Az állam legjobban egy *biztosító társasághoz* hasonlít.

A polgárok fizetik az adót és engedelmességet fogadnak a törvénynek. Ennek fejében az állam oltalmazza őket bűntevők és ellenség ellen. Az adó jövedelméből az állam testőrséget tart adófizetőinek a bűntevők ellen: *rendőrséget*, és testőrséget az ellenség ellen: *hadsereget*. Biztosítja őket gyilkosság és testi sértés, rablás és lopás, csalás és zsarolás ellen; gondoskodik a közlekedés és a posta fenntartásáról, iskolák és fogházak létesítéséről, igazságszolgáltatásról és közigazgatásról, így növeli e biztosító társaság a biztosítottak fejlődési lehetőségét és biztonságát, ha alkalmazkodnak a biztosítási feltételekhez, a törvényekhez és pontosan fizetik járulékaikat.

Az állam azonban nemcsak virágágyhoz, hajóhoz, házhoz, autóhoz és biztosító társasághoz hasonlít, hanem egy *bálványhoz* is, egy színesre mázolt fafaragványhoz, amelyet emberfeletti lényé nyilvánítanak s amelynek istenekhez illő tiszteletet követelnek: feltétlen engedelmességet, vér- és pénzadót.

Kultúremberek között kihalt a bálványimádás, az

állatok és csillagok tisztelete. De veszélyesebb bálvány keletkezett: az állam.

Mert az állam nem emberi lény. Mégis több akar lenni, mint ember. S minthogy nem isten, bálvánnyá lesz. Emberi teremtmény létére azt akarja, hogy az emberek imádják.

Az embernek ez a teremtménye a közvetítő szerepét játssza léten és ember között; ez a mesterséges szerkezet természetes szervezetnek játssza meg magát; az embernek ez a szolgálója urává akar lenni.

S nemcsak a háborúban áldoznak ennek a Molochnak emberi hekatombákat. Maga az ember forog ma abban a veszélyben, hogy elnyeli őt; kerékké lesz majd egy gépezetben, amelyet az ő szelleme teremtett.

A világtörténelem legveszélyesebb forradalmát éljük: *az állam forradalmát az ember ellen.*

Minden idők legveszélyesebb bálványimádásának idejét éljük: az állam istenítésének korát.

*

Imígyen szólnak az új bálványimádók:

„Az egyes csak egy ember. Az állam sok ember: így hát az állam több mint az egyes, több mint az ember.

Az ember a teremtés koronája. Az állam több, mint minden emberi lény: tehát az állam félisten vagy isten.

Az ember annyit ér, amennyi szolgálatot tesz az államnak; ha az állam fejlődését szolgálja, jó, ha az állam fejlődését akadályozza, gonosz..

Mert öncél osak az állam – az ember eszköz.

Csak az állam szervezet – az ember az ő szerve.

Csak az állam épület – az ember téglá benne.

Csak az állam legyen szabad – az ember legyen szabadság nélküli.

Csak az állam az úr – az ember az ő szolgálója.

Az állam minden – az ember semmi más, mint

atomja vagy sejtje ez emberfeletti lénynek, az államnak.”

E bálványimádás abból ered, hogy *az államot megszemélyesítik.*

Az államot, amely jogi személy, természetes személynek fogják fel. Emberi tulajdonságokkal ruházzák fel: kollektív akaratral és kollektív értelemmel; az akarat szabadságával, az önfenntartás ösztönével, a hatalom akarásával.

Követeli, hogy az egyes akarata vettessék alája az ő kollektív akaratának; az egyes értelme az ő kollektív értelmének; a személyes szabadság az állami szuverenitásnak, az önfenntartás az állam fennmaradásának, a személyek hatalomigénye az államénak.

Valójában pedig az államnak nincs sem akarata, sem értelme, se jelleme, se szabadság utáni vágya, sem önfenntartási ösztöne, se hatalmi törekvése, mivel *nem élőlény*, hanem gépezet. Mind e tulajdonságok és célok emberi tulajdonságok és célok, amilyenek neki nincsenek és nem is lehetnek, amelyeket azonban egyes emberek és embercsoportok érdekében mégis az államnak szoktak tulajdonítani.

Az állam megszemélyesítése közvetlenül az állam istenítéséhez vezet.

Mert mihelyt az államot személynek, embernek fogják fel, azonmód nem ember többé, hanem *felsőbbrendű ember*: millió emberfejjel, millió embertesttel, millió embertestrésszel. *Kollektív lény*, amely minden egyént magába foglal és föléjük emelkedik.

E kollektív személyiség úgy föléje emelkedik az egyeseknek, hogy nemcsak felsőbbrendű emberré lesz, hanem bálványá.

E bálványimádásból csak úgy gyógyulhat ki az ember, ha felismeri, hogy az emberi világban *nincs kollektív személy*, csak egyes személyek. Hogy csak a jogtudományban vannak kollektív személyiségek, jogi személyek, de nem a valóságban. Hogy tehát az állam sem személy, hanem gépezet.

Talán a hangyák és méhek között vannak kollektív személyek; az emberiek között csak egyes személyek vannak, csak egyének. Egy-ének: oszthatatlan lények.

Ha egy embert kettévágnak, nem két félember jó létre, hanem két fél hulla; az ember nem osztható.

Ha két embert összeszámolunk, nem kettős ember, nem emberfeletti ember jó létre, hanem mindig csak két egyes ember, két egyén.

Az embert nemcsak osztani nem lehet, hanem *összegezni sem*.

Minden ember egyszer való és egyszeri sajátága lény. Tömegeket lehet összegezni, de nem lényeket; mennyiségeket igen, minőségeket nem.

Két emberi lehet kétszer oly súlyos és kétszer oly erős, mint egy; de nem kétszer olyan okos és kétszer olyan jó.

Számlálni lehet az embert, mint katonát, mint tanulatlan munkaerőt, mint fogyasztót; de nem mint személyiséget, mint jellemet, mint szellemet, mint képzelettel felruházott lényt, mint értéket.

Mint tárgyat és nem mint alanyt. Mert mint *alany*, mint öncélú lény, minden ember önmagában egy világ, teremtője és példázata egy világnak. Végtelenül több, mint minden gép, még mint az államgép is. Mert a legutolsó ember is megmérhetetlen és kimeríthetetlen: igazán Isten fia.

Csak mint *tárgy* kicsiny az ember, még a legnagyobb is; parányi porszeme a Földnek, mely maga is egy parányi porszem a csillagok végtelen tengerében.

Az alaptévedés az állammal kapcsolatban az, hogy

a polgárok egyetemének tekinti magát, holott valójában a polgárok eszköze.

Ha egy tízmilliós állam csakugyan e tízmillió ember összegezése volna: úgy hasonlíthatatlanul magasabbrendű lény volna, mint bármelyik e milliók közül.

Csakhogy soha és semmiképen sem összegezése e tízmillió embernek, hanem csupán szervezeti formája. E tízmillió ember az állam polgára, de nem csupán állampolgár. Ezek az emberek élnek és küzdenek, szeretnek és gyűlölnek, álmodoznak, gondolkodnak és dolgoznak, legnagyobb részben az állam szféráján kívül. Előszörban sajátmagukhoz tartoznak, a maguk gondjaihoz és reményeihez; de a maguk egyházközségéhez, a maguk családjához, a maguk hivatásához, a maguk pártjához is. Állampolgárságuk lényüknek csak egy töredékét tölti be. Nem téglái hát államuknak, sem atomjai vagy sejtjei; az államot ők nem képezik, hanem lakják és benépesítik.

Minden ember egy világ önmagának; a maga életét éli s a maga halálával hal. Szeretet, barátság és hűség összeköthetik, de nem olvasztják össze más emberrel.

Két ember mindig két egyén marad, két különálló világ; még akkor is, ha a legjobb házasságban élnek.

Tízmillió ember mindig tízmillió egyén marad, tízmillió különálló világ; még akkor is, ha a legjobb államban élnek.

Így hát az állam, mint kollektív lény, mint felsőbbrendű ember, mint isten: kitalálás, mítosz, *veszélyes hazugság*.

Az állam biztosító társaság, amelyet ügyfelei halvánnyá emelnek.

E bálványimádás ellen akarunk küzdeni – de nem a biztosító társaság ellen.

Nem az állam ellen, hanem az állam istenítése, körünk legvégzetesebb tévelygése ellen.

II. JOGÁLLAM ÉS HATALMI ÁLLAM

Az állam nem felsőbbrendű ember¹, nem félisten vagy Isten, de az ember legfontosabb alkotása.

Mert ő ad az embernek nagyobb biztonságot embertársaival és természeti csapásokkal szemben, ő mutatja az utat az anarchia őserdejéből a személyes szabadság felé.

Ezért értékes az állam: nem önmagáért, hanem az emberek jóvoltáért.

Az állam keletkezésének köszönheti az ember, hogy az állati létből felemelkedett az emberi életbe. Csak az állam segítségével sikerült a gyenge emberi nemnek a Föld urává küzdeni fel magát.

Két emberöltő anarchiában, két emberöltő állam nélkül s egész civilizációnk elomlana; nem lenne többé tudomány és kultúra. Az ember ismét vadállatokkal tusázhatna, mint a jégkorban. Minden más találmány veszendőbe menne a legnagyobb találmánnyal, az állammal.

Ezért nevetséges az állam eltörléséről beszélni mindaddig, amíg az emberiség nem szentek közössége.

Mindaddig az állam szükségszerűség. Szükségszerűség az emberek fejlődése érdekében. Mert az *anarchia* mindenki harca mindenki ellen, állandó polgárháború, szakadatlan bűnözés és minden érték megsemmisülése.

Az anarchia nem szabadságot jelent, hanem a leg-

rosszabb szabadságnélküli állapotot, a legrosszabb önkényt.

Ezért még a legrosszabb állam is jobb, mint az állam nélküli lét; jobb, mint az anarchia,

Az államgép két nagyon különböző terméket készít: a *jogot* és a *hatalmat*.

Mindkettő a biztonságot szolgálja; a joggal biztosítja magát az egyén s a hatalommal biztosítja magát a közösség.

A jogállam törvényeken és *bírákon* alapul – a hatalmi állam fegyvereken és *harcosokon*.

Jogállamban a bíró a legfőbb tekintély, az igazságszolgáltatás a legfőbb hivatal; hatalmi államban a hadvezér a legfőbb tekintély, a parancsnoklás a legfőbb hivatal.

Jogállamban előbbre való a jog, mint a hatalom – hatalmi államban előbbre való a hatalom, mint a jog.

Jogállamban az igazságosság a legfőbb erény – hatalmi államban a vitézség.

A jogállam azért él a hatalommal, hogy érvényt szerezzen a jognak – a hatalmi állam azért él a joggal, hogy hatalmát fenntartsa és megszilárdítsa.

Jogállam számára minden ember a jog alanya; hatalmi állam számára minden ember a hatalom tárgya. Mert a bírónak mindenekfelett való kötelessége, hogy az egyes embert embertársai s az állami szervek önkényétől megoltalmazza; ellenben a harcos kötelessége, hogy maga és mások életének feláldozásával az államot külső és belső ellenségektől megvédje.

*

A bíró-állam a *családból* keletkezett – a harcos-állam a *hordából*.

Bírói tisztet először az *anya* gyakorol gyermekei felett: elosztja köztük az ételt, lecsillapítja civódásait, dicsér és korhol, jutalmaz és büntet.

Az anyajogú társadalom korában az anya megtartotta e természetéé bírói tisztet a gyermekek és unokák felserdülése után is. Az apajogú társadalom korában a családfő vette át a bírói tisztet a család s a nemzetség felett. Törvényhozó és végrehajtó hatalom az ő természetes hatásköre lett. Bírói ítéletekből lettek a törvények s a bírónak hatalommal kellett rendelkeznie, hogy ítéleteinek foganatot szerezhessen. így volt a bíró egyszerismind törvényhozó és *kormányzó*.

A harcos-állam a hordából származott. A magasabbfendű állatvilágban gyökerezik: egy farkascorda összeveődik, hogy együtt menjenek zsákmányt szerezni. Egy öreg és erős farkas átveszi a vezetést. A többiek követik és engedelmeskednek neki.

Az emberi hordák hasonló módon keletkeztek, az őskori fejtadászok – s napjaink fegyveres csoportosulásai egyaránt. Minden hordában vasfegyelem uralkodik. A *főnök* élet és halál ura. A legsúlyosabb bűnök az árulás, zendülés, gyávaság.

Gyakran keletkeznek hordából államok, ha sikerült hatalmi rendszerüket jogrenddel kiegészíteni. Akkor aztán szövetkeztek bíró- és harcos-állam, jog és hatalom, nemzetség és horda. Mert csak a jogrend s az igazságszolgáltatás volt képes egy hordát huzamosan összetartani és megszervezni. S minden nemzetségnek katonailag kellett szervezkedni, hogy biztonságban legyen szomszédaitól s a rablóktól. így lett a bíró törzsfővé s a törzsfő bírónak. Szövetségükből jött létre a *királyság* s az állam.

*

Jóllehet a polgári és katonai hatalom, a bíró- és harcos-állam kosán szövetkeztek, mindmáig nem sike-

rült őket teljesen eggyéformálni. Ma is küzdenek az elsőséért az állam keretei között.

A *polgári hatalom* többnyire a jogeszmének, a *katonai hatalom* a hatalmi eszmének hódol. A hadsereg olykor állam az államban, harcos-állam a bíró-államban.

Gyakran adódik összetűzés a jogeszmé s a hatalmi eszme képviselői, polgári és katonai hatóságok között, ami forradalomra és államcsínyre vezet. Hogy ily összetűzések elkerültesse, monarchiákban az uralkodó lép a jogállam és a hatalmi állam élére egyaránt.; nevében szolgáltatnak igazságot és üzennek hadat. E perszónalunió révén biztosítja állama belső egyensúlyát.

Mindazonáltal marad feszültség a jogállam és hatalmi állam között. Ezért a modern államnak két gyújtópontja van, mint az ellipszisnek: a jogeszmé és a hatalmi eszme – a bíró és a harcos.

Az államot ugyanazokkal a jelképekkel kellene ábrázolni, mint az igazságszolgáltatást, *mérleggel* az egyik s *karddal* a másik kezében; mérleggel, mint a jog s karddal, mint a hatalom jelképével.

Ma *Anglia* közeledik leginkább a bíró-állam teljességéhez, *Németország* pedig a harcos-állam végletéhez.

Egyetlen európai államban sincs a bírónak akkora tekintélyük, mint Angliában – s egyetlen európai államban sincs a harcosoknak akkora tekintélyük, mint Németországban. A jog állameszméje Angliában, a hatalom állameszméje Németországban virul.

A földrajz megmagyarázza a két rokon nemzet ellentétes felfogását. Angliát a tenger biztosította külső ellenségekkel szemben s ezért az állam súlypontját az egyénre, a jogra és szabadságra helyezhette. Németország természettől nem védett határaival Európa köze-

pén elsősorban ellenséges betörésekkel szemben volt kénytelen védekezni: a személyes szabadság és a személyiség jogainak gondolata háttérbe szorult az államnak hatalmi eszközökkel való biztosítása mellett.

Jogállam is, hatalmi állam is rend-államok; csak hogy a jogállamban a rend alapja az *igazságosság*, amely az egyeseket védi az államtól, a hatalmi államban pedig a *fegyelem*, amely az államot védi az egyesektől. A fegyelem mechanikus, az igazságosság organikus rend. A fegyelem küzd a szabadság ellen, az igazságosság kifejleszti a szabadságot.

A totális állam fegyellemmel akarja pótolni az igazságosságot, a szabad állam igazságossággal pótolja a fegyelmet. Igazságszolgáltatás nélkül nincs kultúrállam – fegyelem nélkül nincs hadsereg.

*

A hatalom és jog kettőssége örök, mert az *erő* és *forma* mélyebb ellentétében gyökerezik, amely az egész teremtésben érvényesül.

Ez az ősi kettősség nyilvánul meg a méretekben, mint tér és idő; a nemekben, mint férfi és nő; a természetben mint dinamika és statika; az etikában mint emberség és igazságosság; az esztétikában mint energia és harmónia.

A hatalom erőelv.

A jog formaelv. Minden jog egyensúlyhelyzet. Mér-tanilag mint arányosságot fejezhetjük ki, számtanilag mint egyenletet, Minden jogtalanság közvetlenül sérti egyensúlyérzékünket, esztétikai ösztönünket. Kizökkentnek érezzük a világrendet s egyszersmind arra vágyunk, hogy a jog helyreállításával ismét rendbe, ismét egyensúlyba hozzuk.

A hatalom akarása elemi természeti erő, az ember fejlődésre való törekvésének megnyilatkozása, mint ahogy a jog akarása a formálódásra való törekvésé.

Mint ahogy minden forma lényegéhez tartozik, hogy korlátokat vonjon az erő köré, úgy a jog lényegéhez tartozik, hogy korlátokat vonjon a hatalom köré.

A forma erőalakítás, a jog hatalomalakítás.

*

Minden állam hatalmon és jogon alapul: tartalmi eleme a hatalom, formai eleme a jog.

Ezért értékes hatalom is, jog is; s ezért értelmetlen a követelés, hogy a hatalmat joggal kell helyettesíteni, ahelyett hogy joggal kiegészíteni.

Jognélküli hatalom önkényt és anarchiát jelent; hatalomnélküli jog hatástalan jog és azonképen anarchiát és önkényt jelent.

Jog nélkül nincs béke, szabadság, állam; de hatalom nélkül sincs sem béke, sem szabadság, sem állam. Ezeket az értékeket csak akkor lehet megteremteni és megtartani, ha a jog a hatalomra s a hatalom a jogra támaszkodik.

Ezért az állam épp oly kevésbé nélkülözheti a hatalmat, mint a jogot.

Minden jogintézmény, amely mögött nem áll hatalom, fölmondja a szolgálatot. Ezért bukott még a *Népszövetség* is.

Minden hatalmi képződmény, amely nem jogra támaszkodik, fölmondja a szolgálatot. Ezért bukott meg minden *diktatúra*, amelynek nem sikerült új jogalapot teremteni.

Jog és hatalom szövetségének legnagyobb mintája a Római Birodalom. Hódító légióinak hatalma teremtette meg s ítélő bírának igazságossága tartotta fenn.

*

A hatalmi politikus a világot biológiailag és *dinamikailag* szemléli, mint erők szakadatlan mozgalmassá-

gú birkózását. Államok, népek, osztályok és pártok az ő számára élőlények, amelyek növekednek, virágznak és elmúlnak, hatalomért és létért viaskodnak s győzelmük vagy bukásuk erejüktől, kíméletlenségüktől és ügyességüktől függ. Ezért törekednek a hatalmi politikusok mindig a vezetésük alatt álló csoport hatalmának kiterjesztésére, ama törvény szerint, hogy a természetben nincs veszteglés, hanem csak növekvés vagy hanyatlás, fejlődés vagy elfajulás; ugyanazon törvény szerint, amely az állatoknak és növényeknek a létért való küzdelmet parancsolja.

A jogpolitikus a világot architektónikusan és *statikailag* látja. Államok, népek, osztályok és parlamentek az ő számára meghatározott nagyságú jelenségek, politikai és társadalmi építmények anyagai az egyensúly és harmónia örök törvényei szerint. Ezért rokon a jogtudomány az építészettel, a mechanikával és a matematikával. A jogász számára az állam törvényekből és paragrafusokból, alkotmányokból és rendeletekből, formákból és formulákból épül, amelyek rendet visznek a zűrzavarba s logikát a létért való vak küzdelembe.

Így gyökerezik a hatalmi politika a Föld, a jogpolitika pedig az Ég törvényeiben.

•

Jogállam számára a *béke* a természetes állapot, melyet a háború megzavar és félbeszakít.

Hatalmi állam számára a *háború* a természetes állapot, melyet a békés korszakok megzavarnak és félbeszakítanak.

Csak békében képes a törvény teljesen érvényesülni; csak békében lehet a bíró a legfőbb tekintély.

Csak a háborúban képes a hatalom teljesen érvényesülni; csak háborúban lehet a harcos korlátlan úr.

Békében a jog uralkodik a hatalmon, háborúban a hatalom a jogon.

Ezért a hatalmi állam *imperialista*, a jogállam *pacifista*.

A jogállam az egyesek jogát akarja kiépíteni és biztosítani, a hatalmi állam az állam hatalmát akarja kiépíteni és biztosítani.

A bíró számára minden egyes ember *személy*: öncélú lény meghatározott jogokkal és kötelességekkel. A harcos számára az egyes ember csak eszköz a hadsereg küzdőképességének s az állam hatalmának fokozására, *eleven fegyver*: nincs joga az állammal szemben, de köteles a legszigorúbb fegyelemre, a teljes önfeláldozásra, a feltétlen engedelmességre.

A bíró számára az állam önálló és felelős személyiségekből áll; a harcos számára emberanyagból.

Ezért a jogállam *individualista* – a hatalmi állam *kollektivista*.

A jogállam eszménye: a *totális ember*, a kibontakozott ember, a szabad ember.

A hatalmi állam eszménye: a *totális állam*, a hatalmas állam, a szabad állam.

*

A *világháború* hatásaként Európában változás állott be, a bíró-állam rovására s a harcos-állam javára, a jogállam rovására s a hatalmi állam javára.

A háborút megelőző békés évtizedekben a politikai fejlődés a jogállam kiépítésére, a személyes szabadság és biztonság fokozására törekedett.

Csak a háborúban eszméltek rá a népek, hogy az állami életben a hatalmi elv s a jogelv legalább is egyenrangúak s hogy az előbbi más szervezeti formákon alapul. Az Imperium Romanum alkotmánya háború esetére szabályozta a *diktatúrát*, az egész államhatalom összpontosítását meghatározott időre – hat hónapra – egy ember kezében. A háborús állami totalitásnak emez intézménye nélkül Róma nem tudta volna világ-

birodalmát létrehozni. Háborúban ugyanis az egész állam a hadsereg kibővítése, amelyet katonai szemponatok szerint kell megszervezni, hogy a győzelmet elérjék, így történt meg, hogy a világháború utolsó éveiben a nagy nyugati demokráciák gyakorlatilag diktatúrákká lettek, *Wilson, Lloyd George és Clemenceau* vezetése alatt.

A háború utáni korszakban eluralkodott a háborútól való félelem. Ez fakasztotta fel a totalitárius állam-elméletet abból a gondolatból, hogy egy totalitárius állam állandó hadi készenlétben él s nagy átalakulás nélkül meglepetésszerűen kezdheti el a háborút.

Így szorul háttérbe a jogeszmé a hatalmi eszmé mögött. A jog csak annyi teret foglalhat el, amennyit a hatalom enged. A római köztársasággal szemben a modern diktatúrákban a rendkívüli hatalom nincs időbelileg meghatározva, hanem határozatlan. Ezért mintájuk inkább a görög kényuralom (*tyrannis*), mint a római diktatúra.

III. ATHÉN ÉS SPÁRTA

A totális állam és a totális ember eszméje az európai történelem kezdetén *Sparta* és *Athén* alakjában állanak szemben egymással.

Spárta kommunista arisztokrácia – Athén kapitalista demokrácia.

A spártai eszmény a totális állam volt.

Az athéni eszmény a totális ember volt.

Spártában az ember élt az államért, Athénben az állam élt az emberért.

Spárta volt az eszményi harcos-állam. Athén bíró-állam volt, jóval mielőtt nagyhatalommá lett. Akkoriban kellett Orestesnek, akit az Eumenidák egész Hellászón át üldöztek, Athénben keresni igazságot, hogy az areopág legfőbb bírósága előtt megtisztuljon vétkétől.

Pallas Athéné szobra az athéni Akropoliszon az antik világ szabadságszobra. Mert Athén volt a *demokrácia* előőrse, a *személyiség* Védelmezője, a *szabadság* oltalmazó ja.

Mikor köröskörül a világ barbárságba és deopotizmusba süllyedt, Athén meggyújtotta a szabadság fátylóját, amelynek fénye ma Földünk nagyobb részét bevilágítja. Athén megbuktatta zsarnokait s a kormányzottak ellenőrzése alatt álló kormányzatot alkotott. Kormányzatot, amely az egyes jogait védelmezte az állam hatalma ellen; amely a hatalmak széjjelvá-

lasztásához ragaszkodott s száműzött minden polgári, aki abba a gyanúba esett, hogy zsarnokságra tör.

A szabadságnak ebben a légkörében alkotott *Athén* először kultúrát az *individualizmus*, a személyiség, az ember jegyében. A szépség és a szellem, a művészet és tudomány kultúráját.

Ennek az első európai kultúrának foglalata és célja volt a teljességre jutott ember, a totális ember, a kifejlett személyiség, a *kalokagathia* hellén ideálja ezerrint formálva: bátor szépség; a test, lélek és szellem tökéletessége; hősi és esztétikai értékek kapcsolata egy természetes erkölcsben.

Ennek ez eszménynek a kultuszában nevelte Athén egyedülálló személyiségek egész sorát, akik nyugati kultúránk épületének alapjait megvetették: művészeket és hősoket, költöket és gondolkodókat, hadvezéreket és államférfiakat, szónokokat és történetírókat, hetairákat és olympiai győzteseket.

E kicsiny város, a szabadság e fellegvára, több lángelmét adott az emberiségnek, mint kivüle az egész antik világ: *Aischylos*, *Sophokles* és *Euripides* voltak a tragédia megteremtői; *Aristophanes* a vígjáték megteremtője. Az európai erkölcstan még ma is *Sokrates*, a metafizika *Platon*, a természettudomány és a logika *Aristoteles* eszméiből táplálkozik. *Pheidias* a képzőművészet örök sarkcsillaga marad, a Parthenon az építészet örök mértéke; *Demosthenes* minden idők legnagyobb szónoka, *Perikies* egyik legnagyobb államférfia, *Themistokles* egyik legnagyobb hadvezére. S ha nem minden athéni lángelme volt is Athén szülötte, mégis a szabadságnak ez a városa nevelte és formálta öket.

Így lett Athén *Nyugat kultúrájának*, művészetének és tudományának, drámairodalmának és filozófiájának

szülő anyja. De mindenekelőtt kettős eszményének: a szabadságnak és a személyiségnek.

Eközben *Spárta* nem ajándékozott az utókornak lángelméket, műremekeket, teremtő gondolatokat. Ott az embert elsorvasztotta az állam, a szellemet az egyoldalú hatalomimádat, a képzeletet az egyoldalú testkultúra, a művészetet a fegyverművesség kizárólagossága, a kultúrát az önmegtartóztató kommunizmus.

A spártai nem ismert személyes szabadságot, személyes tulajdont, személyes műveltséget, magánéletet. Teljesen az államba volt tagolva. *Spárta katonai tábor* volt, a férfiak katonák, a gyermekek újonc katonák, az asszonyok háborúra való emberanyag termelői. A fiúkat kora gyermekségükben elszakították anyjuktól s államilag gyötörték és sanyargatták, hogy tanulják meg a fájdalmak elviselését s a jövő háborúban megállják helyüket. Így nevelték őket kizárólag derék harcosokká és engedelmes állampolgárokká. Ellenségei voltak a művészetnek, a tulajdonnak, a kultúrának; megvetették a fényűzést és az élvezeteket, az állam és a hatalom növelése kedvéért. Ezért az államért élni és meghalni volt a legfőbb boldogság; meghalni érte a legfőbb cél.

Nem véletlen, hogy ez a totalitárius állam *kommunistikus* volt; mert a magántulajdon minden időben döntő eleme a liberalizmusnak, a személyiség védősánca az állami mindenhatóság ellen, a fényűzés és kultúra ösztökéje. Ezzel szemben az állami totalitást csak államszocializmussal lehetett elérni.

Két évszázadon át volt Görögország Athén és *Spárta párviadalának* színtere. Párviadal volt ez individua-

lizmus és szocializmus, személyiségkultusz és államkultusz, szabadság és állami totalitás között.

Ha ez a párviadal nem a múltra, hanem a jövőre tartozna, akkor minden államtalítás-hívő azt prófétaírná, hogy Athén ugyan magasabbrendű kultúrértékeket fog termelni, de Spárta nagyobb államférfiúi és katonai teljesítményekre lesz képes. Hogy hős hadaival meg fogja hódítani Görögországot és biztosítani fogja függetlenségét. Hogy mindenekelőtt könnyűszerénél le fogja győzni s le fogja igázni az elpuhult Athént.

A történelem azonban másként alakult. A tények erősebbek az elméleteknél; Athén politikai és katonai téren is Spártával egyenrangúnak bizonyult.

Nem Spárta, hanem Athén volt a hellén *szabadságharcok* vezetője, először a perzsa, azután a makedón túlerővel szemben. Athén seregei épp oly nagy és épp oly sok győzelmet arattak, mint Spárta seregei; Athén hajóhada birodalmat alkotott, nagyobb és hatalmasabbat, mint amilyen Spárta volt. Spárta nem nevelt *Perikleshez* hasonló méretű államférfit, sem *Themistokleshez* hasonló méretű hadvezért.

A görög hegemoniáért folytatott harmincéves háborúban roppant össze végül Athén, de nem azért, mint ha a spártaiak vitézebbek lettek volna, hanem mert őrizetlen hajóhadán rajtaütöttek a Dardanellákban. Spárta döntő csapása Athénre, az athéni hadsereg megsemmisítése Szicíliában, egy athéni emigráns ötlete és tanácsa volt, a lángelméjű *Alkibiadesé*. Alig pár év múlva Athén a peloponnézosi háborúban már felocsúdott letörtségéből s lerázta magáról Spárta hegemoniáját.

Athén és Spárta párviadala politikailag és katonailag eldöntetlen maradt.

*

A történelem azt tanítja, hogy Spárta a személyiséget feláldozta a totális államnak. Ezzel szemben At-

hén az államot *nem* áldozta fel a totális embernek, hanem éppen ellenkezőleg, általa növelte nagyra és erősítette meg.

Megesett a csoda, hogy Athént minden individualizmus, kapitalizmus, életöröme, fényűzése, erotikája, kifinomodott kultúrája, művészete és filozófiája sem gátolta abban, hogy a spártai harcos-állammal politikailag és katonailag egyenrangú maradjon. Hogy hiába áldozta fel Spárta az életörömöt, szabadságot, szépséget és szellemet, mert Athén mindezen áldozatok nélkül is ugyanolyan katonai és politikai sikereket ért el. Mert éppen a totális ember eszméje volt az, amely az athénieket nem tette egyoldalú élvezethajhászokká, egyoldalú szellemi emberekké, dekadens esztétákká, hanem engedte, hogy egyszerre realisták, harcolók és hősök maradjanak. Egy teljes dimenzióval gazdagabbak voltak, mint a spártaiak, akiknek lelke ellaposodott az állam nyomása alatt. Sokoldalúságuk, művészvultuk és hősiességük a szabadságból született.

Szabadság és személyiség tették Athént nagygyá és halhatatlanná, oly nagygyá, hogy Spárta teljesítményei elvesznek mellette. S ha Athén nem küzdött volna az ember szabadságáért és kibontakozásáért, akkor Spárta emléke, kommunizmusával, államimádásával és vitézségével együtt rég elkallódott volna. Csak Athén fénye, amely harmadfélezer éven is átvilágol, volt olyan ragyogó, hogy egy sugara Spártára is hullott s kiemelte e város történetét az Idők homályából.

*

Így e nagy történelmi kísérlet jóvoltából ma összevethetjük a totális állam eszményét a totalis ember eszményével: Spárta múlandóságát Athén halhatatlanságával.

Athén halhatatlan maradt, mert ő emelte először *az embert minden dolog mértékévé*, az állam mértékévé is.

Mert államának célja *az ember kifejlesztése volt*. Mert először képviselte azt a hitet, hogy a szabad ember több és többre képes, mint a nem szabad. És mert elsőnek volt mersze, hogy ezt a hitet valóra váltsa és bizonyítsa.

Ezért nem véletlen, hogy Athén egyszerre anyja a szabadságnak, a személyiségnek, a művészetnek és a tudománynak. Mert csak a szabadságból születhettek meg azok a személyiségek, akiknek tettei s műveik évezredek át döntően hatottak az emberiség fejlődésére.

Ma, amikor a szabadság újra veszélyben forog, nem lehet ezt az összefüggést eléggé hangoztatni. Mert Európának ismét dönteni kell, hogy Spárta vagy Athén útján akar-e járni: a *mindenható állom* vagy a *szabad ember* útján.

*

Athén kora óta a legfőbb politikai érték, amelyért Nyugat küzd, nem a biztonság, nem a béke, nem a hatalom és nem az egyenlőség, hanem a *szabadság*.

Magasabbrendű érték ez, mint maga az élet: mert minden élő legősibb ösztöne nem az önfenntartás, hanem az *önkifejtés*.

Az önfenntartási ösztön csak része a fejlődés akaratának: a kifejlesztés akarása az idő dimenziójában. Ahol önfenntartás és önkifejtés, élet és szabadság harcolnak egymással, ott kicsiny lelkek az önfenntartás, nagyok az önkifejtés mellett döntenek, elszántan arra, hogy életüket adják a szabadságért.

Igaz népek mindig inkább készek voltak harcolni a szabadságért, semmint hogy biztonságos szolgaságban töltsék életüket.

Mindig és mindenütt szabadsághősök voltak a politikai eszmények legmagasztosabb alakjai, – a szabadság költői pedig támaszaik és hirdetőik. Csak egé-

szen tompaelméjű embereket nem ejt meg az igézet, amely a szabadságeszméből sugárzik.

A *biztonság* akarása a szabadság akarásában gyökerezik; a biztonság kell, hogy az ember kibontakozásának az alapja legyen – mint a talaj a virág nyílásának.

A *hatalom* akarása a szabadságra való törekvésben gyökerezik, szabadságnélküli időkben és állapotokban osak a hatalmas szabad, a hatalom a kifejlődésnek, szabadságnak az előfeltétele.

S az *egyenlőség* akarása is a szabadság akarásából származik: a szolgaságnak pusztulnia kell, hogy minden ember szabad lehessen.

*

Minden emberi vágyódás: vágyódás a kifejlődés iránt. Az ember a kifejlődés akarásáért növekszik, szeret, álmodik, küzd, dolgozik, gondolkodik, művelődik. A kifejlődés akarásában gyökerezik a táplálékfelvétel ösztöne, a nemi ösztön, a mozgás ösztöne, a vágyódás alakítani, hatni, segíteni, megismerni.

Nincs kifejlődés szabadság nélkül. *Kristály* csak egy folyékony környezet szabadságában, nem pedig egy merev környezet kötöttségében képződik. A fa koronája csak akkor bontakozik ki, ha szomszédos fák nem gátolják szabadságában. A tökéletes, a totális ember is csak a szabadság légkörében növekszik. Vonatkozik ez az athéniekre, a köztársaságkorabeli rómaiakra, a középkor, lovagjaira, a renaissance-emberre s az újkor gentleman-jére, az angol szabadság legfőbb sarjadékára.

Szolgaságra vetett ember sohasem lehet tökéletes, ha mindjárt még oly tehetséges is, mert hiányzik neki a kifejlődés és a tökéletesedés előfeltétele, a szabadság.

Aki nem tud fejlődni, elsatnyul. A legtöbb ember el van satnyulva. Töredéke sajátmagának, akit elnyomorított a környezet, megtört a nyomorúság, felőrölt

a gond, szolgásra vetett a munka s gyakran az állam is. Jóformán csak bágyadt visszfénye annak, amivé a szabadság és fejlődési lehetőség légkörében lehetett volna.

Csak ritkán találunk kifejelett embereket, totális embereket, *személyiségeket*.

*

A szabadság értelme nem a zűrzavarra vagy anarchiára való szabadság, hanem a *rendre való szabadság*. A szabadság állapotában nem az önkény uralkodik, hanem a *lelkiismereti törvény*. Csak szabad ember emelheti lelkiismeretét cselekvése törvényévé; szabadság nélkül az ember idegen parancsokhoz kell, hogy igazodjék. Szabad ember *saját* lelke törvényei szerint élhet, nem idegen lelkek törvényei szerint. Mindazonáltal kötik a törvények; ő sem teheti azt, amit akar, hanem amit tennie kell. Aki a szabadságot és az önkényt összecseréli, az csakhamar elveszíti a szabadságot, amelyet sem meg nem érdemelt, sem pedig el nem bírt.

Minden lény kifejlésre való törekvése: törekvés a forma és a *szépség* iránt. A forma bennrejlő törvénye készíti az almát, hogy alma-alakot s a körtét, hogy körte-alakot vegyen fel. Minden ásványnak megvan a maga kristályosodási törvénye, amelynek engedelmeskedni az ásvány legfőbb szabadsága. A félig szabad közet kristályszerű, lesz, a szabadságnélküli *amorf*: alakatlan, formátlan, lényegnélküli.

A növény is a maga formájának bennrejlő törvénye szerint akarja saját szépségét kibontakoztatni, az állat ugyanúgy. Így minden élet, minden növekvés, minden teremtmény csak tapogatódzás a szépség, az egyéni forma, az *egyéniesség* után. Mert a természet egyénekre oszlik, akik valamennyien magukban hordják saját formáló elvüket, amely a lehető leghabzóbban

óhajt megvalósulni. Nincs a világon két teljesen egyforma kristály, növény, állat és ember.

A szépség törvénye az egyéniség törvénye.

A szabadság törvénye a személyiség törvénye.

Mint ahogy a kristály a totális kő, a személyiség a totális ember.

*

Szolgaságon épült államban nincs helye szabad embereknek. Mint ahogy az ember nem képes levegő nélkül élni, úgy egyenes jellem sem élhet szabadság nélkül.

S mivel az állam célja az ember, és kifejlődése, a totális állam létalapját rúgja ki maga alól, midőn az ember kifejlődését gátolja. Míg az anarchiában az ember nem képes kibontakozni, mert lépten-nyomon embertársai önkényébe ütközik, a totális államban nem képes kibontakozni, mert mindenütt útjába áll az állam önkénye.

Ha az anarchia a személyiségképződésre nézve a legrosszabb állapot, akkor *az állami totalitás a másodszorban legrosszabb állapot*; szintén megfosztja az embert attól a szabadságtól, hogy saját benső törvénye szerint bontakoztassa ki személyiségét.

Ma nem az anarchia fenyegeti a világot, hanem az állami totalitás. A totális állam *halálos ellensége a szabad embernek*. Ha tovább tart ez a veszély, azzal fenyeget, hogy kioltja a fényt, amelyet Athén gyújtott meg: a *szabadság* fényét, a *személyiség* fényét, a nyugati *kultúra* fényét.

IV. A SZABADSÁG TÖRTÉNETE

Nyugat története az embernek a személyes szabadságért vívott küzdelmének a története.

Kezdődik e történelem a görög városoknak Athén vezetése alatt a szalamiszi tengeri csatában kivívott győzelmével a perzsa despotizmus hatalmas túlereje fölött. (480 Kr. e.) E győzelem, amely megmentette Görögország szabadságát, jelenti tulajdonképen Európa születését.

Az ellentét a perzsa-ázsiai s a hellén-európai kultúra között az volt, hogy a perzsák s birodalmuk egyéb népei a Királyok Királyának alattvalói voltak, a görögök pedig saját városállamaik állampolgárai. A perzsák tárgyai, a görögök alanyai voltak a politikának. Ebben az értelemben a görögök győzelme nem a kultúra győzelme volt a barbárság fölött – mert hiszen a perzsa is nagy fejlettségre jutott kultúrnép volt hanem a szabadság győzelme a despotizmus, Európa győzelme Ázsia fölött.

Görögország maradt a szabadság szigete, míg a makedón betörésnek áldozatul nem esett. Mindazonáltal *Nagy Sándor*, mint Aristoteles tanítványa, nagy hellén volt, mert egészen Indiáig és Turkesztánig vitte a görög szellemet ée a görög életformát. Utódait, a diadochos-okat megejtette az ázsiai királyságok szelleme. A görög kultúrát vallották a hellénizmus világában, de nem a görög szabadságot.

Az ázsiai kényuralmak új világának a római köztársaság szegült ellen. Az európai szabadság fáklyája Athénből Rómába vándorolt. Mert a római birodalom köztársaság volt, *respublica*, *Res Publica*, azaz a Köz dolga, nem egy király magánügye.

Róma lett a hellén szabadságeszme őre, a személyiség jogáé az ázsiai despotizmus szolgaságával és önkényével szemben. Hivatalnokait békében és háborúban is választotta. Megalkotott egy jogrendszert, amely még ma is forrása az európai jognak. Letaszított mindenkit a tarpéji szikláról, aki zsarnokságra törekedett.

Civis romanus sum, római polgár vagyok, ez anynyit jelentett: nem vagyok egy zsarnok vagy kényúr szolgája, hanem a római köztársaság polgára, szabad ember.

Róma meghódította az ázsiai-hellenisztikus diadoch-államokat, de ez az ázsiai világ lassanként megfojtotta a római szabadság szellemét. Így lett Róma, miután a Földközi-tenger partvidékén minden kényuralmát leküzdött és meghódított, maga is kényuralom a perzsa nagykirályság mintájára. E fejlődés lassan ment teljesezésbe, *Sulla*-tól *Diocletianus*-ig. A császárok évszázadokon át megosztották az uralmat a szenátussal, amelynek megválasztásukat meg kellett erősíteni. De ez csak átmenet volt az abszolútizmus, a kényuralom, az állami totalitás felé.

Így esett ki Róma kezéből a szabadság zászlója; eljátszotta a hellén szabadság örökségét.

*

E pillanatban, midőn úgy látszott, hogy az európai szabadságeszme meghal s a római polgárok a császárok alattvalói lettek, *Jó Hír* szállott a világba Palesztinából: Isten leszállott az égből s *Názáreti Jézus* alakjában emberként öltött testet, hogy a kétségbeesett és

szolgaságra vetett emberiséget egy új üdvösség hirdetésével megváltsa és megszabadítsa.

Az ifjú kereszténység *óriási szabadságharcot* kezdett a császárok totalitárius Rómája ellen. A személyiség hitét az ember Istentől való származásának eszméjéhez, a szabadsághitét pedig ahoz az eszméhez fűzte, hogy az ember közvetlen kapcsolatban áll Istennel.

Az Evangélium hozta a boldogító üzenetet, hogy az emberi lélek egyszer való, egyedüli példány és halhatatlan; hogy tettei által szabad akarattal jelöli ki útját a mennybe vagy a pokolba. Hírül adta, hogy az ember célja az, hogy megmentse a lelkét s nem az, hogy birodalmakat alapítson; hogy a lelkiismeret független az államtól és császártól, az erkölcs a törvénytől és alkotmánytól; hogy inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek, az Egyháznak, mint az államnak. Hogy nem Caesar a Föld igazi királya, hanem Krisztus, aki nem az erő és az államhatalom jelképe, hanem a jóság és az emberiségé.

Az állami mindenhatóság tetőpontján ébresztette M a kereszténység újból az ember eszméjét, a szabadság eszméjét, a személyiség eszméjét. A szabadság arcvonala eltolódott, de meg volt mentve. Az őskeresztény szemében a Caesarok állama szükséges rosszá halványult, átmenetté Isten Országá eljöveteleig, amely a felebaráti szeretetre, igazságosságra, békére és önkéntes engedelmességre épül majd.

*

Három évszázadig tartott Nyugatnak ez az új szabadságharca, az Isten képmására teremtett személyiség emberszeretetének viaskodása a Caesarok despotikus világhatalmával. A fegyvertelen kereszténység legyőzött egy fegyverben álló világot. A vértanuk egyéni hősiessége erősebb volt, mint a keresztény üldözők kegyetlensége. A császár és az állam két bálványa a po-

gány hit többi halványával együtt dőlt le; az emberiség új vallása szellemi és erkölcsi fegyverekkel rontotta le és hódította meg a római birodalmat.

Alig vívta ki a keresztény szabadságeszme valóssággal csodaképen ezt a döntő győzelmet, új veszély fenyegette Nyugat szabadságát: a *cezarpapizmus*, a császárság és pápaság ötvözete, amely az alattvalók felett totális uralmat akart gyakorolni testestől-lelkestől ; a szolgaságnak gonoszabb rendszere, mint amilyen a pogány korszak alapján véve türelmes császársága volt,

Bizáncban ez a veszély valóság lett s az egész keresztény középkor legtotálisabb állama származott belőle. Európában elkerülték az állam és egyház közötti küzdelem révén; az állam nem lett a lelkiismeret ura, az egyház sem az államhatalom ura. E két vetélykedő hatalmasság között maradt szüntér a személyes elhatározás és személyes szabadság számára.

*

A népvándorlás széjjelzúzta az antik kultúrát, egyszerűsre azonban elvetette a modern szabadság csíráját

Mert a római birodalmat nem ázsiai kényurak hódították meg, hanem olyan népek, amelyek mindennek elébe helyezték a személyes szabadságot: a *germánok*.

A népvándorlás szabad harcosainak utódai lettek a *lovagok*. A birodalom helyére évszázadokra egy *fél-anarchia* állapota lépett, szakadatlan harc politikai alakulatok között, amelyek alig érdemlik meg az „állam” nevet. Minden lovag a maga várának szuverén ura volt, féltékenyen ügyelt szabadságára, birtokára és becsületére, amelyet karddal a kezében védett. Számára állam és nemzet üres fogalmak voltak; nem ismert köteléket csak ember és ember, hűbérúr és vazallus között, akik

neki esküdtek hűséget. Személyes becsülete fontosabb volt, mint az állam, a nemzet és a király.

A lovag a legtisztább individualista volt; nem volt az államnak ellensége, ismeretlen volt ez a jelenség számára. Ha az államot szolgálta, szolgálata nem az elvont fogalomnak szólt, hanem legfőbb hűbérura személyének: a királynak.

A császár és a királyok az egész középkor folyamán arra igyekeztek, hogy megtörjék a lovagságnak ezt a korlátlan szabadságát s az államhatalmat római-bizánci példa szerint erősítsék meg. Minden ilyen kísérlet megbukott, mert a királyok nem rendelkeztek a lovagi harcos kaszt karhatalmának megfelelő ellenerővel. Csak a puskapor feltalálása tette számukra lehetővé, hogy zsoldosokat toborozzanak s a lovagi szabadságot alávevessék az államhatalomnak.

*

Mint ahogy az athéni szabadság csak a polgár szabadsága volt s nem a rabszolgáé, úgy a középkori szabadság csak a lovag szabadsága volt s nem a *polgáré* és *paraszté*, akik tőle függtek.

Új szabadságharc kezdődött: a polgár és a paraszt küzdelme a lovag diktatúrája ellen.

A polgárok és a városok szabadságharca Felső-Olaszországban kezdődött meg, ahol az ókori városállam önállóságának emléke túlélte a népvándorlás viharát. Szabad városállamok egész sora jött létre, mint *Velenze*, *Genova*, *Pisa*, *Firenze*. Bizonyos értelemben Róma is városi köztársasággá lett, élén a választott pápával, mint dózséval. Az olasz példa Németországban is követőkre talált, ahol hasonlóképpen önálló városállamok keletkeztek, amelyek városzövetségekben egyesültek; a leghíresebb ilyen szövetség a *Hanza* volt.

A parasztok felszabadulási kísérletei nem voltak oly szerencsések, mint a polgárokéi. Próbálkozásait

a középkorban s az újkor első századában kegyetlenül elfojtották. Európa túlnyomó részében *jobbágyok* maradtak, azaz félig rabszolgák. Csak az Alpok egyes völgyeiben sikerült nekik szabadságukat kivívni és megtartani. így keletkeztek Európa első parasztköz-társaságai *Urschweizben* és *Graubündenben*. Védelmüket nemcsak a szabadságvágynak s a vitézségnek köszönhették, hanem a hazai hegységeknek is, amelyek a lovagseregek számára nehezen voltak járhatók. Szabadságharcukból született meg Közép-Európa első köztársasága: *Svájc*, amely mindmáig az európai szabadság menedéke maradt.

*

A középkor végefelé fokozatosan megtörtént az átmenet az európai lovagkor anarchiájából a rendezett területi államok felé. A lovagok végletes individualizmusa ellenére talált a királyok és fejedelmek állameszméjében, amely a római jog hatása alatt erősödött meg. Évszázados küzdelem kezdődött feudalizmus és abszolutizmus közt.

E küzdelem első szakasza vezetett az *alkotmányokhoz*, amelyek tisztázták az új államhatalom megoszlását király és rendek között. Az első és leghíresebb ilyen európai alkotmány a *Magna Charta Libertatum* (1215), amelyből az angol szabadság s az angol parlamentarizmus származott. Az európai parlamenteknek ezek az első szabályzatai nem demokratikusak, hanem arisztokratikusak voltak. A rendi képviselők főként a nemesi kaszt képviselői voltak, jöllehet a polgárság és parasztság néhány képviselőjének is helyet adtak. Legfontosabb joguk az adók megszavazása volt, ami módot adott nekik az állam kormányzásának ellenőrzésére.

A középkor és újkor fordulóján három nagy szellemi áramlatot élt meg Európa, amelyek a szabadság-

mozgalom jegyét viselték magukon: a *renaissance*-ot, a *humanizmust* és a *reformációt*.

Míg a *renaissance* és a humanizmus a klasszikus személyiségi és emberieségi eszményt keltették új életre s a művészet és tudomány dicsőséges korszakát teremtették meg, addig a reformáció azt kísérte meg, hogy a laikus hívőket felszabadítsa a papi kaszt gyámkodása alól s közvetlen közelségbe hozza őket Istennel. E vallásos szabadságmozgalmat demokratikus hajlamok töltötték el a pápaság szellemi abszolutizmusával szemben.

*

Reformáció és ellenreformáció közt a harc eldöntetlen maradt; északon a protestantizmus, délen és nyugaton a katolicizmus győzött. *Anglia*, lett a protestantizmus, *Spanyolország* pedig a katolicizmus vezető hatalma. Míg Angliában kibontakozott a parlamentarizmus és szabadságeszme, Spanyolországban létrejött az első nyugati abszolút állam a római birodalom bukása óta. II. Fülöpnek ez a totalitárius Spanyolországa az inkvizíció révén szoros összeköttetésben volt a katolikus egyházzal.

Félig politikai, félig vallási okokból e spanyol világhatalom ellen felkelt a kis *Németalföld* népe s kivívta szabadságát. A spanyol Armada pusztulása az angol partok előtt második szalamiszi csata volt Európa fejlődésének és szabadságának történetében.

Mert Európa túlnyomó részében három évszázadra győzött az *abszolutizmus*. A lovagi szabadság eltűnt a királyok udvari despotizmusa elől, amely a zsoldos hadseregére és bürokráciára támaszkodott. Spanyolországhoz hasonlóan Franciaország és Ausztria nagy kényuralmak lettek, míg Németország és Olaszország kis kényuralmak sokaságára oszlott.

Magában Angliában is megpróbálták a Stuartok, hogy túltegyék magukat az alkotmányon s abszolút ál-

lamot rendezzenek be. E próbálkozás *I. Károlynak* életébe, *II. Jakabnak* trónjába került: nemesség és polgárság szövetkeztek az abszolutizmus veszedelme ellen s megmentették a szigetország szabadságát. Mindezőta Anglia a parlamentarizmus és liberalizmus mentsvára, az európai szabadság világítótornya s Athén örököse.

*

Az abszolutizmus győzelme a személyiség eszméje fölött új szabadságküzdelemre vezette Európát: a *felvilágosodáshoz*.

Mint a fegyvertelen öskeresztények az állig fegyverben álló Caesarokkal, úgy szálltak harcba Európa legmerészebb és legtisztább elméi a szellem fegyvereivel az európai despoták kényuralma ellen. Az ember nevében követelte az európai szellem a szabadság, az emberiesség, a türelem, a felelősség uralmát; a törvényelőtti egyenlőséget, a kínvallatás és a kegyetlen kivégzések eltörlését, a jobbágyság megszüntetését, a zsidók emancipációját, a lelkiismereti szabadságot, az államhatalmak szétválasztását, a kormányok ellenőrzését a kormányzottak képviselői által.

Oly erős volt ez a szellemi áramlat, hogy még egyes európai kényurakat is magával ragadott, akik a felvilágosodás egyes eszméinek végrehajtói lettek, mint ahogy egykor Nagy Konstantin hirdette a kereszténységet. De nem sikerült nekik áthidalni a szakadékot, amely az abszolút állam elve és Anglia parlamentária szabadságának rendszere közt tátongott. Ugyanis a kontinentális felvilágosodásnak az angol példa volt a legerősebb szövetségese.

Paradox jelenség, hogy a felvilágosodási eszmék első győzelme nem Anglia oltalma alatt, hanem Anglia ellenében ment végbe. Az Angliától elszakadó *Amerikai Egyesült Államok* alkotmánya tökéletesebben megvalósította a felvilágosodás eszményeit, mint bármely euró-

pai állam. Ez az alkotmány demokratikus, federalista, liberális és toleráns volt.

A szabadságeszme amerikai győzelme visszahatott Európára: a nagy *francia forradalom* az emberi jogok s a szabadság, egyenlőség, testvériség nagy elvének hirdetője lett.

Benne győzte le a felvilágosodás az abszolutizmust, a szabadság eszméje a királyok kényuralmát.

*

A francia forradalom után következett *Napoleon* kísérlete, hogy a forradalom eszméinek egyik részét megfojtsa, a másik részével pedig meghódítsa Európát. Mikor ez a vállalkozás vértengerbe fulladt, *Metternich* megpróbálta az abszolutizmust az egész kontinensen helyreállítani. A *Szent Szövetség* hivatása lett volna, hogy a béke nevében fegyver legyen minden szabadságmozgalom ellen. Visszaéltek a francia rémuralom okozta ijedelemmel, hogy elpusztítsák a felvilágosodás eszmekincsét.

Az európai abszolutizmus feltámadása rövid ideig tartott. Ekkor már az egész *amerikai kontinens* a demokrácia rendjére tért. 1830 és 1848 forradalmi éveiben az európai polgárság felkelt a totalitárius rendőrállam ellen s kikényszerítette az angol mintájú alkotmányt és szabadságot.

A szabadságeszme még Ázsiára is áttérjedt: *Japán* parlamentet kapott, *Kína* köztársaság lett. A Japánnal folytatott veszteség háború következtében a cár is kénytelen volt féldemokratikus alkotmányt adni, az *ifjútorok* forradalom pedig az oszmán császárságot alakította át alkotmányos monarchiává.

Ilyenformán győzött a világháború előtt világszerte a felvilágosodás az abszolutizmus, a demokrácia a despotizmus, a szabadság a szolgaság fölött: egyszóval a totális emberj eszméje a totális állam eszméje fölött.

V. DEMOKRÁCIA ÉS PARLAMENTARIZMUS

A szabadság eszmény,
a demokrácia elv,
a parlamentarizmus módszer.

E három fogalom összecserélése kárhozatos zűrvarba visz.

Anglia szabadságos és parlamentáris; de alkotmánya csak részben alapul demokratikus elveken, mert a királyság és a felsőház határozottan nem-demokratikus intézmények.

Oroszország, Németország és Olaszország szabadságnélküliek, jóllehet alkotmányuk a népszuverenitáson s a többségi elven épül fel s ennél fogva messzemenően demokratikusak.

Az *Egyesült Államok* és *Svájc* szabadságosak és demokratikusak, de nem parlamentárisak, mivel kormányukat nem lehet parlamenti bizalmatlansági szavazattal megbuktatni.

Japán parlamentáris, de nem demokratikus, mivel alkotmánya nem a népszuverenitás eszméjén sarkallik, hanem azon a hiten, hogy minden szuverenitás a császártól származik, aki azt önként osztja meg a parlamenti kormánnyal.

Épp oly jól elképzelhető egy türelmes kisebbség uralma, amely a személyes szabadságot tiszteletben tartja, mint egy türelmetlen többség uralma, amely minden szabadságjogot korlátoz.

Ezért fontosabbak az érzületek, mint az alkotmányok. Mihelyt az emberbe vetett Int és a személyiség tisztelete eltűnik, a legáltalánosabb választójog is kényuralomra vezethet. Mert zsarnok 6B demagóg nem elmentétek, hanem egymás kiegészítői.

A demokrácia a *népszuverenitás* hitén épül fel s azon a meggyőződésen, hogy ez a *többségi elvben* fejeződik ki.

Hogy e többséget megállapíthassa, szüksége van a választásra. A demokratikus választási forma a *népszavazás*: itt a szuverén nép közvetlenül dönt államának sorskérdéseiről, választott bizalmi emberek bekapcsolása nélkül.

A következő fokozat a *közvetlen választás*. A választók képviselővé emelik bizalmi emberüket, aki nevükben törvényt hoz és eltöröl, adókat megszavaz és megtagad, kormányt támogat vagy buktat. E demokratikus módszernek már van egy arisztokratikus mozzanata: a képviselőválasztás nemcsak annak az eszköze, hogy a választó akarata kifejezésre jusson, hanem annak is, hogy a nép kebeléből egy elit származzon, amely alkalmas az állam sorsának irányítására.

Ez az arisztokratikus kiválasztási elv működik erősebb formában a *közvetett választásnál*, amelynél a nép megbízottai választói működést gyakorolnak, feladatuk lévén a nép vezetőit felismerni és kijelölni.

A legtöbb parlament közvetlen választásból ered, a legtöbb parlamenti kormány közvetettből.

*

Két találmány lett a demokrácia legerősebb előmozdítója: a *puskapor* és a *könyvnyomtatás*.

A puskapor törte meg a nemesi kaszt előjogait,

mióta egy polgári zsoldos puskája nagyobb katonai erőt jelentett, mint egy lovag paripája és páncélja s mióta a várak nem állhattak ellen a tüzérségnek.

Ettől fogva a nemesség elvesztette a kiváltságot, hogy egyedüli fegyveres erő legyen az államban. A fegyverek és katonák száma mindinkább döntő lett, míg végül az *általános védkötelezettség* a zsoldos sereg helyére a néphadsereget tette.

Az általános védkötelezettség, amely a francia forradalomból származik, épp oly demokratikus intézmény, mint az általános választójog. Mert a választópolgár, akinek puskát nyomnak a kezébe, kikényszerítheti, hogy a puska után a szavazócédula következzen. Amíg csak egy kaszt volt felfegyverkezve vagy csak az uralkodó rendelkezett zsoldosokkal, nem sok ügyet vetettek a fegyvertelen polgárságra. Mihelyt azonban nép és hadsereg ugyanazokból az emberekből állott, a kormányzat már, nem helyezkedhetett egészen szembe a közvéleménnyel. Becsaphatja és félrevezetheti, de nem hagyhatja többé számításán kívül.

Ezért egyik legfontosabb támasza ma az általános védkötelezettségen felépülő néphadsereg a demokratikus elveknek az abszolútizmus visszatérésével szemben; már tudniillik zsarnokokkal szemben, akik nem demagógok is egyszerre.

*

A demokrácia számára a puskaerő feltalálásával egyenlő fontosságú esemény volt a *könyvnyomtatás* feltalálása. Míg amaz a néphadsereget, emez a népoktatást teszi lehetővé. Előtte az írás-olvasás épp oly nagy kiváltság volt, mint a lovaglás és vívás; szerzetesek s egy lovagi és polgári elit kiváltsága.

A könyvnyomtatás révén evickéltek ki előbb a polgárok, aztán a munkások és parasztok az írástudatlanságból. Azóta képesek rá, hogy a politika alanyai legye-

nek és olyan politikai kérdésekkel foglalkozzanak, amelyek legszűkebb életkörüket meghaladják.

Az *általános tankötelezettség* bevezetése volt e fejlődés koronája. Elsőrendű demokratikus intézmény, egyenrangú az általános választójoggal és az általános védkötelezettséggel. Mégis Anglia nem vezette be sem az általános iskolakötelezettséget, sem pedig békeidőben az általános védkötelezettséget; ott ugyanis a személyes szabadság liberális eszméje előbbrevaló, mint a demokratikus hadsereg és iskola eszméje.

A kontinensen a népesség nagyrésze csak az írástudatlanság kiirtásával lett nagykorú. Mihelyt minden ember; tud írni és olvasni, lőni és kézigránátot vetni, semmiféle kormány sem képes tartósan a közvélemény ellen kormányozni; semmilyen kormány sem képes a demokratikus alapelveket tartósan eltörölni.

*

A demokrácia ereje *a kormányoknak a kormányzattaktól való függésében* rejlik.

A feudalizmus és abszolutizmus idején a kormányoknak nem kellett tekintettel lenniük a kormányzotokra. Kormányozhattak igazságosan és emberségesen, de nem voltak rákényszerítve. Senki sem vonhatta őket felelősségre.

A demokrácia véget vetett ennek az állapotnak. Demokratikus kormány nem kormányozhat a nép s a közvélemény ellen. Állandóan törekednie kell rá, hogy a választókat meggyőzze rendelkezéseinek észszerűségéről és igazságosságáról. Szóval és írással *nevelnie* kell a választókat, hogy értelmüket oly határozatokhoz hajlítsa, amelyek ártanak ugyan egyes csoportok érdekeinek, de hasznosak az állam érdekeinek, vagy amelyekben pillanatnyi áldozatok tartós előnyök biztosításával vannak egybekötve. Ezért a demokráciának minden érdeke ahhoz fűződik, hogy a népoktatás színvonalát emelje.

Másfelől néppedagógiai szempontból rendkívül jelentőse, hogy minden állampolgárban felbren a *felelősség* tudata az állam politikai sorsa iránt, hogy ő többé nemcsak tárgya, hanem alanya is a politikának. Hogy bizonyos körülmények között szavazata döntő hatással lehet egy képviselő megválasztására s így közvetve a kormány sorsára is.

További előnye a demokráciának, hogy lehetővé teszi minden elégedetlen állampolgárnak, hogy ellenkezésének a kormánnyal szemben szavazócadulával adjon kifejezést, ahelyett, hogy bombával adna.

Demokrácia és liberalizmus nem azonos. Sok állam van, amelyik demokratikusabb, mint Anglia a maga monarchiájával és hűbéri eredetű, felsőházával; de nincs olyan, amelyik liberálisabb lenne s inkább tiszteletben tartaná az egyéni szabadságot.

A *többségi mindenhatóság* a kisebbséggel szemben lényegében véve demokratikus, de antiliberális. A demokratikus többségnek megvan a módja, hogy elhatározza és véghezvigye a kisebbség kiirtását, anélkül, hogy ez beleütközne a népszuverenitás elvébe és a többségi jogba. A kisebbség kényre-kedvre ki van szolgáltatva a többségnek, mert egyedül az képviseli az államot és mindenható. A kisebbség potenciális lehetősége a demokráciában az, hogy a legközelebbi választásnál többségre juthat s döntő tényezővé lehet. Politikai kisebbségeknek megvan ez a lehetőségük; a legtöbb nemzeti és vallási kisebbségnek azonban nincs. E kisebbségek helyzete egy türelmetlen és antiliberális többségi diktatúrában mivel sem kedvezőbb, mint egy hasonló kisebbségi diktatúrában.

A merev többségi elvnek ezt az antiliberális arculatát nem ismerték fel eléggé világosan, mert a demokrácia küzdelmét az abszolutizmus ellen az emberi jogok

szabadelvű eszméje kísérte és támogatta. A utolsó két évszázadban a demokrácia első vonalbeli harcosai egy-szersmind a humanizmus előőrsei is voltak. A népura-lom követelését a gyakorlatban az emberi jogok köve-telésével kötötték össze.

Így történt, hogy az egyéniség tisztelete ha nem is a demokratikus elv alkateleme, de tiszteletreméltó de-mokratikus hagyomány lett. Így napjainkban is a nagy demokráciák egyszersmind a személyes szabadság és az emberi jogok előharcosai.

4

Az emberi jogok tiszteletbentartása körül a demo-kratikusan *ellenzék* fontosabb szerepet játszik, mint a de-mokratikus kormányzó többség. Ő akadályozza meg a demokráciát az állami totalitás kiépítésében. Legfonto-sabb *ellenőrző szerve* az államnak, mert könnyör-telenül megbírálja a kormányzó többség minden hibá-ját, hogy a legközelebbi választáson megbuktathassa s a helyére ülhesse.

Ha manapság egy alkotmányos államban megki-noznak egy vizsgálati foglyot, védőügyvédje útján par-nászt emelhet egy ellenzéki képviselőnél. S egy inter-pelláció politikai botrányt kelt s a vétkes hivatalno-kok elbocsátására és az áldozat kártalanítására vezet, mivel a sajtó és a közvélemény túlnyomó része mellé áll. Az interpellációra adott ki nem elégitő válasz pe-dig a miniszter vagy az egész kormány bukását idéz-heti elő.

Ha ilyesféle történik egy olyan államban, amely nem ismer ellenzékét és sajtószabadságot s ha a meg-kínzott szerencsétlenségére nem tartozik a kormány-párthoz, akkor többnyire magával tehetetlen. A hiva-talnak minden oka és módja megvan rá, hogy az ese-tet agyonhallgassa. S ha a megkínzott mégis panasz-

codik, akkor azt kockáztatja, hogy újból meggyötrik vagy éppen el is pusztítják.

Így a demokratikus rendszer ma is a legjobb biztosíték a hivatalnokok önkénye és jogtalansága ellen, az egyén jogbiztonsága és személyes szabadsága védelmében. Egyszóval az ember védelmében az állam ellen.

*

A *parlamentarizmus* lényegesen különbözik a demokrácia más formáitól abban, hogy a parlamentnek nemcsak ahhoz van joga, hogy a kormányt megválassza vagy megerősítse, hanem ahhoz is, hogy rövid úton menessze. Nem-parlamentáris demokráciákban, mint amilyenek az Egyesült Államok és Svájc, meg kell várni a választási ciklus végét, hogy kormányváltás mehessen végbe, ha így kívánják.

Sok jogos kritika hangzott el a parlamentáris kormányforma ingatagsága ellen. Oly korban, mikor a nagy gazdasági kérdések megoldása többéves munkatervekre szorul, önmagának ellentmondó ée korszerűtlen dolog, hogy a miniszternek naponta számot kell vetnie bukásával s ezért kénytelen parlamenti cselszövésekre épp annyi időt és erőt fordítani, mint tárcája'nak ügyeire. Következménye ennek az, hogy a tulajdonképeni kormányzás a magasrangú bürokraták kezébe kerül s a miniszter egyszerűen minisztériuma parlamenti szócsövénévé süllyed. Csak a vezető miniszteri tisztviselők rendelkeznek azokkal a szakismeretekkel, tapasztalatokkal, nyugalommal és állandósággal, ami a nagyszabású kormányzati tervek kidolgozásához és végrehajtásához szükséges.

A parlamentarizmus további alaphibája, hogy kormányainak rendkívül nehéz népszerűtlen rendszabályokat végrehajtani, amelyek pedig szükségesek lehetnek az állam érdekében. Amíg a kormányzati politika fellett esendő parlamenti többségek uralkodnak, minden

népszerűtlen rendszabály a minisztérium bukásával fenyeget, mert a képviselők félnek, hogy máskülönbén elvesztik szavazóikat. A bársonyszék vádlottak padjává, a képviselők pedig esküdtzékké lesznek; a legkisebb ellenszegülés a többségi akarattal szemben a miniszter számára azonnali hatályú elbocsátás kockázatával jár. A miniszterek a képviselőktől, a képviselők meg választóiktól remegnek, akiknek szavazócédulája eldönti politikai jövőjüket. A választottak Θ függése a választóktól: minden demokrácia járuléka. Arnyoldalai ellenére is még mindig jobb, mint minden más rendszer, amely a kormányzottaknak a kormányzattól való egyoldalú függésén alapul.

*

A parlamenti kormányrendszer legjobban a parlamentarizmus hazájában, *Angliában* működik. Itt ritkán fordul elő kormányválság a választási ciklus lejárta előtt, mert a kormányok a többségi párt bizottságai, vele állnak és buknak.

A brit parlamentarizmus sikerének mélyebb oka, szemben azzal a sikertelenséggel, amely a parlamentarizmust Európa sok helyén érte, a parlamentarizmus *íratlan törvényeiben* rejlik. Ezek elismerésétől függ a rendszer léte.

A demokratikus kormányok írott rendelkezései a többségnek, kiváltképen pedig a minősített többségnek korlátlan jogokat biztosítanak. Ezzel szemben az íratlan törvények lényegesen megszorítják ezeket a jogokat. *A parlamenti játék játékszabályainak* megtartásától függ minden demokrácia jövője.

E játékszabályok *fair play*-t követelnek az ellenféllel szemben, még akkor is, ha le van győzve. Lehetővé teszik a választási győzelem legszélsőségesebb kiaknázását egészen a megvert ellenzék kipusztításáig s mégis azt követelik, hogy alkalmat kell adni neki, hogy

a legközelebbi választási hadjáratban győzzön. A legyőzött kormánypárt köteléé átadni a hatalmat a győztes ellenzéknek s nem szabad kísérletet tenni, hogy erőszakkal tartsa meg. A választási hadjáratban szabad panasszal és bírálattal dolgozni, de rágalmazással és becsméréssel nem.

Ez az érzület *lovagiasságot* követel. Gentleman-ek és nem gangsterek között van helyén. *Gangstermoral* szerint magától értetődő, hogy akik a hatalmat a választási küzdelemben megszerezték, önként ki ne adják többet a kezükből. Hogy ezt elérhessék, vagy valamilyen ürüggyel megakadályozzák az új választásokat, vagy meghamisítják azokat, vagy fenyegetéssel szereznek többséget. Felhasználnak minden államhatalmi eszközt, hogy az ellenzékét megsemmisítsék vagy megfélemlítsék, hogy ily módon az feladja a harcot. Számukra minden más viselkedés érthetetlen, ostoba és gyáva.

*

A német parlamentarizmus bukásának oka, hogy két olyan pártot is beengedett a parlamenti arénába, amelyek nem ismerték el a játékszabályokat, hanem nyíltan diktatúrára törekedtek s el voltak szánva, hogy ha kell, szavazócóduláiknak kézigránatokkal adnak nyomatéket.

A német parlamentarizmus természetesen jogosan megtehette volna, hogy a két diktatúras pártot, a *kommunistákat* és a *nemzeti szocialistákat*, kizárja a parlamenti játékból, amelynek szabályait nem ismerték el, ugyanúgy, mint ahogy egy futballbíró kell, hogy kizárja azokat a játékosokat, akik szabály ide vagy oda, de el vannak szánva, hogy kézzel dobják és fogják el a labdát.

Angliában fölösleges ez az elővigyázatosság. Ott egy partvezér, aki a fair play Íratlan törvényét határozót-

tan megtagadja, automatikusan a közvélemény megvetését idézi a maga fejére és elveszti választói bizalmát.

Az angol demokrácia és a brit *gentleman-ideál* ugyanannak az érületnek két megnyilatkozása. Diktatúra minden kultúrfokon lehetséges, a vademberek között is. A demokrácia magas erkölcsi színvonalat s a lovagiasság iránti erős érzéket tételez fel. És mert Anglia elismeri a gentleman-morált, a modern lovagiasságot, azért fölötte csaknem nyom nélkül suhant el a demokrácia válsága.

Anglia nem törekszik a totális állam felé, mert politikai rendszere a *totális ember* eszményében gyökerezik.

Az angol szabadságot gentlemanek teremtették gentlemanek számára. Azért van beoltva diktatúra és államtotalitás ellen.

VI. A SZABADSÁG VÁLSÁGA

A rövid *szabadság*-éra, amely a tizenkilencedik század második felét s a huszadik század elejét kitölti, az emberiség történetének aranykora.

Az egyetemes jólét mesébeillő módon fokozódott, a haladás a tudomány és a művelődés legtöbb területén szintén. Személyes és szellemi szabadság, gazdasági kötetlenség, jogbiztonság az egész világtörténelemben páratlan magas fokot ért el. Úgy látszott, a demokratikus rendezer végre megtalálta az utakat, amelyek a feudális és despotikus évszázadok sötétségéből a szabad jövőbe vezetnek: az általános művelődést, emberiességet és szabadságot.

Kezdetben úgy tűnt, hogy ezt a fejlődést a *világháború* sem törte meg, hanem inkább meggyorsította. Eredménye a nyugati demokráciák győzelme volt négy császárság, Oroszország, Németország, Ausztria és Törökország fölött, amelyek romjain egy egész sor demokratikus köztársaság keletkezett. Mintha *Mazzini* álma vált volna valóra: Európa, mint köztársasági nemzet-államok demokratikus rendszere.

A demokrácia világdiadalát a *Népszövetség* alapítása lett volna hivatva betetőzni, amelynek a demokratikus alapelveket a nemzetközi viszonylatokra kellett volna alkalmazni, hogy megnyissa a világbéke nagy-szerű korszakát.

A demokrácia diadalmenetére árnyék esett: egy év-

vei a nyugati hatalmak győzelme előtt *Lenin* megdöntötte *Kerenszki* demokratikus köztársaságát s kihirdette Oroszországban az antidemokratikus proletárdiktatúrát.

Egy új diktatórikus ideológia emelt igényt a demokrácia örökségére: a szabadságeszmével szemben felemelkedett az egyenlőségi eszme, a magántulajdon ellen a kommunizmus, a parlamentarizmus ellen a szovjetrendszer.

Minden nemzet haladó elemeinek egy része cserbenhagyta a demokrácia táborát és *Lenin* eszméi felé fordult; a demokrácia legnagyobb diadalára közvetlenül a demokrácia válsága következett.

*

Jövendő történetírók törhetik majd a fejüket: hogyan volt lehetséges, hogy a demokráciák annyi hallatlan siker után alig pár évtizeddel később Európa legnagyobb részében veszedelembe kerültek.

A rejtvény megoldása az *osztályharc*. Az osztályharc nem a modern Európa találmánya, olyan régi, mint az emberi civilizáció. Már *Platon* megállapítja politikai főművében, hogy az állam tulajdonképpen két államból áll, a gazdagokéból s a szegényekéből, amelyek egymással farkasszemet néznek.

Amióta vagyonosok és vagyontalanok vannak, a *vagyonos osztályhoz* tartozók az állam urai, az ókorban, a középkorban, az újkorban. A vagyonosok mindig kisebbségben voltak, mégis sikerült nekik a hatalmat kezükben tartani. Népándorlásokban, háborúban és forradalmakban váltakoztak a hatalom urai, de mindig a vagyonos kisebbségből kerültek ki, míg a vagyontalan többség ki volt tagadva a hatalom birtokából.

E vagyonos kisebbségek teremtettek meg és tartottak fenn minden ezideig való *kultúrát*; birtokuk adott nekik időt, hatalmat és szabadságot a művészi és szel-

lemi kiképzésre. Ha a vagyontalanok gyermekei utat találtak a művelődéshez, akkor arra törekedtek, hogy a vagyonosokhoz idomuljanak és segítsenek nekik kultúrájuk építésében.

*

A demokrácia előtti időkben a vagyonosok e kiváltsága magától értetődőnek tűnt. De még a demokratikus korszak kezdetén is keveset változott ez az állapot. A *francia forradalom* küzdelem volt a hatalomért a vagyonosok két csoportja, a polgárok és nemesek között. A polgárság győzött a demokrácia nevében; de a szegények kitagadottak, nyomorultak és hatalom nélküliek maradtak, ott is, ahol megadták nekik a választójogot.

A francia forradalom három szót írt zászlajára: *Szabadság – Egyenlőség – Testvériség*. De a szegények számára a *szabadság* annyit jelentett, hogy gályarabjai lettek az új gépeknek, s minden nyílt szavuk, melyet rabtartóik ellen emeltek, az éhhalál kockázatával járt.

Az *egyenlőség* annyit jelentett, hogy egyesek fényűző palotákban laktak, mások pedig nyomorúságos és hideg padlásszobákban.

A *testvériség* pedig annyit jelentett, hogy a gazdagok legtöbbször méltatlannak találták magukhoz, hogy a szegényekkel akár csak kezét is fogjanak.

Eközben a technikai találmányok s a gépek alkalmazása következtében új rend keletkezett a vagyontalanokból: az *ipari proletariátus*. Parasztok és földmunkások fiai és lányai özönlöttek a városokba, hogy ott bér munkásokká legyenek. Munkájuk könyörtelen volt, nyomoruk leírhatatlan. Míg a vagyonosok jóléte nőtt, az ipari proletariátus új rabszolgaosztállyá fejlődött; hiába volt minden demokrácia, a vállalkozók kizsákmányolták s jogaiktól megfosztották őket.

A városok csakhamar két társadalmi osztályra szakadtak: a vagyonos *polgárokra* és a vagyontalan *pro-*

letárokra. Az örök osztályharc új és konkrét tartalmat kapott: a felszabadított polgárság és rabszolgasorsra jutott munkásság harcává lett.

*

Új szabadságmozgalom támadt a polgárság ellen: a *szocializmus*.

Célja volt, hogy folytassa a nagy nyugati szabadságharcot egész az európai rabszolgaság utolsó formájának megszűntetéséig, miután utolsóelőtti formáját, a jobbágyságot, már eltörölték.

A szocialisták követelték a politikai egyenjogúságnak *gazdasági egyenjogúsággal* való kiegészítését. A polgári osztályuralom eltörlését. A gazdagok kisajátítását és vagyonuk szétszétlását a szegények között. A termelési eszközök államosítását. Egyenlő művelődési lehetőséget mindenki számára.

E követelések voltaképpen demokratikusak voltak, mert abból indultak ki, hogy minden ember egyenlő, nemcsak a törvény, hanem a vagyon előtt is; s arra hívatkoztak, hogy demokratikus államban a vagyonos kisebbségnek nem lehet joga, hogy a vagyontalan többséget uralma alá vesse és kizsákmányolja.

Hogy Θ követeléseket megvalósítsák, az ipari munkások a *marxizmus* jegyében kezdtek szervezkedni. Elszigetelten erőtlenekek voltak s csak egyesülten tudtak politikai hatalommá lenni. Elsősorban mindenütt meg akarták szerezni az általános választójogot, minden vagyontalant az ipari proletariátus, mint központ körül a vagyonosok ellen egyesíteni, hogy e kisebbséget a parlamentben majorizálják és kisajátítsák,

*

Látván Θ veszélyt, a polgárság mozgósította minden eszközét és szövetségesét, hogy megakadályozza a

munkásság demokratikus győzelmét. Nem azért harcolt a demokráciáért, hogy most tönkretétesse magát vele. Ezért a magántulajdon fenntartásáért az egész vonalon felvette az osztályharcot a marxizmus ellen: szocialista-ellenes újságokat és pártokat pénzelt; nacionalizmust és imperializmust hirdetett a szocializmus, nemzeti gyűlöletet az osztály gyűlölet ellen; szövetkezett a konzervatív hatalmakkal, a trónnal, a hadsereggel, az egyházzal, a nemességgel, a bürokráciával és a parasztsággal, társadalmi és üzleti kapcsolatok által, kormányokban és parlamentekben.

Nemcsak vagyonosokból állott ez az antimarxista arcvonala. *A vagyontalan értelmiség* nagyrésze, művészek és tudósok, tanárok és diákok harcoltak a marxizmus ellen, meggyőződésből és félelemből, hogy majd a magántulajdon eltörlése a *nyugati kultúra megrázkód-tatásához* és talán megsemmisüléséhez vezet. Az osztály nélküli kommunista társadalom marxista céljára nem volt példa a világtörténelemben; szabad teret hagyott hát a képzeletnek s meg lehetett álmodni akár paradicsomnak, akár; pokolnak. Senki sem tudhatta, hogy milyen életforma fogja a kapitalizmust felváltani. Ezért sok ember, aki pedig szenvedett a kapitalizmustól, inkább kiegyezett ártalmaival, ahelyett, hogy meg merte volna kockáztatni az ugrást az ismeretlenbe, a marxizmus birodalmába.

*

A kapitalizmusnak sikerült megakadályozni a vagyontalanok parlamenti egységfrontját a vagyonosok ellen, úgy, hogy megosztotta egymás között a vagyontalanokat s vallási és nemzeti jelszavakkal elválasztotta őket a szocialista választók hadától. Nemesség és papság, amelyeknek vezetői a vagyonosokhoz számítottak, eutbavetették a polgársággal szemben érzett irtózásukat s szövetkeztek a régi ellenséggel az előretörő marxizmus ellen.

Ez döntő hibát követett el, jeléül a polgárság ellen irányzott politikai küzdelmét összekötötte *a kereszténység elleni világnézeti küzdelemmel*, ahelyett, hogy megkísérelte volna, hogy az őskeresztény tanokhoz kapcsolódják s megnyerje a keresztény tömegek jóakarátát. E világnézeti küzdelem, amelyet a materializmus és az *ateizmus* jegyében vívott, nemcsak a keresztény parasztságot üzte ellenségeinek táborába, hanem a földműves munkásság nagyrészét is, amely pedig természetes szövetségese s legerősebb tartalékserege lett volna máskülönben.

Így történt, hogy a marxizmus nem a vagyontalanok pártja lett, hanem csak az ipari munkásoké. Hogy ezen az úton mindenütt erős kisebbséggé lett, de sehol sem többséggé. S hogy így hiába volt az általános választójog, mégis *elvesztette a parlamentáris játékot*.

*

Az osztályharc, két ellenséges táborra szakította a nagy szabadságarcvonalat, amely pár évszázaddal előbb legyűrte az abszolutizmust, a polgári-liberálisra és a proletár-szocialistára, amelyek életre-halálra harcoltak egymással.

Mindketten a szabadságmozgalom törvényes örökösének tartották magukat. A *liberálisok* ragaszkodtak a magántulajdonhoz, amelyet még a francia forradalom érinthetetlen emberi joggá nyilvánított s amely úgy tűnt fel, mint a szabadság oltalmazója a mindenható államszocializmus eszméje ellen.*

A *szocialisták* vonakodtak, hogy a magántulajdont elismerjék emberi jognak és azt az álláspontot kép-

* Az Emberi Jogok híres kinyilatkoztatásának XVTI. cikkelye így szól: „A tulajdon joga szent és sérthetetlen, senkitől sem szabad elvenni, kivéven, ha a törvényesen megállapított közszükség nyilvánvalóan megköveteli s akkor is csak méltányos és előre megállapított kártérítés ellenében.”

viselték, hogy ennek az antidemokratikus kiváltságnak az eltűnése múlhatatlan feltétele a valódi szabadságnak és igazságnak.

A szabadság eszméje elhalványult a magántulajdon kérdése mellett. A szocialisták készek voltak rá, hogy lemondanak a demokratikus szabadságról, ha be lehet cserélni szocialista egyenlőségre. A vagyonosok szívesebben hajoltak egy reakciós uralomhoz, amely tulajdonukat biztosította, mint egy demokratikus uralomhoz, amely fenyegette. Így mindkét oldalon megvoltak a *szabadságeszménytől való elpártolás* előfeltételei. A szabadságeszmény, mihelyt elérték, elveszítette a vonzóerejét. A nemzedékek, amelyek a szabadság s az emberi jogok uralma alatt nőttek fel, nem kemény küzdelemmel megszerzett kincsnek tekintették őket, hanem magától értetődő dolgoknak, amelyek értéke felett nem kell tépelődni. Nem találták többé érdemesnek, hogy a szabadságért harcoljanak, hanem csak a javak elosztásáért.

Így omlott széjjel a szabadság arcvonala.

*

A világháború előtt a polgári tábor demokratikus volt a szocializmus fölött való parlamenti fölénye tudatában. A szocializmuson belül hasonlóképen túlnyomóak voltak a demokratikus áramlatok, jóllehet mindig elevenek maradtak azok a hajlandóságok, amelyek nem bíztak a békés demokratikus fejlődésben s forradalommal akarták a hatalmat meghódítani.

Csak a világháború szakította először kétfelé a szocialista arcvonalat: *szociáldemokratákra*, akik nemzetük élet-halálharcában szövetkeztek a polgársággal és forradalmi *kommunistákra*, akiknek célja a proletariátus nemzetközi diktatúrája s a polgárság kiirtása volt.

Lenin szakított a demokráciával, mivel rájött, hogy

a szocializmus a parlamentekben végleg elvesztette a játszmát. Döntő szerepe volt ebben annak, hogy Lenin orosz volt. Oroszországban az ipari proletariátus csak töredéke volt a túlnyomóan mezőgazdasági népességnek, amely legnagyobb részt hű volt az egyházhoz. A marxizmus demokratikus-parlamentáris győzelme Oroszországban lehetetlen volt, mert minden demokratikus uralom agrárjellegű kellett, hogy legyen. Különbösen is kérdéses volt a demokratikus uralom egy olyan államban, amelyben a népesség többsége írástudatlan volt s így csak játékszer! volt a plutokrácia és a reakció kezében.

Ezenfelül hiányzott Oroszországban a szabadság kétezeréves kultusza, amely Európában az abszolutizmus legsötétebb korszakában is eleven maradt. Itt voltak' meg^ a legjobban az *egyenlőségi forradalom* előfeltételei – a szabadságeszme kihagyásával.

A cári hadsereg veresége a világháborúban és a demokratikus Kerenszki-köztársaság sikertelensége megteremtették Lenin győzelmének előfeltételeit. Programja, a mindenáron való béke és a nagybirtok azonnali kisajátítása megszerezte neki a katonák és a parasztok rokonszenvét. Mindazonáltal uralmát csak az orosz nemzetnek egy kicsiny, de mindenre elszánt kisebbségére tudta építeni.

Mivel az orosz szocializmus megvalósítása demokratikus úton lehetetlennek látszott, Lenin forradalmi erőszakot követelt szavazócedulák helyett. Ezért nem a parlamentáris demokrácia talaján akarta megvívni az osztályharcot, hanem véres forradalommal akarta a proletariátussal szembenálló erőket, a polgárságot, nemességet, egyházat, tőkét, nagybirtokot, bürokráciát, polgári értelmiséget megsemmisíteni, hogy a romokon megteremtse az osztály nélküli társadalom igazi demo-

kráciáját. Ez az új állam nem épülhetett fel máson, mint az osztálytudatos kommunista proletariátuson, a vagyontalan és jogfosztott néprétegek előőrsén.

Ezért tűnt fel *a proletariátus diktatúrája* a szocialista társadalmi rend megvalósítása mellőzhetetlen feltételének.

Mihelyt Lenin a hatalmat államcsíny útján megszerezte, a személyes szabadság és az emberi jogok legvégletesebb megvetésével nekilátott az erőszak” és a terror diktátori uralmának berendezéséhez. Kinyilatkoztatta, hogy célja minden politikai ellen-erő kiirtása gyilkolással, rablással, kínzással és zsarolással. Ez az irtóhadjárat nemcsak a polgárság és fegyvertársai ellen irányult, hanem a proletariátus és szocializmus minden olyan híve ellen is, aki nem követte őt fenntartás nélkül.

Az állítólagos proletárdiktatúra formailag a kommunista párt diktatúrája volt, a valóságban pedig *Lenin személyes diktatúrája*, valamint legközelebbi munkatársaié: visszatérés az abszolutizmushoz ellenkező előjellel, de több kegyetlenséggel, önkénnyel és erőszakkal.

Míg odáig a marxizmus úgy lépett fel, mint a szabadság és egyenlőség bajnoka, Lenin teljesen szakított a szabadságeszménnyel, hogy forradalmát kizárólag az egyenlőség szolgálatába állítsa.

Híres nyilatkozata: „*A szabadság burzsoá előítélet*”, több szellemes szólamnál. Mert a bolsevista forradalom legfeljebb a harc az individualizmus, a személyiség eszméje, a gentleman eszméje: egyszóval a totális ember ellen.

Helyére a *totális állam* kell hogy lépjen, korlátlan hatalommal felruházva, mint test és lélek ura, minden tulajdon gazdája, kollektív szervezet, amellyel szemben az egyén hatalom nélküli és jogtalan.

A szabadságeszményt a jelenből a jövőbe utalták át: majd csak egy határozatlan időtartamú proletárdiktatúra s a polgári kultúra és világszemlélet maradványainak kiirtása után kezdődhetik meg az állam lebontása s a személyes szabadság felépítése. Így a jeles számára csak az egyenlőségideál, a diktatúra és a terror érvényes; a szabadságot száműzték az eljövendő párt rádiósomba.

A parlamentarizmus pótlékaul Lenin a *szovjetrendszer*t teremtette meg. Gyárak és községek a szovjet-hierarchia sejtjei lettek, amely a szovjetkormányban tetéződött be. Ez a szovjetrendszer, amelyben soha szabad választás nem volt, gyakorlatilag semmi egyéb nem volt, mint Lenin s a kommunista párt diktatúrájának a homlokzati dísze.

Lenin nem érte be Oroszország meghódításával, hanem azonmód meghirdette a *világforradalmat*.

A proletariátusnak a világ minden táján a kommunista Internacionáléba kellett volna gyülekeznie, orosz minta szerint megdönteni a polgári kormányokat s csatlakozni a Szovjetunióhoz.

A világforradalomra való felhívást minden nemzet munkásságának és proletár; értelmiségének egy ifjabb és tetterősebb része magáévá tette. A *Harmadik Internacionálé* vezérlete alatt, amelynek forradalmi hálójára orosz pénz segítségével az egész földkerekséget átfogta, mind az öt világrészben forradalmak, zendülések és összeesküvések sorozata kezdődött a proletárdiktatúráért. De seholsem sikerült a hatalmat meghódítaniuk, kivéven átmenetileg *Magyarországot*, *Finnországot* és *Bajorországot*.

Mindazonáltal az osztályharc új szakasza következett; ami nem sikerült a szavazócéduláknak, azt a bombák és géppuskák próbálták elérni: a polgári társada-

lom megdöntését, a tőke kisajátítását, a proletariátus diktatúráját és az individualizmus végét.

Az ideológiai propaganda, amely a hatalomért való harcot kísérte, minden eszközzel aláértékelní igyekezett a régi szabadságeszményt az új egyenlőségi eszménnyel szemben. A liberalizmust kicsúfolták, a parlamentarizmust gyalázták, a demokráciát megvetették. A fiatal nemzedék megkezdte *a politikai értékek átértékelését a kollektívizmus javára*: az individualizmus ellen, a demokrácia ellen, a szabadság ellen.

*

Lenin világforradalma csütörtököt mondott. Megbukott azon, hogy a világháború idején a nemzeti sorsközösség tudata a szocializmus minden konzervatívabb részesét nemzeti ideológiával töltötte el s szenvedélyesen fordultak el a nemzetietlen kommunizmustól. Inkább kommunistaellenes irányzatú koalíciós kormányokat alkottak a polgárság demokratikus elemeivel. Így végeredményben a szociáldemokrata munkásság mentette meg, főleg Középeurópában, a polgári társadalmat és a nyugati kultúrát a kommunista világforradalomtól.

A fenyegető világforradalom hatása az európai polgárságra erősebb volt, mint a munkásságra. *A rettenés a kommunista rémuralomtól*, amely Oroszországban már kormányon volt, a polgárság s a polgári értelmiség tág köreit rázta fel politikai letargiájukból, amelybe a demokratikus szabadság kivívása óta merültek. Most *a világforradalom elleni védekezés* lett politikájuk főcélja. S miután a kommunista proletariátus túltette magát a parlamenti játékszabályokon, a polgári fiatalság egyrésze hasonlóképen arra szánta magát, hogy az erőszakhoz fordul s fegyverrel a kézben veszi fel a harcot az uccáért és az államhatalomért.

Lassan megérett a polgári társadalomban a gondo-

lat, hogy a proletárdiktatúrával a *polgárság diktatúráját* kell szembehelyezni, hogy erőszakkal lehessen megvédeni a magántulajdont s a nyugati kultúra eddigi alapjait a bolsevizmus és az ateizmus rohama ellen. A polgárság is könnyű szívvel hagyta el a demokrácia süppedő talaját. Így alakult ki a második arcvonal az individualizmus és a szabadság ellen, a *nemzeti kollektivizmus* nevében.

*

A polgári ellentámadás a világforradalommal szemben *Magyarországon* és *Bajorországban* kezdődött a budapesti és müncheni kommunista kormányok bukása után.

Első döntő győzelmét azonban Olaszországban érte el, mert itt egy Leninnel egyenrangú harcos vette át a vezetést: *Mussolini*.

Ez a korábbi szocialista vezető megteremtette a fasiszta mozgalmat és ideológiát, amely szakított a demokrácia és a parlamentarizmus eszméivel, hogy a bolsevista veszedelemre bolsevista módszerekkel támadjon: terrorra ellenterrorral, propagandára ellenpropagandával, kommunista párt-diktatúrára fasiszta párt-diktatúrával.

Amikor a Harmadik Internacionálé Olaszországot proletárdiktatúrával fenyegette s a parlamentarizmus gyengének bizonyult, hogy ezt a lappangó forradalmat leverje, Mussolini fegyveres párhadsereget szervezett, hogy az olasz demokráciát *antimarxista diktatúrával* pótolja.

Igéző személyisége, szózatai az ifjúsághoz s hivatkozása az ifjúság hősi ösztönére, hazafiasságára és nemzeti érzésére csakhamar nagy és tettekre kész táborot toborozott köréje. Míg a gyenge kormány megpróbált semleges maradni a bolsevizmus és fasiszmus uccái harcában, remélvén, hogy majd kölcsönösen felfalják egy-

mást, addig a tőke, a konzervatív rétegek, a hadsereg és a királyi ház rokonszenve a fasiszmust illetve: ha nem is mint rendszert, de mint legerősebb bolsevista-ellenes tényezőt. A mondott erőkre támaszkodva Mussolininak sikerült államcsínnyel meghódítani a hatalmat s a fasiszta pártállamot az olasz királyság keretei között berendezni.

*

Jóllehet Mussolini életfilozófiáját erősen befolyásolta *Nietzsche* individualizmusa, a fasiszta államot mégis *a nemzeti kollektivismus* rendszerévé képzezte ki.

Az osztályok harcának eszméjével a nemzetek harcának eszméjét állította szembe: *az imperializmust*; az osztályközösség eszméjével a népközösség eszméjét: *a nacionalizmust*; az osztályöntudattal a nemzeti öntudatot; a liberalizmussal a kollektivismust; a demokráciával a hierarchiát; a parlamentarizmussal a vezéri gondolatot.

A francia forradalom jeligéje, a szabadság, egyenlőség, testvériség helyére a fasiszta jeligét tette: *rend, tekintély, fegyelem*.

Bálvánnyá tette a nemzetet s magát a nemzet jelképévé. Nem a többség vagy kisebbség nevében szólott, hanem mint a legfőbb nemzeti értékek és hagyományok letéteményese, mint a Római Birodalom, a Caesarak és renaissance-vezérek tudatos örököse.

Az osztályharcot nem döntötte el, hanem betiltotta: az állam lett a bérharcok bírósága. Könnyörtelenül üldözte a marxizmust, a liberalizmus maradványait szintűgy. De a plutokráciával szemben is állást foglal a fasiszmus, ugyanis a nagytőkét a legszigorúbb állami ellenőrzés alá helyezi s olyan szociális intézkedésekre kényszeríti, amilyeneket a liberális állam sohasem volt képes véghez vinni.

Reformművét Olaszország és a *pápaság* kibékülé-

sével tetőzte be. így kötött össze egy konzervatív kultúrpolitikát egy szociális gazdaságpolitikával s egy imperialista külpolitikával.

*

Mussolini műve a nemzetközi polgárságra olyan hatást gyakorolt, mint Lenin műve a nemzetközi proletariátusra.

A polgári világ liberális és fasiszta részre szakadt. A polgári fiatalság nagyrésze a faszizmushoz özönlött, amelyet korunk igazi lelkévé nyilvánított a szabadság, liberalizmus és demokrácia előregedett eszméivel szemben.

Az európai államoknak csaknem a fele többé-kevésbé követte a fasiszta példát; a fasiszta világforradalom tehát sikeresebb volt, mint a bolsevista.

A világfasizmus legnagyobb diadala a német demokrácia felett aratott győzelme volt a *nemzeti szocializmus* alakjában. Ez a mozgalom, amelynek első államcsíny e nem sokkal Mussolini győzelme után hiúsult meg, főerejét ettől kezdve a fasizmus sikeréből merítette, amelyet körülményesen lemásolt. Nagy népszerűséget szerzett a versailles-i szerződés ellen vívott harcával és fanatikus antiszemitizmusával. Végletes antibolsevizmusával és antimarxizmusával egyszersmind megnyerte szövetségesnek a nagytőke egyrészét. Mikor a gazdasági válság milliós munkanélküli sereget zúdított Németországra s a parlamentáris kormánynak nem sikerült ezeket bevonni a termelés folyamatába, az agg birodalmi elnök, *Hindenburg*, birodalmi kancellárrá nevezte ki *Hitler Adolfot*, a nemzeti szocializmus vezérét, amely időközben a birodalom legnagyobb pártjává nőtt. E hatalmi helyzetben Hitler Németországot rövidesen nemzeti szocialista állammá alakította át.

Ideológiailag e mozgalom főként abban különbözik a faszizmustól, hogy nem a *nemzet* kulturális jellegű

eszméjéből indul ki, hanem a *faj* fogalmának mitikus-biológikus koncepciójából: egy árja vérközösségben hisz, amely minden németet egy néptestté foglal össze s amelyet semmi mesterséges határ nem oszthat meg. Míg a bolsevizmus a hagyományos nyugati kultúrértékeket széjjelrombolja, hogy egy új proletár életformát és világrendet teremtsen, a fasiszmus pedig megőrzi a nyugati kultúrértékeket és oltalmazza őket a rombolástól, addig a nemzeti szocializmus középhelyet foglal el kettejük közt. Kulturális szempontból kevésbé forradalmi, mint a bolsevizmus, de viszont kevésbé konzervatív, mint a fasiszmus; nem ateista, de egyházellenes és részben keresztényellenes is. Célja egy új világrend *a germán faj vezetése alatt*, amely a nemzeti szocialista megváltástan választott népe.

*

Mikor; Németország megtagadta a demokráciát, harmadik volt a hét nagyhatalom közül, amelyben a szabadságeszmény elbukott.

Mert akármennyi ellentét is van a bolsevizmus, fasiszmus és nemzeti szocializmus között, valamennyien egyek az állam kultuszában és mindenhatóságában, a lefokozott és tehetetlen egyénnel szemben.

Bekövetkezett az ellentámadás a felvilágosodás, szabadság és személyiség individualista forradalma ellen: *az állam felkelt az ember ellen*, az egyenlőség és a rend jelszavai szembefordultak a szabadságeszménnyel.

De nem adta meg magát ennek a humanizmus-ellenes kollektív forradalomnak három világhatalom, amely több mint egy évszázada a szabadság gondolatának zászlóvivője: *Anglia*, az *Egyesült Államok* és *Franciaország*. El vannak rá szánva, hogy folytatják a személyiség eszméjének nagy hagyományait, amelyeknek létüket, szabadságukat, kultúrájukat köszönhetik.

Gazdasági és társadalmi reformjaikkal, legújabbban pedig katonai hatalmuk fejlesztésével megmutatják, hogy a demokratikus gondolat még ma sem avult el s nem ie öregedett el, hanem elég erős és életteljes ahoz, hogy a világ nagyobb felét kormányozza; hogy polgárainak sorsa semmiképen sem rosszabb, mint a diktatúrák alattvalóié, sőt szemben azokkal, igen sok előnyben van részük: elsősorban személyük *szabadságában* és *biztonságában*. Gazdasági szempontból is lényegesen könnyebb a helyzetük. S ez nemcsak a hatalmas kiterjedésű és gyarmatbirodalmak felett rendelkező demokráciákra vonatkozik, hanem *Skandinávia* demokratikus kisállamaira és *Svájcra is*.

Ha ezt az összehasonlítást vesszük, amely a demokráciák javára üt ki, nem lehet a totális állameszme világsdiadaláról beszélni. Nem vitás, hogy a demokrácia ma válságban van; de ennek a válságnak a kimenetele nincs eldöntve. *A demokrácia válságával szemben áll a diktatúra épp oly súlyos válsága.*

A demokratikus hatalmak ma még erősebbek és gazdagabbak, mint a totalitáriusak. Még készek rá, hogy eszményeikért harcoljanak. Él még a személyiségbe és szabadságba vetett hit az Atlanti Óceán mindkét partján: *Angliában*, akár; a dicsőséges forradalom napjaiban, *Amerikában*, akár a függetlenségi háború idejében és *Franciaországban*, akár a nagy forradalom korában.

Ezt a világraszóló ideológiai küzdelmet katonai és politikai kötelékeken túl vívják: három világhatalom őrzi a szabadság hagyományait, három más világhatalommal szemben, amelyek elszakadtak tőlük.

Megint szembenállnak egymással Spárta és Athén: a totális állam a totális emberrel.

VII. A TOTÁLIS ÁLLAM

A huszadik század totális állama a polgárság és proletariátus közötti *polgárháború* gyermeke.

Ezért lényegében véve *harcos-állam*, az ország tartós katonai megszállásával biztosítja a belső békét s tartja elnyomva a legyőzött felet.

A bolsevizmus a kapitalizmussal vívott harcból származott, a fasizmus pedig a marxizmussal vívott harcból. Pártjaik *polgárháborús hadseregek*. Katonai jellegüket győzelmük után, is megőrizték, hogy szükség esetén fegyveres erővel védelmezzék pártállamukat minden felforgató kísérlet ellen. Nem szerelhetnek le, míg fenyeget a veszély, hogy az osztályharc újból fel-lángol: Oroszországban polgári restauráció-kísérlet, Németországban és Olaszországban marxista felkelés formájában.

A totális állam teljes igazolásához azonban nem elég az állandósult mozgósítás a belső ellenség ellen; hogy a diktatúra szükségességét átérezhesse, kell, hogy az egész nemzet állandóan fenyegetettnek érezze magát *külső ellenségektől* s kell egy idült *háborús pszichózis*, amely minden nemzeti erőt a fenyegetett állam védelmére szólít s ezáltal minden hazafit arra készítet, hogy szívvel-lélekkel álljon az állam vezetői mögé, még akkor is, ha belpolitikájukat nem helyesli. A zsenge gyermekkortól kezdve minden gondolatot és akarást a háborúra, a fenyegetett haza védelmére kell beállítani;

csak így lehet rávenni az egyént, hogy személyes szabadságát feláldozza a nemzet oltárán.

*

A totális állam mint harcos-állam egyetlen tábor, egyetlen *kaszárnya*. A diktátor a legfőbb hadúr, minden kivételes hatalommal, ami csak a háborúhoz szükséges.

A totális államnak nem érdeke a háború kitörése. Jóllehet kezdeti előnye van a nem-totális államokkal szemben, annak a veszedelemnek teszi ki-magát, hogy a vereség pillanatában összetörik, mint I. és III. Napoleon császársága. Ellenben valóban életszükséglete a háborúhoz hasonló külpolitika, az állandósult háborús légkör háború nélkül: szóval az az állapot, amely a békekötés óta Európában uralkodik.

A megszervezett tartós béke létalapjának jelentős részétől fosztaná meg: ezért kell, hogy militarista, imperialista és *antipacifista* legyen.

Ez az erkölcsi hadiállapot vezet a *hadigazdasághoz* is. Hogy gazdaságilag készen álljon a háborúra, a totális államnak lehetőleg mindent belföldön kell termelnie. Ezért kell állást foglalnia az *önellátás* mellett s a szabadkereskedelem ellen, amely függő viszonyba juttatja a külföldtől. így következik szükségképen a gazdasági hadiállapot a politikaiból: a társadalmi követeléseknek háttérbe kell lépniük a katonaiak mögött.

*

A totális állam állandósult külső és belső háborús állapota határozza meg politikai *erkölcsét* is. Legfőbb törvény az állam, az állampárt és a diktátor hatalmának fenntartására és kiterjesztésére való törekvés.

A *macchiavellizmus* a totális állam fennszóval vallott államerkölcse.

A jó és rossz fogalmát ezek a kategóriák pótolják: hasznos vagy káros a pártállamnak. Itt is az erkölcsi hadiállapot uralkodik: a cél szentesíti az eszközt.

Az igazságosság helyére a fegyelem lép; a szabadság helyére a tekintély; a lelkiismeret helyére az engedelmesség. Felfelé mindenki köteles engedelmeskedni, lefelé parancsolni. Az ellenkezés zendülés, a kritika árulás.

Akinek a becsülete fontosabb, mint az államérdek, lelkiismerete előbbrevaló, mint a párt, az gonosztevő. Ami a gentleman, a totális ember számára a legaljasabb viselkedés: kiszolgáltatni a barátokat, a *besúgás*, az itt a legfőbb kötelesség. Mert a jó hazafi a totális állam önkéntes segédrendőre: a leggyűlöletesebb cselekedet is, amelyet elkövet a kedvéért, szép lesz és megdicsőül.

Az egyén minden kötelessége Isten, hozzátartozói és önnön-lelke iránt elhalványul az istenített állam iránti kötelesség mellett.

*

A totális állam harcos-állam, azért *a hatalmak egyesítését* követeli.

Visszatérés ez a legkezdetlegesebb államformához, amelyben minden hatalom egyetlen kézben egyesül: *a főnök* kezében, aki egyszerre hadvezér és főpap, bíró és törvényhozó, a közigazgatás és a rendészet feje: ura alattvalói tulajdonának és lelkiismeretének.

Amint növekszik a kultúra és a civilizáció, úgy oszlik az államhatalom, úgy mint az összejt a fejlődés rendjén osztódik: az egyház elválik az államtól, a magángazdaság az államgazdaságtól; a végrehajtóhatalom a törvényhozástól; önálló bírói hatalom keletkezik, szabad tudomány és szabad művészet.

A hatalmak elválasztása biztosítja az egyén személyes szabadságát; a magántulajdon a személyiség védősánca, hasonlóan a lelkiismereti szabadság, a független

bíraskodás és törvényhozás, a szabad művészet és tudomány.

Az államhatalmaknak egyetlen kézben való egyesítésével napjaink totális állama mind e szabadságokat ismét eltörli s ilyenformán visszatér az első harcos-állam legkezdetlegesebb formájához: megszünteti a magángazdaságot és a lelkiismereti szabadságot, az uralkodó pártnak és vezérének kezében egyesíti a törvényhozó, végrehajtó és jogszolgáltató hatalmat, nem tűr szabad művészetet és tudományt, hanem az állam ellenőrzése alá helyezi őket. így apad el a személyiség kibontakozásához szükséges szabad légkör.

*

A totális állam minden téren *mindenhatóvá* válik: ura alattvalói magántulajdonának, amelyet megazün-tethet vagy bármikor elkobozhat; ár a lelkiismeret felett; nem tűr törvényt, amely kormányzásának önkényét korlátozná az ellenzéki polgárokkal szemben; sem bírakat, akik a jogot többre tartják, mint az államot.

A tudomány is az állam szolgája lesz. Nem szabad bírálnia sem világnézetét, sem gazdasági rendszerét, sem politikáját vagy erkölcsét, ellenben kötelessége, hogy minden eszközzel igazolja és védje. A statisztikának csak olyan számokat szabad közölni, amelyek az államérdekeket szolgálják; ha márf eredményekre jut, azt az állam kedvéért el kell hallgatni, el kell kendőzni, meg kell hamisítani. A művészet nemzeti propagandacikké lesz s csak olyan irányban szabad fejlődnie, amey az államnak kedves. így válik a totális állam korlátban úrrá az élet minden területén. Nem ismeri el a magánélet szféráját, mert alattvalóinak egész élete és munkája az állami szférába tartozik.

A személyes szabadság eszméje kihuny.

*

Négy feladata volt ezideig az államnak:
 megvédeni az embert embertársaitól;
 megvédeni az államot az emberektől;
 megvédeni az államot más államoktól;
megvédeni az embert az államtól.

E négy feladat közül a totális állam törölte a negyediket; ahol az egyén joga összeütközik az állammal, megsemmisül.

Ezért a totális állam közérdekből az egyént megölheti, kínozhatja, kifoszthatja, bebörtönözheti, száműzheti anélkül, hogy ezért számadással tartozna, mivel csak állam jogok vannak és nem emberi jogok. *Az emberi jog* liberális illúzió, amin a totális állam túlteszi magát. Az államé minden jog és hatalom, az egyes ember jogtalan és hatalom nélkül való.

A totális állam polgárai jogállományának bizalmi férfiaként tekinti magát. E jogokkal szuverénül rendelkezik, akár egy bank betevőinek betétei felett; csak éppen nem tűri meg a betéteknek sem elvonását, sem pedig ellenőrzését, mert korlátlan bizalmat követel ahhoz, hogy helyesen használja fel őket,

A totális állam nem annyira polgárai különérdekei képviselőjének tekinti magát, mint inkább egy *küldetés* őrizőjének amelyért szükség esetén kész a polgárok különérdekeit feláldozni. Alapja ennek a küldetésnek Oroszországban az osztályideál, Németországban a faji ideál, Olaszországban a nemzeti ideál.

*

A totális állam szerkezete az *egypártrendszer*. Minden demokratikus alkotmány tüstént totális rendszeré válik, mihelyt egy párt megszerzi a kormányzás monopóliumát s minden más pártot betilt. Ezért merőben jelentőség nélkül való, hogy Németországban és Oroszországban parlamenti választások vannak-e vagy nincsenek. Mert mihelyt csak egy vezérlő párt van, a va-

lódi hatalom többé nem az alkotmányszerű testületeké, amelyek ülésezése színházi látványosság csupán, hanem a *pártvezetősége*. Mindegy, hogy kit választanak a parlamentbe; fontos csak az, hogy ki ül a pártvezetőségben. A demokratikus alkotmány merő homlokzati díszítmény, még ha mindjárt valóban a nép többségén is épül.

Mert a személyiségi államot nem annyira a kormánypárt, mint inkább az *ellenzék* helyzete különbözteti meg a totális államtól. Ahol ellenzék van, nincs totalitás; ahol totalitás van, nincs ellenzék. Ami a magángazdaságban a verseny elve, az a demokratikus államban az ellenzékiesség elve: szüntelen ellenőrzés és ösztönzés kiválóbb teljesítményre.

Totális államban hiányzik a demokratikus ellenőrzőszerv: az ellenzék. Az államvezetés nincs kitéve sem parlamenti- sem sajtókritikának, sem pedig annak a veszedelemnek, hogy új választás rendjén bukás várhat rá.

Mivel az állampárt vezetői emberek és nem anyagok, erős a kísértés, hogy visszaéljenek korlátlan hatalmukkal. Ez aztán önkényhez és jogtalansághoz, kijáráshoz és vesztegetésekhez vezet, még ha mindjárt maga a vezér erkölcsileg hozzáférhetetlen is. De ha az állampárt élén gátlásoktól ment gonosztevő áll, akkor gyökeréig megrontja és megmérgezi a vezetése alá került nemzetet, míg végre egy forradalom, merénylet vagy államcsíny megszabadítja a zsarnoktól.

*

Mivel az egypártállam tiltja a nyílt és törvényes ellenzékét, kénytelen állandó harcot vívni a lappangó ellenzék, az *összeesküvések*: és a forradalmi propaganda ellen. Hogy az összeesküvéseket felderítse és megghiúsítsa, szüksége van egy *mindenható politikai rendőrségre*, amelynek aztán nem szabad válogatónak

lenni az eszközökben, ha egyszer arról van szó, hogy egy összeesküvést fel kell deríteni, az összeesküvőket kézrekeríteni és a részvételt rájuk bizonyítani. Ha az összeesküvés egyik részését a hatalmába kerítette, az állam érdekében kötelességének tartja, hogy kicsikarja belőle társainak nevét, tartózkodási helyét és céljaikat, így válik a *kinztatás* kormányzati eszközzé, a levéltitok és hivatali titok törvénye meg papírronggyá. A totális állam elkerülhetetlenül *rendőrállammá* válik, amely az emberi jogokat feláldozza az államérdeknek. Kritika és ellenzék az államélet természetes működés-módjai; tartósan csak tartós elnyomás árán lehet őket kikapcsolni.

De épp ily küzdelmet kell folytatni az állampártnak tulajdon kebelében ie, hogy megakadályozza, hogy ellenzéki csoportok keletkezzenek benne, amelyek megbontják az egységet. Ezért az állampártnak a katonai *vezérelven* kell épülnie. Ez a vezérelv csak személyes tekintélyen vagy korlátlan hatalmon alapulhat. *Lenin* és *Mussolini* személyes tekintélye mindig oly nagy volt, hogy senki sem merészelt ellenzéki csoportot szervezni. Hogy *Hitler* és *Sztálin* milyen drákói módon intézték el az ellenzékot, hogy biztosítsák a pártegységet, ismeretes. Mert mihelyt az állampárt egysége megrendül, ellenzék született s a totális állam meghalt. Az ellenzékkel megjön a kritika és a vita. Nem lehet többé parancsolni, tárgyalni kell.

*

A vezéri tekintély elkerülhetetlen volta súlyosan nehezül a totális állam *jövőjére*.

Amíg az állampárt alapító nemzedéke él, megoldható az utódlás kérdése. Mindig kerülnek forradalmi lendületű emberek, akiknek bizonyos tekintélyük van a pártban, amelynek alapításában részt vettek.

A második nemzedékben már nehezebb a vezérkér-

dés megoldása. Demokratikus rendszerben szabad versenyben fejlődnek a leendő pártvezérek, az ellenzékkel folytatott küzdelemben. A vezérállamban annak van az utódlásra a legnagyobb esélye, akinek sikerül a vezér kegyét megnyerni. Éhez inkább diplomáciai, mint vezéri tulajdonságok szükségesek. De ha az utódból hiányzik elődjének tekintélye, az ellenzék feltör s az állami totalitás széjjel hull.

Hogy ezt a veszélyt megelőzzék, az állampártok a nemzet ifjúságából egy *elitet*, igyekeznek kiszemelni s a jövő vezetőire nevelni. A második nemzedékben ugyanis a párthoz való tartozás nem az érzület megnyilatkozása, hanem a fennálló hatalmi viszonylatok következménye. Ezért a vezér kiválasztásánál más szempontokból kell kiindulni, mint a párthoz való tartozásból.

A totális államnak sokkal inkább kellenek a nagy vezéri személyiségek, mint a demokráciának; egész léte elmozdíthatatlan vezére képességeitől függ.

*

Nincs légkör, amely oly alkalmatlan lenne nagy vezéri személyiségek nevelésére, mint a totális államé. Nem lehet az emberi személyiséget egyszerre megtörni és fejleszteni.

A sikeres diktátorok erős, független és saját elhatározású emberek. Ilyen jellemek kialakulásához és fejlődéséhez pedig szabadság, harc és ellenzék kell. Éppen ilyen személyiségek nem kaphatók rá, hogy kritika nélkül alárendeljék magukat a diktátornak s a diktátor szeszélyeinek hízelegjenek. Már pedig puhányból nem lehet személyiség, szolgalelekből nem lehet úr.

Az erős és java fiatalság minden időben ellenzéke volt az idősebb nemzedéknek, legkivált a diktatúrákban. A diktatúrákban gyöngye lelkek csatlakoznak a hatalomhoz, bátor lelkek pedig szembeszállnak vele. Ha *Le-*

nin a kommunista s *Mussolini* a fasiszta pártban nőtt volna fel, egész bizonyosan nem lett volna a pártifjúság mintacsemetéje, hanem – antibolsevista, illetve antifasiszta.

A totális állam nem leli meg a leendő vezért, akit pedig keres és akire szüksége van, mert megöli a szabadságot, amely a személyiség egyedüli termőtalaja. Ha pedig a totális állam köves földjén csodálatosképpen mégis kivirágzik egy totális ember, egy személyiség, az a diktatúrát nem folytatni fogja, hanem megdönteni, a szabadság és az ember nevében.

Így marad a diktatúra jövőjének kérdése válasz nélkül.

VIII. AZ ÁLLAMI TOTALITÁS FOKAI

A totális állam határeset, amelyet eddig egyetlen állam ért el, a *Szovjetunió*. Csak itt fogja át az állami totalitás mindhárom dimenzót, amelyben az emberélet lejátszódik: *a politikát, szellemet, gazdaságot*.

Egy teljesen totális állam nemcsak a politikai szabadságot nem ismerheti el, hanem a lelkiismereti szabadságot s a magántulajdont sem.

A lelkiismereti szabadság jellegzetesen liberális és individualista alapelv, amelyet csak évszázados küzdelem után sikerült a feudális és abszolutisztikus állammal szemben érvényre juttatni.

A magántulajdon hasonlóképpen jellegzetesen liberális és individualista intézmény, a személyes szabadság és biztonság bástyája a totalitárius állami mindenhatóság ellen.

Ennélfogva, aki a totális államra mint jól meggondolt követelésre hivatkozik, *türelmetlen és kommunista hajlandóságú* kell hogy legyen. Nem elégedhet meg sem a magángazdasági rendet elfogadó nemzeti szocializmussal, sem pedig a toleráns fasizmussal. Moszkvában kell mennie, hogy lássa a totális államot tiszta tényszerűen, mint politikai, szellemi és gazdasági diktatúrát az ember fölött, aki semmilyen menedéket nem találhat többé ezzel a totális állammal szemben a magánélet és a személyiség szférájában.

A bolsevista államgazdasághoz képest Németország

és Olaszország magángazdasága liberális: a bolsevizmus és a nemzeti szocializmus világnézeti türelmetlenségéhez képest a fasiszmus vallási türelme liberális.

A nemzeti szocializmus és fasiszmus már hidak a bolsevista kényszerállamtól az angolszász szabadságállam felé, az ember és az állam viszonylatának két végelete között.

Egy meggyőződéses *fasiszta* nyugodt lelkiismerettel lehet hívő keresztény és szorgos kapitalista.

Egy meggyőződéses *nemzeti szocialista* nyugodt lelkiismerettel lehet szorgos kapitalista, de nem hívő keresztény.

Egy meggyőződéses *bolsevista* nyugodt lelkiismerettel nem lehet sem hívő keresztény, sem kapitalista.

Ugyanis-a fasiszta totalitás *egydimenziós*: a politikára korlátozódik, míg lelkiismereti és gazdasági kérdésekben meglehetősen szabadságot enged.

A nemzeti szocialista totalitás *kétdimenziós*: nemcsak a politikára, hanem a világnézetre is kiterjed, de viszont fenntartja a magángazdasági rendszert.

A bolsevista totalitás *háromdimenziós*: uralkodik a politikán, világnézetben és gazdaságon.

Minden rokonság ellenére nagy különbségek vannak a három rendszer között. Csak *politikai* síkon tartoznak egy csoportba. *Gazdasági* síkon Németország és Olaszország a kapitalista világhoz tartoznak, akár Franciaország s az angolszász hatalmak. *Kulturális* síkon Olaszország a nyugati kultúrközösséghez tartozik, mint Franciaország és az angolszászok; ezzel szemben nemcsak Oroszország, de Németország is szakított a nyugati kultúra három alapelemével: a *klasszikus* műveltséggel, a *keresztény* világnézettel és a *lovagi* érzülettel.

*

A bolsevista és a nemzeti szocialista állam *világnézetek* hordozója.

A *bolsevizmus* nemcsak állam és tröszt, hanem egyben a *negyedik világvallás* a buddhizmus, kereszténység és az izlám mellett. Hívóinek száma az egész világon körülbelül megegyezik a mohamedánokéval.*

A bolsevizmus világnézetének vannak elemei, amelyeket három elődjénél is megtalálunk: ateista, mint a korai buddhizmus, szocialista, mint az őskereszténység és imperialista, mint az ifjú izlám. Filozófiája materialista, de etikájának sok idealista vonása van, mert máris számtalan vértanúra hivatkozhat. Hittérítői keresztül-kasul járnak a világot s az elnyomott és rabszolgaságba vetett osztályoknak és fajoknak az egyenlőség evangéliumát prédikálják: hogy az emberiség ösellen-sége, a kapitalizmus pusztulóban van s elközelgett a kor, amelyben nem lesz sem gazdag, sem szegény, sem kizsákmányolás és háború. Hogy a hatalmas Szovjetunió ezt a világforradalmat készíti elő s szólogatja a Föld rabjait és szegényeit, hogy álljanak mellé e végső harcban. A jövő kommunista paradicsomát hirdetik, amelybe eljut az ember, mihelyt megdöntötte a kapitalizmus sátáni hatalmát.

Ezért a célért küzd a bolsevizmus szellemmel és erőszakkal, propagandával és terrorral.

*

Ennek az új világforradalomnak *egyháza* a kommunista Internacionálé, feje pedig *Sztálin*. A vallásalapító Lenin, előfutára Marx. A trockizmus volt az első egyházszakadás, amelynek inkvizíció és eretnek-üldözés járt ki.

A Szovjetunió nem egyéb, mint a bolsevista egyház egyházállama, amelyet az orosz nép olyanformán tart fenn, mint egykor a fiatal izlámot az arabok.

* R. N. Coudenrove-Kalergi: *Stalin & Co*, Paneuropa-Verlag, 1930.

Amint a párt a világnézetnek működési formája s az állam a párt működési formája, úgy a szovjetgazdaság a szovjetállam működési formája. A szovjet első kísérleti, hogy *kommunista gazdaságot* rendezzen be, megghiúsult. Helyére ma az *államkapitalizmus* lépett, amely kapitalista módszerekkel dolgozik, de az egész államot egy *óriási tröszt*é változtatta. Ez a tröszt, amelyet gyakorlatilag az orosz kommunista párt és főtítkára, Sztálin tartanak a kezükben, hasonlíthatatlanul gazdagabb, mint Amerika magántrösztjei. A Föld lakott területének egyhatodrészére terjed ki, mérhetetlen kincsei vannak föld felett és föld alatt, százmilliónál több munkása, gyárai, vasutai, milliós városai és olyan éghajlata, amely az északi sarktól Turkesztánig nyúlik s mindent termel, amire csak az emberi életnek szüksége van.

A rengeteg ország lakói koldusszegények s csak a legkevesebb magántulajdonnal rendelkezhetnek, nehogy zavarják a mindenható államkapitalizmust. így él 170 millió ember mint ennek az óriáströsztnek haszonélvezője, alkalmazottja és félrabszolgája, teljes és feltétlen függőségben államától, az uralkodó párttól s a párt diktátorától, *Sztálintól*.

A bolsevista világnézet csirája közgazdasági, a *nemzeti szocialista* világnézeté pedig *biológiai*. Középpontjában nem az osztály-, hanem a faji eszme áll.

A nemzeti szocialista pártnak és birodalmának legfőbb és végső célja az *árja faj* kultusza, nemesítése, tenyésztése és uralma. E világnézet előfutárjai a francia *Gobineau* gróf és az angol Houston Stewart *Chamberlain*; elmélet szerzője Alfred *Rosenberg*, prófétája Adolf *Hitler*.

E vallás egy *biológiai legendán* alapul. A legenda szerint az emberiség faji hierarchiát alkot, amelynek

legalsóbb fokán a fekete ember áll, átmenetként az emberszabású majmok és az állatvilág felé. A legmagasabb fokon pedig a legvilágosabb ember, a *szőke* ember, áll: az *árja*. Minden egyéb faj keverék vagy közbeneső fokozat a két véglet között.

Tehát az északi, szőke, kékszemű ember a teremtés koronája, minden nagy szellemi és jellembeli tulajdonosság hordozója, minden művészet, találmány és kultúra alkotója.

Ez az északi úri faj évezredekkel ezelőtt tűnt fel Előázsiában, megteremtette az indiai és perzsa kultúrát, megalkotta Görögország művészetét és filozófiáját és a római birodalmat. De alsóbbrendű sötét fajokkal való keveredés elkorcsosította őt s vele együtt az antik kultúrát. Egészen addig, míg a népvándorlás új, keveretlen árja vért áramoltatott nyugatra. E vér meghódította a hatalmat, megújította az európai fajt és új rendet alkotott. így jött létre a középkor és a renaissance új kultúrvirágzása. Csakhogy ezúttal sem sikerült az árja vért tisztán tartani; megint sötét és alsóbbrendű vérrrel keveredett, ami ma kultúránkat káosszal és összeomlással fenyegeti.

E világtörténelmi fordulóponton a nemzeti szocialista világnézet hivatott arra, hogy új életre keltse az árja fajiség tudatát s ezáltal a kultúrát megmentse a kései antik világ sorsától. A legteljesebb tisztaságban akarja az árja-germán vérséget tenyészteni, hogy betölthesse örök küldetését: a világot megnemesíteni, rendezni és uralkodni felette.

E faji vallás meghamisítja az embertani és történelmi tényeket. Bármennyire is méltányoljuk az északi faj kulturális teljesítményeit, amely faj ma az angolszászokkal az emberiség élén halad, valószínű, hogy kultúránkat Előázsia és Északafrika nem-északi népei

teremtették. A görögök is sötétebb földközi tengeri népek és északi bevándorlók keverékei voltak. Főként az athéniek, akik Herodotos szerint pelazg eredetűek voltak. Európa legnagyobb kulturális teljesítményeit olyan emberek vitték végbe, akik északi- és földközi - tengeri, szőke és barna népek vérkeresztezéséből származtak. Keletázsia nagy kultúráiban a maguk hőseivel, szentjeivel, bölcseivel és lángelméivel egyetemben nyomát is alig találjuk északi vérnek, úgyhogy egyenesen gyermekes dolog az északi faj kulturális egyeduralmáról beszélni.

Mégis ennek a tannak nagy toborzóereje és hatása van Németországban, ugyanis sok német szemében egy nagy hagyomány és nagy küldetés nemeslevele.

A világújító árja küldetés első lépése a nemzeti szocialista kinyilatkoztatás szerint a *zsidóság* legyőzése, amelyet hol a bolsevizmussal, hol a kapitalizmussal azonosított. E paradox tétel nem engedi magát tévútra vezetni a ténnyel, hogy Lenin orosz volt, Sztálin pedig georgiai, s hogy a Szovjetunió élén zsidókat csak egészen kivételes esetekben találunk,* továbbá, hogy az amerikai kapitalizmus, amelynek vezető szerepe van a világon, majdnem kizárólag angolszászok kezében van. A nemzeti szocializmus mégis a zsidó fajt nyilvánítja az árja faj ellenségének és vetélytársának s a fanatikus zsidógyűlölet a nemzeti szocializmus kategorikus imperatívusza.

E tétele és követelése miatt a nemzeti szocializmus szükségképpen ellentétbe jut a *keresztény* vallással;** becsmérli a kereszténység alapítójának, a Megváltónak és Isten Anyjának, összes apostolainak és tanítványainak zsidó vérét s így a keresztények szemében istenká-

* A Szovjetunió legfőbb fóruma, a *Politbüro* kilenc tagja és négy póttagja között 1937-ben mindössze *egyetlenegy* zsidó akadt.

** R. N. Coudenhove-Kalergi: *Judenhass.* Paneuropa-Verlag, 1937.

romlást jelent. Írmagját is ki akarja irtani a zsidó szellemiségnek s e törekvésében nem áll meg Spinoza filozófiájánál, a lélekelemzésnél és a relativitáselméletnél, hanem zsidófajú szerzőik miatt szembefordul az ó- és Újszövetséggel is.

Igy élet-halálharc kezdődik a keresztény és a nemzeti szocialista világnézet között, mivel erkölcstani és dogmatikai tanításaik nem egyeztethetők össze.

A bolsevista és nemzeti szocialista világnézet egyaránt imperialista. Céljuk, hogy erőszakkal új világot teremtsenek.

A *bolsevizmus* államtrösztjének óriási bevételeivel, amelyeket népessége életszínvonalának rovására önkényesen és korlátlanul fokozhat, igyekszik biztosítani a világforradalom megvívásához szükséges katonai- és propagandaeszközöket. Katonai erejére, a Harmadik Internacionálé világpropagandájára, a munkásság elégedetlenségére és az elnyomott gyarmati népek gyűlöletére támaszkodva, egy vérözön után az egész világot mindenestől a Szovjetunióhoz akarja kapcsolni, s ezt a kommunista világszövetséget Lenin elvei szerint egységesen kormányozni.

A *nemzeti szocializmus* az északi faj viláгурalmára törekszik a románok, szlávok, szemiták és az összes színes népek felett. Csak az angolszászok, skandinávok és hollandok germán törzseiben látja a németiség biológiailag egyenrangú társait, viszont a néger az ő számára már a zsidóval, franciával, olasszal kezdődik. Mivel megvan győződve róla, hogy csak az árják menthetik meg az emberiséget az anarchiától, káosztól és bolsevizmustól, politikájának célja a viláгурalom megszátása a németek és angolszászok között; az angolszászoknak jutna az Európán kívüli világ, a németeknek pedig az *európai hegemonia*. E cél érdekében mindenek-

előtt Európa 80 millió németjét egy centralizált és militarista harcos-államba szeretné összefoglalni, Olaszországot és Lengyelországot szövetség útján függő helyzetbe hozni, Franciaországot elszigetelni, Közép- és Kelet-Európa kis államait pedig német vezetés alatt államszövetségbe egyesíteni. Hogy aztán a második állomás az lenne-e, hogy ez a nemzeti szocialista Közép-Európa megrohanja Oroszországot, olyasformán, mint egykor Nagy Sándor keleti hadjáratával Indiát, hogy kiirtsa a bolsevista ősellenséget s Oroszországot német gyarmatosítás útján „északiasítsa” – vagy pedig a Brit Birodalom ellen fordulna, ha ez tovább is makacsul elzárkózna a nemzeti szocialista evangélium elől, az még a jövő kérdése.

Mindenesetre a bolsevizmus és a nemzeti szocializmus a maga világtervét a keresztény vagy lovagi erkölcsfogalomra való minden tekintet nélkül, a környék-telen hatalom és az „aki bírja, marja” elvének alapján akarja megvalósítani, kerüljön bármennyi emberéletbe és szenvedésbe. Mert mindkét hitvallás vakbuzgó, antipacifista és terrorista. Erkölcsi fogalmai nem a szentség vagy a bölcseség fogalmából származnak, hanem a természettudományból és a biológiából: *nem emberi-ek, hanem állatiak.*

'A-

E két világnézettel ellentétben a *fasiszmus* nem valóság, hanem *politikai módszer.*

Egyként tagadja a bolsevista osztály- és a nemzeti szocialista faji uralmat. Célja az *erős Olaszország,* a kapitalista gazdasági rendszer és a nyugati kultúra alapján, menten a bolsevista befolyástól s az osztályharcral megmérgezett parlamentarizmus ingatag egyensúlyától.

Ezért Mussolini, mikor látta, hogy az olasz nép testét bolsevista fertőzés fenyegeti, *bolsevista méreggel* oltotta be népét, hogy immúnissá tegye további fertő-

zés ellen. Védekezésül a bolsevizmus ellen bolsevista módszereket vett át csökkentett adagokban: antiparlamentarizmust, antiliberalizmust, terrort, rendőrruralmat, a személyéé szabadság korlátozását, féktelen propagandát, az ellenzék és kritika tilalmát, párturalmat és diktatúrát.

A veszélyes kísérlet végeredményéről, ítéljen majd a világtörténelem. De annyit már ma meg lehet állapítani, hogy az emberi szabadság és személyiség szempontjából a fasiszta Olaszország vitán felül jobb, mint egy bolsevista Olaszország lett volna. Egy bolsevista világban egy fasiszta állam a személyiség és szabadság menedéke volna.

A szabadságésgzmének épp ily döntő lépése lenne, ha a németországi nemzeti szocialista rendszer lemondana az árja világműletés eszméjéről s a nyugati kultúra keretében fasiszta állama alakulna át.

Mindezek a fogalmak viszonylagosak. Lehet, hogy lesz valaha államforma, amelyhez képest a bolsevizmus liberálisnak fog látszani. Ha egy középkori lovag öt évszázados síri álma után mint angol lord támadna fel, meg lenne győződve róla, hogy szabad hazája elképzelhetetlen mértékben totális állammá változott.

Így Olaszország is francia és angol távlatból totális, német és orosz távlatból liberális.

Mussolini megtanulta a világtörténelemből, hogy a legerősebb diktatúra is csak rövidéletű átmeneti jelenség. Másfelől azonban a liberális parlamentarizmushoz visszavezető utat zárva találta a maga számára mindaddig, míg a parlamentarizmus az osztályharc arénája marad s az a veszély fenyeget, hogy a marxizmus, amelyet a Harmadik Internacionálé pénzelt, elérje a parlamenti többséget s demokratikus úton valósítja meg a társadalom felforgatását.

Ezért aztán arra szánta magát, hogy a fasiszta párt-diktatúrát egy merőben új rendszerrel egészíti ki, a *korporatív állammal*.

E korporatív állam részleges visszatérést jelent a demokráciához és a választási rendszerhez. Csak éppen az új országgyűlés nem ideológiai szempontok, hanem gazdasági hivatások szerint tagozódik. Így aztán a nemzetgazdaság kérdéseit egy szakértő testület tárgyalja, nem pedig dilettánsok és bürokraták; gyakorlati emberek, hozzá nem értők helyett.

A fasiszmus antimarxista küzdelméből sarjadt rendi állam egy új népképviselőben tetőződik, amely megakadályozza, hogy a birtokosokat a birtoktalanok, a polgárokat és parasztokat a munkások majorizálják, mégha mindjárt a növekvő iparosodás következtében a népesség többsége proletár, is, akik a marxista propaganda hatalmába esnek. A társadalmi forradalom megvalósítása parlamentáris úton lehetetlenné válik; a parlamenti állam ingatag egyensúlyát a korporatív állam szilárd egyensúlya váltja fel.

*

A rendi állam nem a totalitás kifejezése, hanem éppen kísérlet, hogy új úton el lehessen a totalitást kerülni. Ugyanis az egyes gazdasági ágak állami keretben való *önkormányzatának* eszméjén alapul. Így tehát egy új állomás a *hatalmak szétválasztásának* nagy liberális fejlődésmenetében: különválasztja a gazdaságot a politikától és önkormányzati szövet teremt számára. Azt reméli, hogy ily módon a gazdasági kérdések vitáját megszüadítja a világnézeti kérdések holt súlyától s a valóságos élet gyakorlati és konkrét dolgaira korlátozza. Egyszerre akarja a liberalizmus anarchista gazdasági szerkezetét s a bolsevizmus totalitárius államgazdaságát leküzdeni. A kapitalista gazdaság könyörtelen létküzdelmét épp úgy tagadja, mint a szocia-

lista gazdaság bürokratizmusát. A plutokrácia és a kommunizmus elleni harcában a szolidaritás, kompromisszum és együttműködés modern elveit hirdeti. Ily módon a nagy gazdasági kötelékeket, a *szakszervezeteket* és *szövetkezeteket*, amelyek a demokratikus államokban parlamenten kívüli s olykor; parlament-ellenes hatalmi tényezők, szervesen építi be és állítja az államapparátus szolgálatába.

A demokráciák csak azért gyűlölik ezt a rendszert, mert a fasiszmus talaján sarjadt. Ha Anglia a maga *felsőházát* rendi kamarává alakította volna át, ezt a demokráciák világszerte a demokratikus gondolat diadalaként ünnepelték volna, hiszen a fasiszta rendi kamara felépítése jóval demokratikusabb, mint a brit felsőházé. A korporatív rendszer legtöbb ellenfele és kritikusa nem veszi tudomásul, hogy e rendszer egyik legfontosabb gyökérszála *Sorel* szindikalizmusa, amely mélyen hatott Mussolini szellemi fejlődésére, amely teljességgel nem jobboldali, hanem szélsőségesen baloldali irányzat; már amennyire a „jobboldali” és „baloldali” megjelöléseknek ma még egyáltalában értelmük van.

A rendi állam ma még nem eredmény, hanem csupán alapvető jelentőségű *kísérlet* az egész világ számára. Hiszen még mindig a fasiszta pártidiktatúra árnyékában és gyámsága alatt él. Ezért kérdés, hogy mily mértékben képes átvenni a demokratikus parlamentarizmus örökségét.

A rendi állam működésének feltétele az erős *tekin-télyi kormányzat*, amely döntőbíró a rendek között, bármily érdeköszeütkezés adójék munkaadók és munkások, ipar és mezőgazdaság között. E kormány mindig és mindenütt az állam érdekét képviseli a rendi és hivatali különérdek felett.

A rendi kamara tagozódásának és a képviselői meg-

bízások elosztásának *nincsenek tárgyi alapjai*. A tekintélyi állam itt kénytelen önkényes osztályozással dolgozni s ezt a döntését fenntartani addig, amíg csak *hagyomány* lesz belőle. Mert nemcsak az emberek, hanem az intézmények is a hosszú életkor révén szerzik meg a tiszteletreméltóságot és tekintélyt: az engedelmesség is a megszokás törvényét követi.

Elsősorban azonban arra van szükség, hogy a rendi kamara egy szilárd és tekintély erejű kormányt érezzen maga mögött, amely nem a foglalkozási csoportok kompromisszumaiból jó létre, hanem az állam érdekeiből keletkezik.

Olaszországban e politikai fórum a *fasiszta nagytanács*, Portugáliában pedig *Salazar* fontos kísérletet tesz abban az irányban, hogy egy *demokratikus* kamarát, amely nincs osztályharcok huzavonájának kitéve, a korporációs kamara politikai megfelelőjévé tegyen. Egy ilyen kétkamarás rendszerben a rendi kamara ugyanazt a konzervatív működést teljesíti, mint amelyet a brit felsőház teljesít az alsóházzal szemben.

Meglehetősen elterjedt demokratikus babona, hogy minden nemzet mindenkor szabadon választhat demokrácia és diktatúra, szabadság és állami totalitás között. Hogy egyes nemzetek merő elvakultságból minden ok nélkül adják meg magukat a diktatúrának; hogy minden diktátor uralomra szomjas gonosztevő, aki hatalmi tébolytól indítatva fojtja meg polgártársai szabadságát.

E gyermekes felfogásnak nem tűnik fel, hogy vannak az állami életben pillanatok, amikor a demokrácia bonyolult finomságú államgépezete *egyszerűen nem működik* s ezért erőteljesebb kormányzati módszerekkel kell pótolni. Csakúgy, mint ahogy egy autósnek, aki végig túrázza Afrikát, számolnia kell azzal, hogy egy

mocsaras vidéken bivaly fogattal kell a kocsiját húzatni, mert a technikailag hasonlíthatatlanul magasabban álló autó könnyebben megreked a dágványban.

Ez a pillanat akkor következik be, mikor ki nem egyenlíthetően ellentétes felfogások nagyjából egyforma erővel küzdenek a hatalomért.

A demokratikus kormányzat ideális előfeltétele, hogy az uralkodó pártok, akár kormányon vannak, akár ellenzékben, a politika, gazdaság és kultúra alapvető céljai és formái felől egyetértsenek, ahogy így volt ez Angliában a *whig*-ek és *tory*-k között s így van ma is az Egyesült Államokban *republikánusok* és *demokraták* között. Hasonló esetben az államnak két vezető rétege van, amelyek felváltva veszik át a kormányzás és a lojális ellenzék szerepét.

Ez az ideális rendszer azonnal felborul, mihelyt a kormánypárt a *magántulajdon* és a szabadság mellett tesz hitet, a majdnem ugyanolyan erős ellenzék pedig a *kommunizmus* és a diktatúra mellett. Ebben az esetben ugyanis a demokrácia annyit jelentene, hogy a magántulajdont az egyik ciklusban a kommunista többség államosítja, a másik ciklusban pedig a polgári többség megint helyreállítja. Ami még gondolatnak is groteszk és képtelen, már csak azért is, mert tudvalevő, hogy a bolsevisták el vannak szánva, hogy az egyszer megszerzett hatalmat a maguk jószántából ki nem adják a kezükből.

Ha ez az eset valamelyik demokráciában bekövetkezne, bizonyos, hogy még a választás előtt, amelynek véletlen eredménye a magántulajdon, a vallás és a kultúra sorsa felett lenne hivatva dönteni, majdnem minden polgári demokrata, aki ma megveti a fasizmust és harcol ellene, kibontott zászlóval szegődne hozzája, hogy megelőzze a bolsevista diktatúra még nagyobb veszedelmét. Életformája, tulajdonjoga és vallása fontosabbak, mint a demokrácia eszméje.

Aki ennek a gondolatmenetnek a végére jár, képtelenségnek kell hogy lássa, hogy manapság a demokrácia 'és fasizmus hívei a maguk rendszerét *mindenható gyógyírnak* tartják, ahelyett, hogy felismernék, hogy eltérő feltételek eltérő következményekhez vezetnek.

A *népszavazások* rendszere, amelyet Svájc a maga tárgyilagos és kritikai szellemű légkörében megőrzött, szenvedélyesebb és lobbanékonyabb képzeletű nemzeteknél demagógikus összeomlásokat idézne fel. Épp így a *parlamentarizmus* sikere Anglia és Skandinávia hűvös légkörében még távolról som bizonyíték arra, hogy e rendszernek más égtájakon is be kell válnia.

Ezért értelmetlenség, ha szomszéd népek alkotmánybeli eltéréseken összekülönböznek, ahelyett, hogy azt tartanak, hogy minden állam maga keresse és lelje meg azt módszert, amely saját felfogásának legjobban megfelel.

E türelmességnek természetesen ott a határa, amelyen túl az alkotmányok már csak egy *támadó* világ-szemlélet megnyilatkozásai, amelynek célja a szomszédos kultúrák és népek megsemmisítése vagy rabszolgaságra vetése. Itt aztán nem alkotmányos kérdésekről van szó, hanem a lét vagy nemlét kérdéséről, amely a fenyegetett államok védszövetségét hozza létre.

*

A totalitárius rendszerek elemzéséből kiderül, hogy nagy fokozati és elvi különbségek vannak köztük. Ugyanilyen különbségek vannak a demokratikus államok között is.

A parlamentáris nagyhatalmak közül *Japán* császárkultuszával, harcos-államával és államszocialisztikus törekvéseivel a totalitárius és liberális államok közt áll.

A három liberális nagyhatalom közül Franciaország áll a maga általános védkötelezettségével, iskola-

kötelezettségével és központosított bürokráciájával a totalitás gondolatához a legközelebb, míg a két *angol szász birodalom* a szélsőséges liberalizmust testesíti meg.

E két birodalomban sem egyenlően erős a liberalizmus, mert az *Egyesült Államokban* a beolvasztó tendencia sok kollektivistikus vonást mutat, amelyeket Anglia nem ismer.

Így *Anglia* áll minden szabadságos állam élén, ő a legszélsőségebb ellenlábas a teljesen totalitárius *Oroszországnak*; Oroszország az állami totalitás legfőbb megtestesülése, Anglia pedig leghatározottabb tagadása. Anglia a legfőbb megtestesülése a személyes szabadságnak, Oroszország pedig a leghatározottabb tagadása.

A nagyhatalmak rangsora a kollektív államtól a személyiségi állam felé a következő: *Oroszország, Németország, Olaszország, Japán, Franciaország, Amerika, Anglia*,

Lépcsőfokok a totalitárius ideológiától a liberális ideológiáig:

a mindenható állam orosz eszméjétől – a szabad ember brit eszméjéig,

a kollektívizmus orosz eszméjétől – az individualizmus brit eszméjéig,

az egyenlőség orosz eszményétől – a szabadság brit eszményéig,

a forradalom orosz eszméjétől – a békés fejlődés brit eszméjéig,

a forradalmi értelmiség orosz eszményétől – a gentleman brit eszményéig.

E nagy és világos keresztúton áll ma az emberiség. Az orosz vagy a brit útra akar-e inkább lépni:

a *totális állam* útjára, avagy

a *totális ember* útjára?

IX. A TOTÁLIS EMBER

Joggal egészíti ki Nietzsche ezt a kérdést: „Szabadság, mitől?” e kérdéssel: „*Szabadság, mire?*”

Minden szabadság és minden politika értelmetlenné válik, ha nem hordozza és igazolja egy emberi eszmény, amelynek szolgálatára rendolletett.

A gazdaságpolitika mindig csak eszköz, célja a kultúrpolitika.

A *bolsevizmus* kultúreszménye a természet hangjainak rajza, amely mindent elpusztít, ami útjába esik, hogy romjain felépítse a maga totalitárius állán (épületét).

A *nemzeti szocializmus* nem a rovaroktól, hanem a ragadozóktól vette kultúreszményét kölcsön: fajtisztaságban tenyészteni az északi embert és uralma alá hajtani a földkerekséget.

Nyugat kultúreszménye a totális ember, a tökéletes személyiség, amelynek szabadságát csak embertársai szabadságigényei korlátozzák.

E nyugati eszmény három történelmi pilléren épül: *antik világ, kereszténység, lovagkor*. Az antik világot a görögök teremtették, a kereszténységet a zsidók, a lovagkort a germánok.*

Az *antik* eszmény: személyiség, szabadság, harn ónia.

* R. N. Coudenhove-Kalergi: *Held oder Heiliger*. Pan-europa-Verlag, 1927.

A *keresztény* eszmény, szentség, Isten képére való hasonlatosság, felebaráti szeretet,

A *lovagi* eszmény: vitézség, hűség, becsület.

A *lovagi eszmény* keresztény és pogány értékek szintéziséből származott. Mikor a népvándorlás után frank, szász, gót, longobárd, aleman, burgundi és normann harcosok felvették a keresztiséget, nem adták fel a vitézség, hűség és becsület germán erkölcsét, hanem arra törekedtek, hogy a keresztény eszmékkel megvilágosították, beteljesítsék és kiegészítsék.

Így jött létre a lovagi eszmény, a totális emberség középkori látomása.

A *lovagrend* teljes erő kifejtést követel tökéletes formában; hűséget a hűbérúr, barát, szövetséges iránt; gyermeki alázatot Isten és a sors előtt; vitézséget az ellenséggel ér. balsorssal szemben; udvariasságot és figyelmességet a nők iránt; segítő szándékot a szegények, özvegyek és árvák iránt; tiszteletet az öregeknek; nemeslelkűséget a legyőzötteknek; könyörtelenséget a saját és tiszteletet a mások becsülete iránt; igazságot és büszkeséget az élet minden helyzetében; önuralmat és szigorúságot önmagunkkal szemben.

E lovagi szellem Európa minden részében a nemesek váraiban és kastélyaiban kristályosodott ki s legteljesebb pallérozottságát a kereszties vitézek és a szarát π ok harcában érte el, A legenda *Oroszlánszívű Richard*-tól, aki Jeruzsálem ostromakor meglátta, hogy *Szaladin* szultán alatt összerogy a paripája, mire ellenségnek ajándékozta a saját legszebb harci ménjét, a lovagi szellemnek ez a foglalata, még ma is megdobogtatja a szívünket.

A lovagrend eltűnt, de a lovagi szellem megmaradt. Minden európai nép *nemessége* évszázadokon át örizte nemzedékről-nemzedékre, mint dicső korszakának legdrágább örökségét. A nemesség elvesztette politikai ha-

talmát, először a királlyal, aztán a polgársággal szemben. De megtartotta társadalmi jelentőségét, ő maradt a társadalmi rangsor legmagasabb lépcsője. Így életformája nem a kényszer, hanem a sznobizmus és az utánzási ösztön erejével hatott a feltörekvő polgárságra.

A polgárság befogadta a lovagi értékeket és formákat, mihelyt nem voltak többé a lovagrendhez kötve. Létrejött egy *polgári* életstílus, lovagi vonásokkal. Itt is Anglia haladt a világ élén. Lovagi elemekből apránként megteremtette a polgári élethez alkalmazott totális embereszményt, a *gentleman*.

A gentleman-eszmény a nyugati emberség leglelke, mivel a pogány-germán és keresztény értékeket, amelyek szintézise a lovagi szellem, egybekapcsolta a sztoikus bölcs antik embereszményével. Itt mutatkozik meg a renaissance és a humanizmus erős hatása az angol iskolákra és egyetemekre. A *sztoikusok* rokon polgári-antik lényé a középkori lovagi eszmény kiegészítőjévé vált.

Új emberség látomása derengett föl. A becsület és lelkiismeret, forma és magatartás, test és lélek, ész és jellem harmóniája voltak elemei; az attikai *kalokagathia* született újjá az újkori Angliában.

*

A gentlemaneszmény *totalitárius*, mert átfogja az egész embert mindhárom dimenziójában, *testében, jellemében és értelmében* egyaránt. Nem akar atlétákat nevelni, sem szenteket, sem lángelméket, hanem kibontakozott embereket.

A *becsület* és a *formai szabály* eszménye egyszerre. Aki becsületos ember szabályos viselkedés nélkül, még távolról sem gentleman; aki pedig szabályszerűen viselkedik, de nem becsületos ember, szintén nem lehet gentleman. Csak a kettő egységéből jö létre a gentleman totalitása.

Gentleman szószerint annyi, mint „*finom ember*”; kultúremler, szemben a vademberrel, a barbárral, a durva fickóval, a gengszterrel. A gyöngédség épp oly lényeges sajátása, mint az erő. Nemcsak vitéz, hanem udvarias, nemcsak őszinte, hanem tapintatos, nemcsak becsületes, hanem szeretetreméltó is. Nemcsak a tiszta szív fontos neki, hanem a tiszta ing is. Tiszteli embertársát, amint hogy maga is számot tart a tiszteletre; ezért kerüli, hogy viselkedésével mást idegesítsen vagy ízlését bántsa.

Ez az eredete az úgynevezett illemszabályoknak, amelyek a gentlemanok világközösségének a *szertartásai*. Például, aki a kést a szájába veszi, lehet hős vagy szent, lángelme vagy bölcs, de nem gentleman, mert egy gentleman azzal is törődik, hogy asztaltársainak ne kelljen aggódniok, hogy ő megvághatja a nyelvét.

De minden kódexbe rótt illemszabálynál előbbreváló a gentleman számára az *öszönös tapintat*. Gondoljunk az angol király esetére, aki mikor egy exotikus fejedelmet látott vendégül, megitta a kézmosó vizet, mert látta, hogy vendége tudatlanságában nekilátott, hogy felszürcsölje.

Így a gentleman látszólag oly bonyolult szertartásrendje végső elemzésben az együttérzés és a jó ízlés egyszerű parancsain alapul.

*

A sztoikus bölcseségtől vette a gentleman örökbe a legteljesebb türelmet és önuralmat; nem engedi el magát, lelkileg is mindig fölemelt fejjel jár. Életvitele *Seneca* és *Marcus Aurelius* filozófiájához igazodik: a lélek rendíthetlensége örömben és búban, szenvedésben és vidámságban. A gentleman hisz benne, hogy önmagunk tökéletesedése magasabbrendű cél, mint az élet élvezése s hogy bátor és elszánt lélekkel nemcsak az élet szenvedései, de a halál iszonyata fölött is úrrá lehetünk.

E sztoikus életfelfogás teszi a modern britet oly rokonná a klasszikus *rómához*, aki hasonló magatartással lett az antik világ ura, mint ahogy az angol a maga birodalmának ura s a nyugati világ előljárója lett. Mindkettő felismerte, hogy *a világuralom az önuralommal kezdődik* s csak az szerezhet és tarthat meg tekintélyt magának, aki szigorúbb magához, mint másokhoz.

Így épül a brit birodalom nemcsak a hatalmon, hanem a tekintélyen is; a gentlemaneszmény milliós hadsereget pótol. Ez a legfontosabb minden termék közül, amelyet Anglia termel és exportál, mert messze a nyugati világ határain túl, eszményévé lett a modern embernek s jelképévé a brit világhatalomnak.

*

A *nőhöz* való viszonyában a gentleman különbözik az antik rómainál, amely mint a görög és a keleti ember is, a női nemben csak másodrendű emberfajtát látott. Csak a lovagkor értékelte át e ponton az antik értékeket, midőn a keresztény Mária-kultuszt egybekötötte azzal az előnyös társadalmi helyzettel, amely a nőt a germánok közt megillette. A lovag számára *a nő felsőbbrendű és tisztább lény* volt, mint a férfi, akinek testi fölényére rákényszerítette az erkölcsi kötelességet, hogy tisztelje és oltalmazza az asszonyt.

E lovagi hagyomány él tovább a gentlemanben, aki egy fokkal mindig udvariasabb és figyelmesebb a nő, mint a férfi iránt. Minden nőben anyjára hasonlító asszonyt lát, akivel szemben annak a tiszteletnek egy részével adózik, amellyel anyja iránt viseltetik. E lovagi felfogás azt tanítja, hogy semmi sem alacsonyíthat le jobban egy férfit, mint a durvaság és gátlásnélküliség egy védtelen nővel szemben és semmi sem teszi nemesebbé, mint a helytállás és harc a nő becsületéért és védett voltáért.

Az asszonykultusszal egyidőben a lovagkor megal-

kotta a maga női eszményét, a *hölgyet*. A középkorban a lovag női megfelelője volt, ma a gentleman női megfelelője.

Mint ahogy a gentleman minden férfiúi, úgy a hölgy minden női erény foglalata. Erkölcsi értékeket köt össze esztétikai értékekkel. Ha egy asszonynak akár aranyból van a szíve és gyémántból a jelleme, de ha nincs megmosakodva, vagy piszkos körmökkel megy a társaságba, nem lehet dáma. Mert küldetése, hogy a tökéletesség jelképe s a jó szokás, forma és szépség szolgálója legyen. Ha a sors megtagadta tőle a külső szépség kegyelmét, még mindig különös tökéletességre viheti belső szépségét s esztétikai értékek őrizője lehet. Erre gondolt Goethe a „Tasso”-ban: „Ha pontosan meg akarod tudni, hogy mi illik, kérdezd csak a nemes hölgyeket.”

Ebben az értelemben a gentleman fogalma nem képzelhető a dáma fogalma nélkül, amely kiegészítője és női megfelelője.

*

A gentleman nemcsak az asszony, hanem az *ellen-ség* iránt is lovagias.

Személyes, politikai és üzleti küzdelemben csak tisztességes fegyverekkel harcol s legfőbb törvényként tiszteli a *fair play*-t. Inkább kockáztatja a vereséget, mintsem hogy mérgezett fegyverekkel szerezzen biztos győzelmet. Tagadja „a cél szentesíti az eszközt” alapelvét, ellenben hiszi, hogy aljas eszközök a legtisztább célt is megrontják. Szavát tartja, ha senki sem képes is rákényszeríteni s ha még oly súlyos áldozattal is jár, a maga becsülete kedvéért. Ellenségét nem gyűlöli, hanem tiszteli, ha az is olyan tisztességes fegyverekkel harcol, mint ő maga.

Így lesz a gentleman lovagias ellenfél, lojális barát, megbízható üzletfél, kellemes embertárs.

A gentleman legjobb nevelője a *sport*, mert lovagias magatartást követel, mint egykor a bajvívás, követeli az önuralmat, a játékszabályok legszigorúbb megtartását, a versenybírótól feltétlen igazságosságot és pártatlanságot. Az igazi sportember irigység nélkül örül ellenfele szép és megszolgált sikerének: majdnem annyira, mint a sajátmagáénak. Verseny után az ellenfelek a kölcsönös tisztelet és elismerés jegyében kezet szorítanak. A sportember megtanul nyerni diadalmaskodás és veszíteni ellenséges érzés nélkül; számára a játékszabályok lojális megtartása fontosabb, mint a győzelem s jobb becsülettel veszteni, mint kicsorbult becsülettel győzni.

Így ma a sportpálya a gentleman egyik legfontosabb iskolája, mint valaha a bajvívótér a lovagiasság legfontosabb iskolája volt. Nem véletlen, hogy Anglia a hazája a modern sportnak és a gentleman fogalmának, mert *e* kettő együvé tartozik.

*

A kontinens átvette Angliától a sportot, mint a *népnevelés* részét, de nem a gentleman-eszmény szellemében. Sok államban a sportot számbaveszik, mint a testkultúra, de nem mint a *jellemnevelés* eszközeit; mint előkészületet a katonai kiképzéshez, de nem a politikaihoz. Mégis abban különbözik a sport pedagógiai jelentőségében a tornától, hogy legalább ugyanabban a mértékben szolgálja a jellemképzést, mint a testnevelést.

Éppen itt van egy súlyos mulasztása a kontinentális nevelésügynek: nem neveli az ifjú nemzedéket tudatosan gentlemannek, mint a britek, – hiányzik belőle egy tiszta embereszmény, amely a személyiség nevelésének célja és vezérfonala lehetne.

Így aztán a fiatal nemzedék az *értékek káoszába* sodródik. Az egyik a filmről leste el eszményét, a skrupulus nélküli *gensztert*, a gátlás nélkül való gonoszte-

vőt; a másik a keresztény *szentben* látja eszményét, aki ha jobb orcáját megütik, odatartja a balt; a harmadik a sporttelepen szedi fel eszményképét, a rengeteg bicepszű és madáragyvelejű *boxolót*; a negyedik meg a *könyvmolyban* lel ideáljára, aki könyvtárt hord a fejében, de keze-lába petyhüdt és teste elpuhult.

Mindeme töredékeszményekkel szemben áll a gentleman totális típusa. Aki a való életben él s mégis igazságos, bátor, tisztességtudó, emberhez méltón gondolkodik és cselekszik. Aki testét sportszerűen megedzette, de úgy, hogy értelmi- és jellemviselése nem vallotta kárát. A józan észtt összeköti az idealizmussal, a derekasságot a képzelőerővel.

E gentleman-eszményhez nem kell sem a szent erkölcsi, sem a lángelme értelmi elhivatottsága. Minden átlagos képességű, átlagos tehetségű ember elérheti ezt a keresztül-kasul emberi és *semmiképen sem emberfeletti* eszményt. Ezért alkalmas rá, hogy a népnevelés irányító eszméje legyen, mert értékét minden fiatalember, aki még nem művelődött félre, fel tudja fogni, A *cserkészmozgalom*, amely ennek az eszménynek hódol, világsikerével igazolja a gentlemaneszmény hatóerejét.

A gentleman-eszmény jövője döntő a *politika* jövőjére. Amíg nem lel általános elismerésre, a legtöbb államférfi számára nincs ok, hogy meg ne szegje a szerződéseket, amelyeket aláírt vagy hogy ne tegyen olyan ígéreteket a választóknak, amelyek beváltására nem gondol.

Csak ha ez az eszmény uralomra jutott, akkor fog majd a demokrácia szilárd és ép talajon állni; akkor fognak csak a választók a pártok és az állam vezetésével tisztességes embereket megbízni: embereket, akikre önként rábízzák vagyonuk kezelését s gyermekeik gyámóságát; egyszóval, gentlemaneket.

Ma a politika részben *genszterek* kezében van, akik büszkék rá, ha az ellenfelet becsapják, a szerződéseket megszegik, a barátokat elárulják s a fegyverteleneket

megrohanják. Azt képzelik, hogy felette állnak jónak és rossznak, tisztességesnek és elvetemültnek, nemesnek és aljasnak s a közvélemény egy jórésze épp ezért csodálja őket, akár a sikeres gengsztert a moziban.

Amíg ez az állapot tart, addig nem biztos Európában sem a béke, sem a szabadság. A *macchiavellizmus* sikert hozott egyes embereknek és államférfiaknak, de egyszersmind tönkretette a világot. Csak ha a gentleman egyszerű törvénye lesz az állam bel- és külpolitikájának a zsinórmértéke, csak akkor győzhetjük majd le a politikai káoszt, amely ma elkerülhetetlenül új és új forradalmakhoz, háborúkhoz és diktatúrákhoz vezet.

*

Minthogy az állam nem öncélú lény, hanem emberekből áll, megújulása csak *az ember megújulásából* indulhat ki. Minél erősebben tör fel a totális ember eszménye, annál jobban halványul a totális államé.

Magának a gentleman-eszménynek is szüksége van még a tisztázásra a valódi emberség értelmében. Még mindig hozzátapad, épp úgy mint a dáma fogalmához, a polgári osztályjelleg és polgári rendi elbizakodottság maradványa, amely tág néprétegek előtt gyanússá teszi. Mint ahogy egykor a lovagrendi eszményt a polgárság befogadta és megújította, úgy fogja újból a munkásság és a parasztság befogadni és átalakítani, míg emberi és nyugati jellege teljesen érvényre nem jut.

Mert a gentleman-eszmény nemcsak arisztokratikus, hanem demokratikus is. Az igazságosságon és szabadságon épül s tiszteli a más jogát, mint a magáét.

Türelmes, mert elutasít minden vakbuzgóságot, a bolsevista és nemzeti szocialista világnézet vakbuzgóságát *is*, amelyek a legmerevebben ellentétesek a gentleman-ideállal. Semmi más világnézettel nem áll ellentétben, mert nincs semmiféle vilásképhez vagy vallás-

hoz kötve; hívő keresztény épp úgy lehet gentleman, mint a zsidó vagy a szabadgondolkodó.

A gentleman-eszmény *liberális*, mert feltétele és célja a személyes szabadság. Csak a szabad ember lehet gentleman, a szolgaságra vetett nem. Aki nem kockáztathatja meg, hogy kimondja véleményét, aki rá van kényszerítve, hogy barátját besúgja, aki nem érintkezhet azzal, akivel tetézik, aki nem szabad, hogy hú és lovagias legyen, mert politikai feljebbvalói vagy a vezér nem engedélyezik, az nem lehet gentleman.

Ezért a gentleman fejlődésének legrosszabb talaja a totális állam, legjobb talaja pedig a szabad állam.

A szabad Anglia szabad emberei alkották meg évszázados hagyományok útján a gentleman fogalmát s emelték életformájukká.

S a jövőben ie csak olyan államban jöhet létre és bontakozhat ki ez az eszmény, amely tisztelettel viseltetik a szabadság, a személyiség, az igazság: a *totális ember* halhatatlan eszméje iránt.

X. A RENDEK

A politika megértéséhez szükséges felismernünk, hogy az állam nemcsak egyénekre és országrészekre tagozódik, hanem rendekre is. Nemcsak a hivatás értelmében vett rendekre gondolunk, hanem nagyon különböző felfogású nagy néprétegekre is, amelyek nagyon különböző miliőben élnek, mégha mindjárt térbelileg szoros közelségben is vannak. Minden ilyen nagy rendnek megvan a maga vilásképe és politikai célja.

A három történelmi rend, amely együtt alkotta meg kultúránkat, a *nemesség*, *papság*, *polgárság*.

E három rendhez két új politikai tényező lépett a tizenkilencedik században: a *proletárság* és *paraszság*.

Ez az öt rend öt világ, öt egymástól messzeeső világrész.

Két különböző országból való arisztokrata, akik messze élnek egymástól, könnyebben megérti egymást, mint egy arisztokrata és *egy* ipari munkás, akik ugyanabban a házban laknak.

Egy olasz falusi pap és egy kínai francia hittérítő ugyanazt a katolikus világméretet vallja, de egy világ választja el őket egy-egy francia és olasz materialistától.

Egy európai *intellektuel* könnyűszerrel megértetheti magát egy amerikaival, mihelyt a nyelvi eltérést sikerült leküzdeniük.

Egy európai *ipari munkás* összetartozóbbnak érzi magát egy Sidneybe való sorstársával, akivel azonos gondolatai és céljai vannak, mint a gyárigazgatóval, akivel egy fedél alatt dolgozik.

Egy európai *paraszt* a természethez, az évszakokhoz és városokhoz való viszonyában több rokonságot tart egy kínai paraszttal, mint egy szomszédos nagyvárosbeli intellektuál-lal.

Nem kitalálás hát ez az öt rend, hanem valóság, amellyel minden politikának számolnia kell.

*

A három középkori rend élesen el volt választva egymástól, mint a hindu vagy egyiptomi kasztok, amelyek csak kivételképpen keveredtek egymással.

A három modern rend határai meglehetősen elmosódnak; annál kevésbé lehet közöttük merev határvonalakat vonni, mert két nagy *átmeneti rend* köti őket össze; a *földmunkások* hidat alkotnak a parasztok és ipari munkások között, a *kispolgárok* pedig átmenetet a polgárok és proletárok között.

Ilyen átmeneti rendek már a középkorban is voltak: a különböző *rendi társulatokhoz tartozó lovagok* mint összekötők a lovagi és papi rend között; a *patriciusok* mint középen álló elemek nemesség és polgárság között; a *személyükre szabad parasztok* mint átmenet a jobbagysorban levő parasztoktól a köznemességhez,

A demokrácia nem ismerte el az öt rend létezését. Mindazonáltal életben maradtak politikai pártszervezetek és hivatási csoportok formájában.

A nemesség eszméje él a *konzervatív* pártokban. Az egyház eszméje él a *keresztény* pártokban. A polgárság eszméje él a *liberális pártokban*. A proletárság eszméje él a szocialista pártokban. A parasztság eszméje él az *agrárpártokban*. Így fogva fel a dolgot, a demokratikus

pártállam leplezett rendi állam, ha a szót nem a hivatáscsoportok, hanem elvek és életformák értelmében vesszük.

*

Az európai *nemesség* a harcosok kasztjának leszármazóiból és utódaiból áll. Ez a kaszt a népvándorlás idején keletkezett és egy ezredéven át uralkodott Európa felett.

E harcos-nemesség *birtokos nemesség* volt; kastélyaiból és váraiból uralkodott város és falu felett. A mai nemesség, jóllehet jelentős része polgári származású, megőrizte birtokos jellegét. Amennyire csak lehet, a mezőgazdaságból él s a természethez való paraszti kötöttséget egyesíti a lovagi hagyománnyal *é* a polgári művelődéssel.

A nemesség politikai jelentősége csekély. A nagyhatalmak közül csak Angliában és Japánban tartotta fenn magát a *felsőházak* alakjában, amelyek főként neméi törvényhozó szervek. A világháborúig Poroszországban és Ausztriában is volt ilyen „urakháza”, amelyek közben áldozatul estek a forradalomnak. Csak Magyarországon maradt meg a nagyobbrészt mágnásokból álló felsőház.

Mindazonáltal az arisztokrata ideológia egyrégeze tovább él a *konzervatív pártokban*, a hagyományok tisztelete, a fennálló intézmények fenntartása, az újítások és reformok iránti bizalmatlanság, a forradalom és felfordulás elleni gyűlölet, az állami tekintély és stabilitás, a vallás tisztelete, a monarchikus gondolkör nagybecsülése s a hadseregfejlesztés és a militarista politika alakjában.

Mert hiszen a hűbéres harcos kaszt ma élő leszármazol a legtöbb államban a modern harcos kasztot alkotják, a *tisztikart*. Benne az arisztokrácia leszármazója lel menedéket a polgári világ elől. A tisztikar tudatosan ápolja a becsület, vitézség, hűség és nagylelkűség

lovagi hagyományát. Értékei és ösztönzői arisztokratikusak és heroikusak, még ott is, ahol hazafiságból ő maga is demokratikus.

A modern harcos kaszt, a tisztikar és a hadsereg, egyes országokban állam az államban, amelynek megvan a saját harcosmorálja és hierarchikus tagozódása, amely nagyon messzeesik a demokratikus választói rendszertől.

Tulajdonképpen a *hadsereg* a nemesség, mint lovagi harcos kaszt hatalmának örököse.

A kultúra kezdete óta a *papi kaszt* a harcosok kasztjának vetélytársa a hatalomért való versenyben. Indiában sikerült neki kivívni az elsőséget a harcos-nemességgel szemben.

Míg a nemesség a maga rangját a kard hatalmából származtatja, addig a papság magasabb ^hatalmakra hivatkozik, amelyek őt rendelték a vezetésre. A hiányzó fizikai hatalmat szellemi és erkölcsi tekintéllyel igyekeznek pótolni.

Az egész középkort a két vezető kasztnak és fejeiknek, a császároknak és pápáknak az elsőbbségért való küzdelme tölti be. Ha a császárok vesztek volna, ma talán Európa olyasféle egyházi állam lenne, mint Tibet.

A papság politikai követelése: a politikát alá kell rendelni az egyháznak. Eszménye a *teokratikus hierarchia*. Az államtól legalább a lelkek feletti hatalmat követeli s ezzel együtt az ifjúság nevelését,

A római egyház hatalmát a reformáció, az egész kereszténységet pedig a felvilágosodás kezdte ki. Mióta az egyházi vagyont sok helyütt szekularizálták, azóta a papság mint rend nem küzd a hatalomért. De azért ma is nagy hatása van a politikára. Még mindenki emlékszik az angol egyházfejedelem, a canterbury-i érsek döntő szerepére a legutóbbi trónválságban. A görögke-

leti egyházak fejei is hazájuk legbefolyásosabb emberei. Legfőként azonban a *Vatikán* őrizte meg évszázadokon át a legnagyobb erkölcsi hatalom rangját.

A régi egyházi hatalom örökségét egyes államokban a *keresztény pártok* vették át. Elsősorban a katolikus egyház értette meg, hogy demokratikus intézményekre van szüksége, ha nem akar a modern hatalmi vetélkedésben lemaradni. Régen császárokat és királyokat koronázott, ma pedig sok országban képes kormányokat teremteni és buktatni.

Így a papság megszűnt uralkodó rendnek lenni, de mint politikai tényező megtartotta tekintélyét.

Egyedül a *polgárság* tartozik egyformán hozzá a három történelmi és a három modern rendhez. Csak a sorrendben-elfoglalt helye változott meg: a francia forradalomig a *harmadik rend* volt, tehát az utolsó, ma pedig *első* és vezető. A középkor hűbéri korszak volt, a jelenkor pedig polgári korszak.

A lovagrend a földhöz volt kötve, a polgárság a *város* és a városi kultúrát képviseli. Hisz a szellemben, a művelődésben, a tudományban, a haladásban. Szegényebb hagyományokban, mint a nemesség, de gazdagabb, mint a proletariátus.

A nemesség előjogai ellen vívott évezredes harcában a polgárság lett a politikai egyenjogúság és a személyes szabadság úttörője, a liberális és demokratikus eszmék fáklyavivője. Gazdasági tájékozódása kapitalista, mert jelenlegi hatalmi helyzete a kapitalizmussal áll vagy bukik.

A polgárság vezetője az *értelmiség*, benne látja a maga elitjét. Ezért igyekszik a polgár magának és gyermekeinek minél magasabb műveltséget szerezni.

A nemesség és papság felett aratott győzelmét a

polgárság a felvilágosodásnak köszönheti. Ezért maradt hű alapjában véve a felvilágosodás eszméihez. Antiklerikális, anélkül, hogy ateista volna; racionalista és idealista egyszerre.

Ma a polgár tartja kezében csaknem az egész állami gépezetet. Nemcsak a liberális, hanem a konzervatív, klerikális, fasiszta, szocialista és agrárpártok legtöbb vezetője is polgár. De a polgári szellem legtisztább kifejezője mégis csak a *liberalizmus*, a maga kettős arcvonalaival egyfelől a feudalizmus és klerikalizmus, másfelől a szocializmus és fasizmus ellen. Gazdasági kérdésekben a konzervatívokkal szövetezik, kulturális kérdésekben a szocialistákkal, mindaddig, míg kultúrpolitikájuk a fokozatos fejlődés és nem a forradalom, jegyében áll. Mert a *fokozatos fejlődéshez* való ragaszkodásával a liberalizmus ellensége a reakciónak és a forradalomnak. Szilárdan el van szánva, hogy a hatalmat, amelyet a francia forradalom szerzett meg a polgárságnak, megtartja és megszilárdítja.

A technika korszaka a harmadik rendről leválasztott egy *negyediket*, a polgárságról a *proletariátust*.

A proletariátus abban különbözik a polgárságtól, hogy *vagyontalan*. S mivel nincsenek tőketartalékai, két keze munkájával kell kenyerét megkeresnie. Ez teljesen bizonytalan és gazdasági szabadság nélkül való életet jelent; nyomort, vagy a nyomor határát. Ezért nevetséges azt követelni, hogy a proletariátus legyen megelégedve az élet javaiból kijáró osztályrészével. S ezért nevetséges elvárni tőle, hogy adja fel egy nagyobb osztályrészt való harcát.

A proletariátus először a demokráciában bizakodott. De csalódnia kellett, mert a polgárság egyik kezével szavazócédulát adott neki, a másikban pedig az éhség korbácsát suhogtatta, amivel a munkásságot újra

és újra visszaúzte a nyomorba és a gazdasági rabszolgaságba.

Így aztán a konzervatív hatalmak, a nemesség és papság ellen érzett gyűlöletéhez, gyűlölet és irigység járult a polgárság és gazdasági rendszere, a kapitalizmus ellen.

A *marxizmus* tudományos formát adott e gyűlöletnek. Materialista és ateista világnézetével, amelynek révén az osztályharc mellesleg keresztények és istentelenek vallásháborújává lett, elmélyítette a szakadékot polgárság és proletariátus között.

A marxizmus célja a kapitalizmus, a polgári társadalom és a nyugati kultúra lerombolása, hogy aztán a romokon egy új kollektív világot teremtsen, araelyben nincs többé kizsákmányolás és osztálykülönség.

Korunkon a polgárság individualista és a proletariátus kollektivistá állameszméje közötti harc uralkodik. E harcban a nemesség és papság utódai, a konzervatív és klerikális hatalmak a polgárság oldalán állnak, szocialistaellenes arcvonalon.

*

Míg a két városi rend, a polgárság és a proletariátus küzdelme dúl a jövő formálásáért, és a vidéki rend, a *parasztság* ereje és jelentősége.

Alig pár emberöltővel ezelőtt Európa legtöbb országában ez a rend jogtalan és hatalom nélkül való volt, a jobbágyság félrabszolgaságában élt. Csak a felvilágosodás eszméi szabadították fel. Politikai hatalomra azonban csak akkor tett szert a parasztság, mikor az általános *iskolakötelezettség* révén nagykorú lett s a *közlekedéstechnika* haladása könnyebbé tette az érintkezést a különböző vidékek parasztjai, valamint a parasztok és a városok között.

A parasztrend hatalmi gyarapodása a nemesség rovására ment. A jobbágyok tulajdonképeni rabszolgá-

tartói a hűbérurak voltak. S a parasztok felszabadításának második állomása, a nagybirtokok felosztása is jórészt a nemesség rovására következett be.

A nemesség ellen való harcában a polgár és a proletár a parasztság szövetségesei. Viszont a jóllakott parasztság részben a feudális konzervativizmus örököse iett, mint a hagyomány öve, a magántulajdon védője, a vallás oltalmazója, a vidék képviselője a nagyváros és a nagyvárosi racionalista eszmék uralma ellen.

Mert a paraszt, a természetben, a természettel és a természetből él, szimbiózisban növényekkel és állatokkal. Ezért vilásképe alapjában különbözik a természettől idegen városi emberétől, akinek mindennapos környezete mindenféle gép és aki gyakran maga is élő géppalkatrésszé lesz.

A paraszt az évszakok lassú váltakozásában él, nem a motorok gyors iramában. A világ s a dolgok felől alkotott szemlélete nem mechanikus, hanem organikus. Se nem kimondottan idealista, sem pedig materialista, hanem realista. Bizalmatlan az egész városi kultúra iránt, minden vállalkozó jelszavával és ideológiájával egyeiebben s a nagyváros histériájával szemben megőrzi a maga acélos nyugalját és józan észjárását. így hát erős idegeivel és belső egyensúlyával a jövő tartaléka és reménysége egy világ kellős közepén, amelyet örültség fenyeget s amely részben máris tömegtébolyba esett.

Gazdaságilag a parasztság a *mezőgazdasági szövetkezetekben*, politikailag pedig az *agrárpartokban* van megszervezve. Szemben a munkáspártokkal, e pártok mozgalmában kevesebb az ideológiai cél és több a konkrét gazdasági érdek. Többnyire meggyőződéses harcossai a magángazdaságnak és ellenfelei a nagytőkének.

Mégis a kapitalisták és szocialisták egyaránt fel akarják használni a parasztokat osztályellenségeikkel való harcukban. Minden párt, konzervatív és klerikális, liberális, szocialista és fasiszta vetélkedik a parasztság

jóindulatáért, amely ezideig még nem alkotott magának önálló ideológiát, hanem politikáját gyakorlati rendi érdekek vezetik.

*

Demokratikus államban mind az öt rendnek vannak képviselői a parlamentben és a kormányzatban, akik gyakran hatalmasabbak, mint egy miniszter.

A harcosok kasztjának élén a *hadseregfőparancsnok áll*, mint a fegyveres erő vezetője.

A papi kaszt élén az ország *egyházfejedelmei* állnak, akár mint az ország önálló egyházi főméltóságai, akár mint a pápa képviselői.

A polgári kaszt leghatalmasabb képviselője a *jegybank kormányzója*, a nemzeti pénzforrás őre.

A munkásság vezetője a *szakszervezeti szövetség főtitkára*.

A parasztságé pedig a *mezőgazdasági szövetkezetek főtitkára*,

A legtöbb ilyen rendi szervezet nemzetközi összeköttetésben van a külföldi testvérszervezetekkel.

A *hadseregparancsnokságok* csak szövetkezett államok között tartanak fenn összeköttetést. De általános jelenség a tisztikarok kölcsönös elismerése és nagyrabecsülése, még különböző társadalmi szerkezetű, ellenséges államok között is.

A keresztény *egyházak* két nemzetközi szervezetre szakadnak: az egyik a központosított római katolikus világegyház, a másik a keresztény egyházak világgözüösség©.

A *nemzeti bankok* nemzetközi testülete a Baselben székelő Nemzetközi Fizetések Bankjának az igazgatótanácsa.

A *szakszervezeteknek* Amsterdamban van nemzetközi központjuk.

A *mezőgazdasági szövetkezeteknek* Parisban van egy nemzetközi irodájuk.

Tehát nemcsak az államoknak, hanem a rendeknek is vannak népszövetség-szerű szervezetei és világkapcsolatai.

*

Míg a bolsevizmus a proletariátusra támaszkodik és a proletariátus diktatúrájára törekszik, addig a különböző nemzetbeli és fajtájú *fasizmus* nem támaszkodik egyikre sem az öt alaprend közül, hanem arra a *közbenső rendre*, amely a világháború után a polgárság egy jó részének proletarizálódása által jött létre.

Ugyanis a *világháború*, a *bankjegyözön* és a *gazdasági válság* millió és millió polgárt juttatott zátonyra. Ezek az emberek kulturálisan a polgársághoz, de gazdaságilag a proletariátushoz tartoznak. Polgárok akarnak lenni, de csak proletárok. Ellene szegülnek annak, hogy magukra öltsek a marxista proletárideológiát s elmerüljenek az osztálytudatom proletariátusban, mert minden módon ragaszkodnak elveszített polgári létük illúziójához.

Ez a rend kétszeresen szánalomraméltó, mert életben a polgárság kulturális és társadalmi igényei a proletariátus nyomorával és bizonytalan helyzetével kapcsolódnak egybe. Ingerültség és gyűlölet töltik el a kapitalizmus és a szocializmus ellen, de az egész liberálistdemokratikus rend ellen is, amely őt veszni hagyja, hiszen a létért való harcban sem vagyonos polgár nem lett belőle, sem szervezett munkás.

És mivel a közbenső rend tagjai többnyire *félműveltek* s éppen csak anyanyelvükön értenek, könnyen beleesnek a szélsőséges *nacionalizmus* tévelygésébe, az illúzióba, hogy csak a saját nemzetük igazi kultúrnemzet, a többiek barbárok vagy elpuhultak. E nacionalizmus, amely a saját nemzetét minden más fölé emeli, rangemeléssel és oly jelentőséggel szolgál nekik, amit az élet megtagadott tőlük.

Ezért lesz ez a közbenső rend minden nacionalista

párt előőrsé s a *nemzeti diktatúra* élharcosa. Út kínálkozik itt a beléje tartozóknak, hogy polgári és proletár vetélytársaikat túlszárnyalják s bizalmi emberük és vezérük győzelme révén nem csupán létalapot de társadalmi jelentőséget és az államhatalomból részt szerezzenek maguknak. Mivel többnyire semmi veszténivalójuk nincs, de mindent megnyerhetnek, ők a politikai felforgatás legalkalmasabb rohamkülönítménye.

De hiába szerzett ez a rend némely államban akkora hatalmat, mégis csak *közbenső rend* marad, jövő nélkül, mert mihelyt a belé tartozóknak sikerül polgári existenciára szert tenniük, visszatérnek a polgárság ölébe. De ha ez a feltörés nem sikerül nekik, akkor hátat fordítanak a polgárságnak, hogy legkésőbb a következő nemzedékben proletárrá váljanak.

Így tehát korunk három nagy rendje a *polgárság*, *proletariátus*, *parasztság*.

E három mai rendből kettő hadiállapotban van egymással: a *polgárság* és a *proletariátus*. Semmiféle elmélet és semmilyen tilalom nem másít azon, hogy az egyik meg akarja tartani birtokállományát, a másik meg el akarja venni tőle. Az egyik kívánság épp oly érthető és emberi, mint a másik.

A polgárság arra használja a *demokráciát*, hogy megóvja vele birtokállományát, a proletariátus meg azt reméli, hogy ugyanazzal az eszközzel elveheti tőle. A polgárság kész rá, hogy tulajdonának védelmében a *diktatúrát* hívja segítségül, a proletariátus meg kész rá, hogy diktatúrára törekedjen, ha a demokratikus kiszájtását illető reményei nem mennek elég gyorsan teljességbe. Alapjában véve egyik sem igazi demokrata, hanem mindkettő egyforma értékű eszközökhöz akar nyúlni, hogy a másiknak túljárjon az eszén. Ebben a harcban a demokrácia körül a polgárság fő fegyvere

a *korruptió*, a proletariátusé meg a *demagógia*. így rontják mag mindketten mérgezett fegyverekkel a demokratikus küzdelmet.

Ugyanakkor felkészülnek egymás ellen a parlamenti csataterén kívül is. Mindketten *polgárháborúra* készülnek. A proletárság végső reménye a Szovjetunió, a polgárságé a fasiszta nagyhatalmak. S ha a polgárháború kitört, mindkét párt el van rá szánva, hogy veszély esetén a külföldet hívja segítségül honfitársai ellen.

*

E két osztály ellentéte nem csupán harc a birtok körül, hanem *harc két világnézet és életforma* között is.

A polgárság fenn akarja tartani és meg akarja erősíteni a *nyugati kultúrát*. A proletariátus meg akarja semmisíteni és egy új életformával pótolni. A polgárság nemcsak a magántulajdonhoz ragaszkodik, hanem azokhoz az eszmei értékekhez és hagyományokhoz is, amelyek az antik világtól, a kereszténységtől és a lovagrendtől származnak s amelyeken modern kultúránk épül. A proletariátus azt hiszi, hogy az úgynevezett modern kultúra csődbe jutott, hogy nem egyéb, mint a leggonoszabb jogtalanság és a legrosszabb barbárság, s hogy igazi kultúra csak úgy jöhet létre, ha ezt az úgynevezett kapitalista kultúrát, amely szerintük a kizsákmányoláson, igazságtalanságon és babonaságon alapszik, tűzzel-vaesal kipusztítják.

E két ellentétes felfogás között nincs híd; egy luxusgőzös nagyon is különböző tartózkodási hely az elsőosztályú utasok és a kazánfűtők szempontjából tekintve.

A polgárság mindenáron fenn akarja tartani a nyugati kultúra háromezeréves palotáját, amelyen száz emberöltő államférfiai, művészei és tudósai dolgoztak: de egyre kényelmesebbé akarja tenni a modern vízvezetékekkel, fűtőberendezéssel és a villany bevezetésével. A proletariátus le akarja rombolni ezt a palotát, hogy modern

bérházat építsen a helyén, amely nem olyan pompás, mint a palota, de el van látva minden korszerű technikai és higiénikus berendezéssel.

E döntő mozzanat, az *osztályharc*, századunk nagy sorskérdése. Mellette elhalványulnak a konzervatívok és liberálisok, klerikálisok és antiklerikálisok ellentétei. Ezek között az ellenfelek között ugyanis van megegyezési lehetőség. De *nincs mód a megegyezésre* azok között, akik közül az egyik fél meg akarja tartani kultúráját, a másik pedig meg akarja semmisíteni. Minden kísérlet e két irányzat parlamenti együttműködésére egy *harmadik erő* bekapcsolása nélkül először is tiszteletlen, másodsor; pedig kilátástalan.

Minden jótanács, hogy az osztályharcra fel kell hagyni a szabadság kedvéért, süket fülekre lel a polgároknál, akik erre csak akkor hajlandók, ha hatalmukat és birtokállományukat megtarthatják, valamint a proletároknál, akik erre csak akkor lennének kaphatók, ha a polgárság hatalma és birtokállománya rájuk szállna át.

Csak hogy arra nem lehet számítani, hogy a polgárság önként megadja magát a proletariátusnak, vagy a proletariátus a polgárságnak. Így az osztályharc azzal fenyeget, hogy oly útra tér, amely polgárháborúval végződik. Ez pedig úgy végződik, hogy az erősebb marad a porondon: a polgári vagy a proletárdiktatúra.

E fejlődést csak egy *érzelmi átalakítás* és az *általános társadalmi viszonyok* megváltozása akadályozhatja meg, de mindkettő évekre telik.

Kérdés tehát, hogy tekintettel a polgárság és proletariátus közötti hadiállapokra, van-e még egyáltalában remény egy demokratikus fejlődésre s a szabadság megmentésére?

A válasz erre a kérdésre tagadó lenne, ha a két harcoló rend egyedül állana szemben egymással az államban. Ha a sors kegyelméből nem lenne egy természet-től fogva való közvetítő közöttük, amely arra van hivatva, hogy *ütköző rend* legyen polgárság és proletariátus között: *a parasztság*.

A paraszttrend felemelkedése és politikai jelentősége időbelileg egybeesik az osztályharc kiélesedésével. Éppen azért, mert a két városi rend harcban áll egymással, a *politikai helyzet kulcsa* a parasztság kezébe jut, amely egyedül képes rá és el is van határozva, hogy e társadalmi közvetítő szerepet betöltse.

A parasztság ugyanis *antiplutokratikus* és *anti-marxista*; ellene van a nagytőke társadalmi kizsákmányolásának, amelytől maga is szenved, de ugyanakkor a marxizmus minden szocializáló törekvésének is, amelyek saját létalapjait fenyegetik. Mert a legtöbb paraszt se nem gazdag, se nem birtoknélküli, hanem *kistőkés*, aki keményen dolgozik saját földjén.

Ezért konzervatív, anélkül, hogy reakciós lenne, magángazdálkodó és mégis szociális hajlandóságú. Igazi útja a *szövetkezés*, amelyben a nagyüzem előnyeit összekapcsolhatja a magántulajdonnal s önkéntes együttműködéssel feleslegessé tehet minden állami kényszert.

Így ma a paraszttrend az egyetlen Európában, amely csakugyan *demokratikus* minden mellékgondolat nélkül. Szereti a szabadságot és függetlenségét meg akarja őrizni bankok és államosító irányzatok, polgári és proletári diktatúra törekvésekkel szemben egyaránt.

*

A parasztság nem hajlamos ideológiaképzésre. Idáig nem találta meg a maga Marx Károlyát, aki a beteg kultúra meggyógyítására a parasztság diktatúráját prédikálná, világos politikai világnézettel minden nemzet parasztjai számára.

Ezért aztán az eljövendő parasztdemokrácia körvonalait csak abból az egyetlen európai államból lehet felderíteni, amely alapítását parasztnak köszöni: ez pedig a *svájci szövetség-állam*.

Ez az állam, amely hétszáz esztendeje mint parasztdemokrácia keletkezett, azóta parasztnak, polgárok és munkások mintaszerű közösségévé fejlődött. Egyszerűsége kifejtette a *föderalista* eszmét, amelynél külön módon semmi más rendszer nem képes összekötni a szabadságot és az együttműködést.

A föderalizmus a politikában ugyanazon az alapon nyugszik, mint a szövetségi eszme a gazdasági életben: az individualizmus és az államérdekek szintézisének. Ezért lettek a parasztdemokráciák mindenütt föderalista jellegűek, ellentétben a nagyvárosok központosító irányzatával, akár polgári- akár proletáralakulatok legyenek azok,

Egyedül a föderalizmus biztosítja a parasztság jövőjét, szabadságát és hatalmát a nagyvárosok központosító hajlama ellen e ezzel együtt önálló fejlődését a szövetségi eszme alapján, a kantoni (megyei) és községi *önkormányzat* keretében.

Az egész középkorban a vidék uralkodott a városon, a feudális föderalizmus a centralizmuson. Csak az abszolútizmus adta először a városok és városlakók kezébe a hatalmat. A demokrácia megerősítette hatalmukban a városokat, mindaddig, míg évszázados szünet után a városi rendek testvérharca miatt a hatalmi egyensúly megint vissza nem tolódik a vidékre s ezzel a demokratikus parasztságot a feudális lovagság örökösévé változtatja.

E döntő hatalmi eltolódás megnyitotta a lehetőséget kultúránk és szabadságunk megmentéséhez, ha a két küzdő fél közül egyik sem győz, hanem egy harmadik szerzi meg az államban a mérleg nyelve szerepét: a *paraszt*.

EGY ILLÚZIÓ VÉGE

A *tizennyolcadik* században szabadság és egyenlőség szövetségesek voltak.

A tizenkilencedikben ellenségek lettek.

A *huszadik* században az egyenlőség orosz forradalma a szabadság francia forradalmának ellenforradalma lett. Megteremtette a totális államot: megalapította a bolsevista hatalmat és ezzel közvetve a fasiszta államot is.

Politikai síkon szabadság és egyenlőség rokonok; *gazdasági* síkon ellenfelek.

A liberális szabadságelv nem egyeztethető össze a kommunista egyenlőségi elvvel.

Gazdasági egyenlőséget csak az erőszak rendezerével lehet fenntartani, – a gazdasági szabadság elkerülhetetlenül egyenlőtlenységhez vezet.

Az egyenlőségi eszme totális államot, a szabadság-eszme totális embert követel.

Naivítás, ha a kapitalista rendszerben csak a szabadságoe állam kinövését látják, holott ez csak a csirája amannak; és hasonlóképen naivítás, ha a diktatúra elvében csak az egyenlőségi állam kinövését látják, holott ez is csak csirája az előbbinek.

Akinek mező kell, nyugodjék bele, hogy a fűszálak nem egyforma nagyok; akinek pedig pázsit kell, annak a fűszálakat a nyírógéppel mindig újra egyenlő nagyságúra kell vágni: vagyis erőszakot kell velük szemben alkalmazni s le kell fejezni őket.

Aki azt képzei, hogy a kapitalista rendszert össze lehet egyeztetni az általános egyenlőséggel, utópista; aki pedig azt képzei, hogy a kommunista rendszert össze lehet egyeztetni az általános szabadsággal, az is utópista.

A szabadságelv gazdasági formája a kapitalizmus, az egyenlőségelv gazdasági formája a kommunizmus.

A kapitalizmus gazdasági individualizmus, a kommunizmus meg gazdasági kollektívizmus.

Mikóir! a világháború után kitört a nagy polgárháború a szabadság és egyenlőség között, felütötte fejét a harmadik elv, amely a békét úgy akarta helyreállítani, hogy mind a szabadságról, mind az egyenlőségről lemondást követelt. A rendnek ez az elve: a *fasizmus*.

Sem a szabadság, sem az egyenlőség nem adták meg magukat a rendnek. így aztán azóta három arcvonal küzd egymással:

a *liberális* arcvonal harcol a kommunizmus és fasizmus ellen;

a *kommunista* arcvonal harcol a fasizmus és liberalizmus ellen;

a *fasiszta* arcvonal harcol a liberalizmus és kommunizmus ellen.

A liberális világfront élén *angolszászok* és *franciák* állnak.

A kommunista világfront élén *szovjetalattvalók*.

A fasiszta világfront élén *olaszok* és *németek*.

Japán antibolsevista, de a fasiszta és liberális fronton kívül áll.

E hármastagozódás a világpolitika kulcsa.

A *népszövetség* fennállásának első éveiben antibolsevista világfrontot jelentett. A Szovjetunió belépése, Japán, Németország és Olaszország kiválása óta megvan benne a hajlandóság, hogy antifasiszta világfronttá alakuljon át.

Egy új *antibolsevista* világfront jött létre: Németország-Japán-Olaszország.

Antiliberális világfront nincs, mert a bolsevizmus és fasizmus közti politikai ellentét még mindig erősebb, mint mindkettőjük gyűlölete a demokrácia ellen.

Paradox jelenség, hogy a világpolitikában nem egy, hanem *két egymást keresztező szabadságarcvonal* van: a demokráciák *politikai* szabadságfrontja a fasizmus-sal szemben és a fasizmus *gazdasági* szabadságarcvonal a bolsevizmus ellen.

Az osztályharc logikus következménye a *liberalizmus és fasizmus közti szövetség lenne*, hogy elhárítsák a világforradalmat és megvédjék a magángazdasági rendszert.

E szövetséget a fasiszta államok imperializmusa hiúsítja meg. Ezt a Szovjet ügyesen kihasználta arra, hogy egyes demokráciákkal szövetségre lépjen nemzeti önvédelmük érdekében s így meghiúsítsa a kapitalista hatalmak antibolsevista egységét.

E három elv küzdelme a belpolitikában és a világpolitikában egyaránt érezteti hatását.

A diktatúrák államokban a liberális, fasiszta vagy kommunista ellenzék a föld alá van szorítva, míg a demokráciákban bolsevista és fasiszta csoportok nyíltan küzdenek a hatalomért.

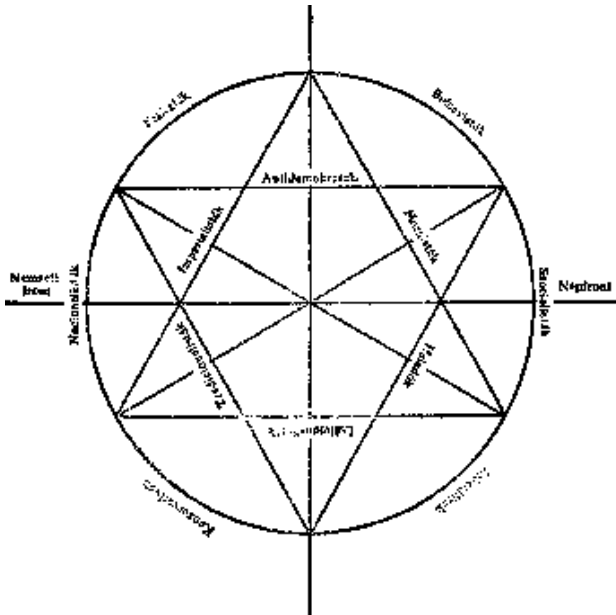
A közvélemény egy részét minden államban Moszkva irányítja, más része pedig Kómával és Berlinnel rokonszenvez. Mindkét csoport nyíltan készül forradalomra a demokrácia ellen, de nem együtt, hanem egymással szemben. A fasizmus támogatja a demokratikus rendszert a bolsevizmus ellen, a bolsevizmus pedig támogatja a fasizmus ellen. A demokratikus szabadságot mindketten a maguk forradalmi előkészületei legalkalmasabb keretének tartják.

A pártpolitikai fogalmakat ma összekuszálja és meghamisítja a *parlamentari felkör* képzete liberális bal- és konzervatív jobbszárnyával, a szocialistákkal, mint a

liberálisok baloldali szomszédjával és a nacionalistákkal, mint a konzervatívok jobboldali szomszédjával, a kommunistákkal a legszélő bal- és a fasisztákkal a legszélő jobboldalon.

A valóságban ez a kép rég nem felel meg a tényeknek. A parlamenti félkör a kommunisták és fasiszták megjelenése által bezárult és *körre* lett: kommunisták és fasiszták találkoznak totalitárius ideológiájukban, a politikai individualizmus elleni küzdelemben.

A kör másik féloldalán a történeti ellenfelek, liberálisok és konzervatívok fognak össze a demokrácia és a személyes szabadság megmentéséért, hogy a liberaliz-

muet épségben tartják. Ez az individualista blokk balra olykor egészen a szocialistákig és jobbra olykor egészen a nacionalistákig terjed. De mindig számolnia kell azzal, hogy a szocialisták áthúzódnak a kommunistákhoz, a nacionalisták pedig a fasisztákhoz.

Ebben a politikai újjászerveződésben a *szociáldemokrácia* sajátságos állást foglal el: arra törekszik, hogy a szocializmus ideálját a demokrácia ideáljával, az egyenlőségi eszmét a szabadságeszmével egyesítse.

Ezáltal paradox helyzetbe kerül: követeli a fennálló társadalmi rend marxista felforgatását, de forradalom és terror nélkül. A demokrácia fenntartásáért való liberális szövetség és a szocializmus megvalósításáért való kommunista szövetség közt ingadozik. Tagadja a proletárdiktatúrát s mégis proletáruralomra törekszik.

A szociáldemokrácia nem hajlandó tudomásul venni, hogy háború tört ki a szabadságeszme és az egyenlőségi eszme között. Hogy *Lenin* lett a marxi végrendelet leghűségesebb hagyatéki gondnoka s jobban ragaszkodik e végrendelet felforgató forradalmi programjához, mint parlamentáris elemeihez.

A szociáldemokrácia nem akarja tudomásul venni, hogy az osztályharc *új fázisba* jutott, amely lehetetlené teszi a szocializmus parlamenti megvalósítását, mert minden marxista hatalmi gyarapodás önműködően a fasiszta ellentábor megnövekedésére vezet s ezért a vég-ső döntés nem történhet meg a parlamentben, hanem csak kívüle.

Ezért minden szocialista, aki ezt a következményt nem kerüli meg, hanem végig gondolja, alternatíva előtt áll, hogy vagy a kommunisták *forradalmi marxizmusához* csatlakozik, vagy pedig szakít a marxista ideológiával s a szociáldemokráciát *társadalmi reformpárttá* igyekszik átalakítani, az angol *Labour-Party* mintájára, amely odáig megy, hogy a monarchia fenntartása mellett döntött.

Egy forradalmi szociáldemokráciának nem lenne létjogosultsága és fejlődési lehetősége a kommunizmus mellett, amely a Szovjet világforradalmi nagyhatalmára támaszkodik.

Így a szociáldemokrácia útja a felforgatástól a reform felé vezet, hogy olyasféle érdekképvisellete legyen a munkásrendnek, mint az agrárpártok a parasztrendnek.

A szociáldemokrácia válsága egy még elhatározóbb kérdést vet fel, *a társadalmi kérdés válságát*. Hogy vajjon az *egyenlőtlenség* elleni harc-e a központi kérdése a szocialista mozgalomnak, vagy pedig a nyomor elleni harc¹? Hogy mi fontosabb, a gazdasági egyenlőtlenségnek vetni-e véget, vagy a gazdasági nyomorúságnak?

Mindezideig a marxizmus legfőbb célja az *egyenlőség forradalma* volt. A kapitalisták kifosztása legalább is oly fontos volt neki, mint a proletárok jómódúvá tétele. Épp úgy eltöltötte az osztó igazság eszméje, mint az elosztó igazságé. Az elnyomottak bosszújában való reménykedés épp oly erős volt, mint a javak elosztásában való reménykedés. *Gyűlölködés* és *irigység* épp oly lényeges mozgatói voltak a mozgalomnak, mint az igazság és emberméltóság akarása. Találjanak a szegények kárpótlást a nyomorúságban töltött életért s lakoljanak a dúsak a jólétben és gazdagságban töltött életért. Kiszájtításukat tehát nemcsak közgazdasági követelésnek fogták fel, hanem erkölcsi parancsnak is. A gazdagság pusztja ténye úgy tűnt fel, mint az erkölcsi világrend sérelme és a szegények kihívása. Eltűnésével a szegények mindenesetre boldogabbak lesznek, még ha ettől magától nem is lesznek gazdagabbak.

Az irigység és gyűlölet ösztöneinek e mozgósítása lényegesen megerősítette a marxista mozgalmat. Az

orosz forradalomban ezek az ösztönök soha nem látott kegyetlenséggel elégteltek ki.

Így sikerült az orosz forradalomnak eltörülni a gazdagságot, de nem sikerült eltörülni a szegénységet. Az utóbbi célt a kapitalista demokráciák, mint Svájc és Skandinávia, sokkal jobban megközelítették, mint a bolsevista Oroszország.

Gondolja meg ezeket a tényeket minden szocialista, akinek végcélja nem az egyenlőtlenség megszüntetése, hanem a nyomorúság kiirtása. Nem a gazdagság eltörlése, hanem a «szegénység eltörlése. Nem a marxista forradalom, hanem a társadalom fokozatos fejlődése.

A *bolsevizmus előtti* korszakban úgy tűnt, hogy az a célkitűzés, amely a gazdagság eltörlését a gazdasági egyenlőséggel akarta megvalósítani, egyértelmű azzal, amely a szegénység eltörlését a javak igazságos elosztásával akarja megvalósítani.

Akkortájt a marxizmus híveinek megvolt az a groteszk előnyük a kapitalizmus híveivel szemben, hogy mindig az *álombeli* szocializmust hasonlíthatták össze a valóságos kapitalizmussal. Mójukban volt álomképüket szépen kiszínezni. Így aztán a szocializmus álma és a kapitalizmus valósága között az összehasonlítás mindig a marxizmus javára ütött ki, akár az összehasonlítás az élő ember; és az eszményített regényalak között.

A bolsevizmus által lett a marxi álom először valósággá. A világ egyhatodrésze a *marxista kísérlet* retorikájává lett.

Nem valami kicsiny és szegény állam, hanem egy természeti kincsekben dúskáló nagyhatalom lett a marxista államalkotás alapja. Élére egy meggyőződéses és intelligens marxista csoport került, amelyet egy politikai lángelme vezetett: Lenin.

Két évtized múlt el azóta. Ha le is számítjuk az első forradalmi éveket, még mindig marad a szocialista építésre egy *fél emberöltő*, ami épp elég idő egy mérhetetlen kincsekkel rendelkező állam és egy korlátlan hatalmú kormányzat számára, hogy gyárakat és vasutakat, csatornákat és utakat építsen. Ez az építés nagyjából meg is történt. Részben a forradalomelőtti Oroszország gazdasági előmunkálataira támaszkodhatott és hasznát vehette a kapitalista találmányoknak és szervezési módszereknek. Kiapadhatatlan nyersanyagkészlet és egy 170 milliós nép embertartaléka állott korlátlanul rendelkezésre; elég idő és anyag, hogy a jövőbeli kommunista paradicsomnak legalább az alapját megvessék.

*

E világtörténelmi kísérlet első eredménye az egyenlőségi elv értelmében vett *kommunizmus csődje*.

Csakhamar kiderült, még Lenin életében, hogy az egyenlőségi elv alapján nem lehet gazdálkodni s maga a bolsevista állam is a gazdasági egyenlőtlenséghez kell hogy folyamodjék, ha meg akar menekülni a pusztulástól, így hát kölcsön vették a kapitalizmustól a jövedelmiek egyenlőtlenségét, valamint a gyárvezető rendelkezési jogát, szemben a balsikerű kommunista kísérlettel, hogy a gyárak vezetését munkástanácsokra bízák.

Ettől kezdve a Szovjetunió szigorúan véve nem kommunista, hanem *államkapitalista*. A kapitalista módszerek nélkülözhetetleneknek bizonyultak a szovjetgazdaság számára is. A szovjetgazdaság felépítéséhez nagy számban hívtak a Szovjetunióba szakembereket és szervezőket a kapitalista államokból, kiváltképpen Amerikából. A szovjetgazdaságokat a nagy kapitalista vállalatok mintájára szervezték meg; csap éppen a kapitalista országok számos vállalkozójának helyire egyetlen óriási vállalkozó lépett, a Szovjetunió. Az egész szovjetnépesség az ő munkása. A magánvállalkozók he-

lyére állami hivatalnokok léptek. Bürokratizálták az egész gazdaságot.

*

Ma már áttekinthetjük ennek az államkapitalizmusnak az eredményeit. Életképesnek bizonyult és erősen kiépítette az orosz ipart. A termelés volumenje nagyobb, mint a háború előtt. Ellentétben a legtöbb, de nem minden kapitalista állammal, munkanélküliség nincs.

Viszont *nem* sikerült a rendszernek megszüntetni a nyomort. A lakásviszonyok nyugati fogalmak szerint elképzelhetetlenül rosszak. Minden szovjetpolgárt hivatalosan 3X3X3 méter lakástérfogat illet meg, úgy hogy a legtöbb szobában több ágy áll s gyakran több családnak együtt kell főznie. Sok városban a lakástérfogat még kisebb, mint a hivatalosan megállapított 27 köbméternyi kontingens. Külön szoba a legtöbb orosz számára elérhetetlen álom, nagyobb fényűzés, mint egy európainak az autó. Nem is szólva a táplálkozási és ruházkozási körülményekről, ilyen *embertelen lakásviszonyok* lehetlenné tesznek minden párhuzamot Európa és Amerika munkásságával.

De egy szovjetmunkás *reálbére* is mélyen *alatta* áll egy európai vagy amerikai kollégájáénak. Nyugati szaktársához képest sokkal több munkaórát kell rá fordítania, hogy megvásárolhasson egy ugyanolyan ruhadarabot vagy bútort, csak éppen rosszabb minőségben.*

A *táplálkozási viszonyok* is rosszabbak mint Európában vagy Amerikában. Európa régebbi éléskamráját időszakonként visszatérő éhínségek látogatják s a népesség nagyrésze nem képes kielégítően táplálkozni.

* Ezek az adatok a brit szakszervezeti szövetség főtítkáranak, Sir Walter *Citrinetek* jelentésében olvashatók: *I search for truth in Russia*. London, 1936.

Az anyagi életfeltételeknél még silányabbak az *erkölcsiek*. Szabadságról és jogbiztonságról szó sincs. Életét kockáztatja, aki, bár kommunista, de nézetei nem egyeznek meg teljesen a párt pillanatnyi felfogásával. Szabotázsnek lehet nyilvánítani minden gazdasági vagy technikai hibát s ez is halálbüntetéssel járhat. Nemkülönben akármilyen beszélgetés külföldivel, ami kémgyanúsá tesz.

A birodalom legfőbb méltóságait nemcsak hogy nyilvánvalóan hamis vádak alapján végzik ki, de előbb még sötét eszközökkel arra is kényszerítik, hogy sajátmagukat vádolják egy csomó bűnnettel, amit soha el nem követtek. Rendezett igazságszolgáltatásról vagy jogvédelemről szó sincs. A titkos államrendőrség és ügynökeinek rémuralma miatt mindenki abban a veszedelemben forog, hogy feladják mint trockistát s minden védekezési lehetőség nélkül kivégzik.

S ez nem a forradalom alatt történik, mint Robespierre rémuralma, hanem legalább tizenöt évvel a forradalmi korszak után, a belső nyugalom és belső béke korszakában. Ezért nem lehet megjósolni, hogy mikor lesz vége ennek a rémuralomnak. Mert hiszen ennek a rendszernek legbenső lényege, hogy az egyes ember élete és gyötrelme mit sem számít az állam, a párt és a diktátor érdekéhez mérve.

Mindenki megpróbálhatja, hogy összehasonlítsa ezt a marxista mintaállamot egy tetszésszerű európai vagy amerikai demokráciával.

Szemeljünk ki ehhez az összehasonlításhoz egy olyan államot, amelynek nincsenek gyarmatai, tengerpartja, nemesérce, ásványi kincsei és termékeny földje, amely csak éppen mintaszerű demokrácia és kimondottan kapitalista gazdasági egység: jelesül *Svájcot*.

Svájc népsűrűsége négyzetkilométerenként 100 lé-

lek, Oroszországré 12: szóval, *ceteris paribus* egy oroszra átlag nyolcszor annyi élettér és földterület jut, mint egy svájcira. Itt is, ott is, leszámítjuk az ország egy részét: Oroszországban a sarkvidéket, Svájcban meg a havasokat és sziklás hegyeket.

Ahelyett, hogy az oroszok gazdagabbak lennének, mint a svájciak, a svájci munkás *életszínvonala* hasonlíthatatlanul magasabb, mint az oroszoké. Ehez jön még a politikai szabadság és biztonság, amely személyét szentté és sérthetetlenné teszi, amíg csak nem követ el valami nyilvánvalóan büntetendő cselekményt s a rendes bíróság el nem ítéli.

A svájci nép átlagos gazdagsága olyan nagy, hogy az 1936. évi véderőkölcsönre fejenkénti átlagban 80 aranyfrankot jegyeztek, a legcsekélyebb kormányzati nyomás nélkül.

Svájc azon az úton van, hogy minden munkásnak polgári és emberhez méltó életsorsot biztosítson, törönymagasságban a szovjetmunkás nyomorúságos élete fölött.

Ami Svájcra áll, ugyanezt elmondhatjuk a *skandináv* demokráciákra is, amelyeknek szintén nincsenek forróégövi gyarmataik s a melyek egész jólétüket a béke és a szabadság politikájának, haladószellemű kapitalizmusuknak s becsületes, szorgalmas, takarékos, erkölcsileg magasabbrendű népüknek köszönhetik, amelyek életfelfogása az individualizmuson alapul.

*

Hiába a Szovjetunió teljesítményeit világgá hazudozó propaganda, az életszínvonal és az emberi jogok különbsége a szovjetmunkások és a nyugati demokráciák munkásai között tény, amelyen egy becsületes összehasonlítás nem teheti túl magát.

A Szovjet abban mesterkedik, hogy ezt a megsemmisítő ellenvetést rendszerével szemben a jövő remény-

ségével védje ki. Lehet, hogy igaza van s a szovjetországi életszínvonal javulni fog. De akkor a kapitalista államoknak is joguk van jövőjükben bízni, úgy, hogy végül is a két remény kiegyenlíti egymást.

Addig azonban a világ csak *tényekkel* vethet számot, nem reménységekkel. A legnagyobb mértékben bizalmatlan kell hogy legyen egy olyan rendszer iránt, amely minden körülmények között széjjel akarja zúzni eddigi kultúránkat és életformánkat, meg akarja fojtani szabadságunkat és biztonságunkat, hogy mindezért egy nagyon kétes jövőbeli reménységgel s egy még kétesebb kultúrával kárpótoljon.

Hiszen a bolsevizmus célja, hogy a polgárt és a parasztot *proletarizálja*. A polgárt a tőke kisajátításával, a parasztot meg a kollektív gazdaságok rendszerével, amelyek a mezőgazdaságot is iparszerű vállalatokba tagolnák s így a szabad parasztokat fokozatosan mezőgazdasági proletárrá változtatnák. Jól tudják a szovjetvezérek, hogy *amíg parasztek vannak, addig individualisták is vannak* s hogy ezért a parasztrend megsemmisítése múlhatatlan feltétele a totális kollektivizmusnak.

Svájc és a többi nyugati demokráciák kulturális célja éppen ellenkező: a parasztrend fenntartása, a polgári rend fenntartása s a proletariátus fokozatos felemelése a polgári élet- és gazdasági formákba, az életszínvonal, a gazdasági biztonság és az általános művelődés emelése által.

Döntsék el minden országban a marxisták, vajjon a *Szovjetunió útja* felel-e meg inkább a munkásosztály igazi érdekének, vagy pedig *Svájc útja*.

*

Az évszázados marxista propaganda befektetette a kapitalizmust a világ közvéleménye előtt.

Tekintettel a marxista kormányzás és gazdaság-

politika eredményeire, itt az ideje, hogy ebben az ügyben *újrafelvétel* történjék.

A kapitalizmus ugyanis nem egyéb, mint *gazdasági individualizmus*, amely az egyéni kezdeményezésre, nyereségre, veszteségre, kockázatra, versenyre és hitelre van alapítva. Mesterien ért hozzá, hogy az egyén önérdékét s a kapzsiságot közgazdasági hajtóerővé alakítsa,

A következő *hasonlat* szemlélteti a vállalkozás közgazdasági jelentőségét:

Egy bolsevista államban, amelyben a gyárakat fix-fizetéses hivatalnokok vezetik, eszébe jut a gazdasági miniszternek, hogy fizetés helyett kapjanak a gyárvezetők *nyereségrészesedést*; ez majd felébreszti szorgalmukat, kezdeményező hajlamukat és munkakedvüket, amittől az állami bevételek emelkednek.

Ennek a miniszternek az utódja igazságtalannak találja, hogy az állam *egyedül* viselje összes üzemi veszteségének a kockázatát, mikor az üzemigazgatók beseprik a nyereség egy részét. Erre kiegészíti elődje rendelkezését azzal, hogy ezentúl a gyárigazgatók nemcsak a nyereségben osztoznak, hanem a veszteségben is.

A következő miniszter még jobban meg akarja védeni az állam érdekét: az állam csak az üzemek nyereségében osztozzék, a veszteségben nem. A kockázatot egészen áthárítja a gyárigazgatókra s csak a nyereség egy részét követeli tőlük.

A végén kerülő utón ott vagyunk a kapitalista rendszernél, amelyben az állam csak a vállalkozói nyereségben részesedik az *adó által*, a kockázatban és a veszteségben azonban nem. Ahelyett, hogy fizetést adna a gyárigazgatóknak, azok fizetnek neki évi bért az üzemekért, adó alakjában.

A vállalkozó csak a legnagyobb erőfeszítés árán áll meg a talpán verenyársai között, csak így képes üzemét fenntartani, jövőbeli veszteségek fedezésére tartalékokat gyűjteni, fizetni az adót és megélni csalá-

dóستól. Ezzel szemben az állami alkalmazottat, aki egy gyárat vezet, semmi sem készíteti rá, hogy többet tegyen, mint amennyit a szolgálati szabályzat és a munkaidő követel tőle.

Világos, hogy a magánüzem jobban, olcsóbban és észszerűbben dolgozik, mint az állami üzem s hogy tehát ennél fogva az államkapitalizmus nem versenyképes a magánkapitalizmussal szemben.

A legtöbb antikapitalista azt hiszi, hogy a *kapitalisták* közgazdasági *ragadozók*, akik vagyonukat és jövedelmüket a köztől szedik el s ezért a tömegek általános nyomorúságában bűnösök.

Ez a hiedelem babona a javából. A gazdagok akkor is alig vonhatják el a pénzüket a közgazdaságból, ha maguk is akarnák.

A *zsugori*, aki pénzét részvényekbe fekteti és takarékbba rakja, ezzel a közgazdaságot erősíti és élénkíti.

A tékozló közvetlenül osztja szét pénzét a nép között; ha az ablakon hajigálja ki, biztosan kerül majd, aki felveszi. Ha bankókkal tapétáztat vagy befüt velük, kivonja a papírpénzt a forgalomból és értékét ilyenformán az államnak ajándékozza. Ha elkártyázza a pénzt, más kezébe juttatja, mintha csak elajándékozná vagy elpazarolná. Ha elissza, a borkereskedőknek és a szállósgazdáknak jut; ha házat épít, az építőipar jár jól; ha műtárgyakat vásárol, hasznát látják a művészek és az iparművészek. Műpártoló vagy emberbarát lesz, ha nem is akarja. A pénz kifolyik a markából, nem beléje. Neki csak egy kis jutalék marad az életöröm formájában.

Egy gazdag, aki pénzt költ, épp oly kevéssé von el tokét a közgazdaságtól, mint egy tó, amelyen egy folyó folyik keresztül, vizet a tengertől. Ellenkezőleg, *a zsugori a nemzeti vagyon akkumulátora, a tékozló meg*

a transzformátora. Mindkettő olyan közgazdasági működést fejt ki, amely javára van a köznek. Ezért van az, hogy a gazdagok emelik az általános életszínvonalat, nem pedig leszállítják.

*

A gazdagság nemcsak a közgazdaságnak, hanem a *kultúrának* is fontos eleme.

Az államkapitalizmusban csak egy műpártoló van, az állam. Éhenhalhat az a művész, akinek az alkotása nem tetszik a közoktatásügyi miniszternek.

A kapitalista rendszerben több műpártoló van és sokféle ízlés. Ami az egyiknek nem tetszik, tetszik a maeiknak. Különleges műalkotások is találnak kedvelőt és vásárlót. Ezek gyakran értéktelenek, olykor azonban olyan értékek, hogy csak késő nemzedékek méltányolhatják őket.

Iparművészet és *kézműipar* csak kapitalista rendszerben virul. Az állami múzeumok sokkal kisebbek, semhogy az országos termelésnek akár csak egy töredékét is megvásárolhassák. Ha mindenki szegény, kihal a kézműipar, az iparművészet és hagyománya szintén. Magasabb kultúra csak a fényűzés légkörében fejlődik ki, amelyet a kapitalizmus teremtett, az ókorban, a középkorban, a renaissance-ban, a jelenkorban.

Kommunista vagy államszocialista rendszerben a kultúra halálra van ítélve, mert a *fényűzés* kihal.

*

A kapitalizmusnak szóló szemrehányások közül a legtöbbet a szovjet államkapitalizmusa is megérdemli. A gazdagság elleni szemrehányások azonban csak a magánkapitalizmust illetik, mert a szovjetállamban csak szegénység van.

Egyes szemrehányások a kapitalizmus ellen jogsultak.

Az individualizmus alapelvébe ütközik, ha kartellek alakulnak, hogy az elsőrendű életszükségleti cikkek árát felhajtsák. Ha a gabonakereskedők az éléssel spekulálnak. Ha a fegyverkereskedők milliókat fordítanak arra, hogy a nemzeteket egymás ellen uszítsák. Ha a nagybirtokosok megakadályozzák a belső telepítést és a szabad parasztság terjeszkedését.

A kapitalizmusnak ezeket a kilengéseit az állam erős kézzel kell, hogy megfékezze. De ezek a rendszabályok nem vezethetnek oda, hogy a kapitalizmust befeketítsék, mert a nyugati individualizmus vele áll vagy bukik.

Aki a magánkapitalizmus ellen van, az a bolsevizmus mellett van, mert harmadik gazdasági rendszer nincs.

Mán pedig, aki a bolsevizmus mellett van, az a terror, a szabadságnélküli állapot, az önkény, a szegénység általánossá tétele, kultúránk megsemmisítése a materializmus, a totális állam mellett van.

Egyedül a kapitalizmus teszi lehetségessé a demokráciát, úgy ahogy az *Angliában* vagy *Svájcban* uralodik.

Kiki választhat, hogy melyik rendszerrel tart inkább, melyik rosszat tartja kisebbnek. Mert a politikában csak kisebb és nagyobb rossz közt van választás.

Aki a társadalmi kérdésben *a gazdagság eltörlésének* a követelését látja, annak Oroszország útját kell járnia.

Aki a társadalmi kérdésben *a szegénység eltörlésének* a követelését látja, annak Svájc útját kell járnia.

Az orosz forradalom tett egy nagy szolgálatot az emberiségnek: a marxista álomkép helyére a marxista valóságot tette, amelynek körvonalai a propaganda és a hazugság kódén keresztül egyre élesebben rajzolódnak ki.

Aki feleletet keres a társadalmi kérdésre, nincs többé abban a kényszerhelyzetben, hogy a valóság és egy program között válasszon, hanem választhat *két valóság között*, amelyeket össze lehet vetni egymással. Elsápad a nagy *illúzió*, amely kis híja hogy örvénybe nem csalta kultúránkat: *az eljövendő marxista állam illúziója*,-

Ez az illúzió vezetett a szabadság válságához, a totalitás gondolatához, a bolsevizmushoz és fasizmushoz, a világ ellenséges táborokra való szakadásához.

Ennek az illúziónak a vége lehetővé teszi *az értékek átértékelését*, az osztályok megengesztelődését, a szabadság megújítását.

Időszámításunk kezdetén egy kínai idealista, *Vanff-Mang* császár, bevezette Kínában a szocializmust.

E kísérlet földindulásos következményeiből tanult Kína s majd két évezreden át kitartott a kapitalizmus mellett.

Lenin Nyugat Vang-Mangja volt. Kísérlete talán ugyanazt jelenti Európának. A bolsevizmus erkölcsi csődje láttán kinyílik a Nyugat szeme.

Nyissatok neki utat vissza a szabadság felé,
vissza a totális emberhez.

XII. A TESTVÉRISÉG FORRADALMA

Az *első lépés* a totális állam leküzdéséhez megtörtént: a bolsevizmus kudarca, az *osztályharc csődjé*.

Ez a tény még nem hatotta át a tömegek meggyőződését. De úton van az igazság. Hazugság és propaganda késleltethetik, de fel nem tarthatják.

Az oroszokat kivéve az egész emberiségnek érdeke, hogy a szovjetállam fennálljon mindaddig, amíg a legcsökönyösebb kommunista is kénytelen beismerni, hogy a kapitalista rendszerbeli munkásnak magasabb az életszínvonal, több a szabadsága és biztonsága, mint a kommunista rendszerben élőknek; hogy az államkapitalizmus nem versenyképes a magánkapitalizmussal; hogy az orosz munkásparadicsom megteremtésének marxista kísérlete meghiúsult.

Az antibolsevizmus számára a szovjetállam megdöntése egy kapitalista kereszteshadjáráttal, jóvátehetetlen csapás lenne, mert akkor a marxisták még évszázadok múlva is azt hajtogatnák, hogy a kapitalizmus megfojtotta a bolsevizmust, éppen akkor, mikor az már túlszárnyalta volna őt. Akkor a marxista reménykedés és fenyegetés tovább élne, nem enyészne el a szovjetállammal együtt.

Nem szabad, hogy a bolsevizmust külső hatalom végezze ki; hadd éljen *intő példaként a kultúremberiség számára*, amíg csak az életunalom tönkre nem teszi vagy amíg öngyilkos nem lesz; amíg önmagában nem roppan össze vagy önként át nem tér a magángaz-

dasági rendszerre. Addig hadd legyen alkalma az egész emberiségnek, hogy összehasonlítsa erkölcsi és anyagi helyzetét a kapitalista államokéval.

Mint ahogy a bolsevizmus születésére a fasizmus születése következett, ugyanúgy a bolsevizmus vége a fasizmus végét is jelenti majd, mert akkor a fasizmus betöltötte hivatását,

A totális állam fölött alkonyodik; pirkad már a totális ember hajnala.

A *második lépés* az osztályharc és az állami totalitás leküzdéséhez az *osztálygyűlölet* kioltása.

A szegények gyűlölete a gazdagok ellen addig él, amíg a nyomorúság.

Amíg emberek kénytelenek éhezni, gyűlölni fogják azokat az embereket, akik lakomázhatnak. Amíg emberek kénytelenek fagyoskodni, gyűlölni fogják azokat az embereket, akik prémes bundában járnak és meleg szobában ülnek. Amíg emberek hajléktalanok, gyűlölni fogják azokat az embereket, akiknek van hova lehajtani a fejüket.

Olyan egyszerű logika ez, hogy értelmetlen és szegyeteljes dolog, tele bendővel az éhezőknek a társadalmi békét s a gazdagok elleni harc megszüntetését prédikálni.

Az osztálygyűlölet második oka a *rabszolgaság*: már tudniillik a rabszolgaság modern formája, amely ma millió és millió emberrel naponta nyolc órán. át számtalanszor végezteti ugyanazt a mozdulatot a futószalag mellett, hogy ne vesszenek éhen családjukkal együtt.

Mint ahogy az éhezők gyűlölik a jóllakottakat, úgy fogják mindig gyűlölni a rabszolgák a rabszolgatartókat. *Nem a marxizmus találta ki az osztálygyűlöletet, hanem az osztálygyűlölet találta ki a marxizmust.* Az

osztálygyűlöletet csak egy módon lehet megszüntetni, úgy, ha megszüntetik a nyomort és a rabszolgaságot.

*

Nem a marxizmus a nyomor és a rabszolgaság elleni harchoz való fegyver, hanem a technika.*

Mielőtt modern technika lett volna, *kellett*, hogy égaljunk alatt nyomor legyen, mert nem volt elég élelmiszer, hogy mindenki jóllakhasson, elég ruhanemű, hogy mindenki rendesen ruházkodjék, elég ház, hogy mindenkinek fedél jusson. Mielőtt modern technika lett volna, *kellett* rabszolgaságnak lenni, mert az életet, a kultúrát, a gazdagságot az ember testi ereje tartotta fenn. Nemcsak Róma hatalma, de Athén szabadsága is rabszolgamunkán nyugodott; a rabszolgák felszabadítása a kultúra öngyilkossága lett volna.

Először a technika adott rá módot, hogy *a termelés fokozásán* megtörjön a nyomor, s *az ember testi erejét a természeti erők rabszolgasága pótolja*.

Egy évszázada a technika fegyverével vívja a kapitalizmus a történelem *legnagyobb szabadságharcát* a nyomor és a rabszolgaság leküzdéseért. Nem a javak egyenlő elosztásával, hanem hatalmas szaporításával; nem a munka beszüntetésével, hanem villamosítással és motorizálással.

E módszerben az orosz államkapitalizmus magánkapitalista mintához igazodik; ami pozitív eredményt csak elért, az mind kapitalista módszereken alapul. Nem az igazságos elosztáson, hanem a termelés fokozásán.

*

Európa és Amerika a technika jóvoltából azon az úton vannak, hogy több élelmiszert, ruhát, bútort, la-

* R. N. Coudenhove-Kalergi: *Revolution und Technik*. Paneuropa-Verlag, 1932.

kast termeljenek, mint amennyire a népességnek szüksége van, egyszerűen, hogy *kiirtsák a nyomort*.

Számtalan hajdani fényűzési cikket ma az ipari munkások fogyasztanak nagy tömegben; cukrot, szappant, teát, kávét, narancsot, banánt, zsebkendőt, órát, gallért, nyakkendőt. A munkásalakások egyre szebbek és egészségesebbek lesznek. Nincs messze az idő, mikor Európában és Amerikában nem lesznek többé éhezők, mezítlásosok, fagyoskodók, rongyosak, hajléktalanok. Mikor minden munkáscsaládnak meglesz a maga kis háza, fürdőszobája, rádiója és telefonja, ha csak nem jön közbe egy új világháború, – vagy egy világforgóradalom.

Párhuzamosan ezzel a fejlődéssel halad a *rabszolgaság lebontása*. Az ember testi ereje helyébe egyre inkább a gőz, villamosság és a motorerő lép. A munkás motorból hovatovább energiák szabályozójává lesz. Gépek rabszolgahada lép az emberek rabszolgahada helyére. Az áruk egyre nemcsak hogy szaporábbak és olcsóbbak lesznek, hanem még előállításukhoz egyre kevesebb időre és emberi erőre lesz szükség.

Erre a fejlődésre azonban komor árnyék borul: húsz millió ember nem talál munkát. Európában és Amerikában, mert a gépek elűzték őket munkahelyükről. Ez a tény korunk egyik szégyene, de csak átmeneti jelenség, amíg a politika utoléri a technika száguldását. Egy sor államban máris leküzdötték a *munkanélküliséget*; másokban pedig le fogják küzdeni a munkaidő szállításával a technika haladásának megfelelően. Ha a túldolgoztatott milliók fölös munkaóráikat a munkátlanoknak juttatják, két nyomorúságnak szakad vége: a túldolgoztatásnak és a munkanélküliségnek.

Ha utat tört magának az a meggyőződés, hogy a kapitalizmus és a technika által megoldható a társa-

dalmi kérdés, akkor adva lesz egy állandó politikai fejlődés feltétele, anélkül, hogy forradalmakra, államcsínyekre és összeomlásokra szükség lenne.

Akkor aztán a népámító jelszó helyett, hogy „*A tulajdon lopás*” vissza kell majd térni a francia forradalom tételéhez, hogy „*A tulajdon emberi alapjog*”. Csak akkor fog a mai értelemben vett osztályharc eltűnni.

Munkaadó és *munkás* között mindig lesz ellentét, amíg csak a két rend fennáll. A munkások mindig arra fognak törekedni, hogy az üzemek jövedelméből minél nagyobb és biztosabb részt hasítsanak ki maguknak, a munkaadók meg arra, hogy tartalékokat gyűjtsenek a válságok idejére. De akkor ezek az ellentétek csak - ugyanolyan formában fognak elintéződni, mint például az ipar és a mezőgazdaság ellentétei: forradalmi fenyegetés nélkül.

A munkaadók és munkások közti ellentét nem lesz azonos a polgárok és proletárok mai ellentétével, de még csak a gazdagok és szegények ellentétével sem. Mert hiszen munkaadó minden asztalos, cipész és szabó, aki segédekkel dolgozik, viszont miniszterek és nagykövetek, bankigazgatók és ipari konszernek vezérei is munkavállalók. Ha az ipari munkás existenciája is biztos lesz s tulajdonképpen kétkezi hivatalnokká vagy tisztviselővé válik, akkor a polgárok és proletárok közti osztálykülönbség eltűnik s vele együtt az osztálygyűlölet is.

Minden munkás, akinek van valamije s eleget keres ahhoz, hogy valamit megtakarítson, épp úgy ragaszkodik vagyonkájához, mint a vállalkozó a maga nagy vagyonához.

Mint ahogy a faluban irigység van, de osztályharc nincs a nagy- és kisparasztok közt, mert mindkettő szeretettel csügg a maga tulajdonán, úgy meg fog szűnni a városi osztályharc is a nagy- és kistőkések közt. Egy világ választja el azt, akinek van valamije, attól, aki-

nek semmije sincs, de nem ám azt, akinek van valami-
je, attól, akinek sok jószága van. Mi sem tévesebb,
mint az a hiedelem, hogy a boldogság egyenes arány-
ban nő a jövedelemmel. Ez csak a legalsóbb fokon igaz,
a felsőbbeken már nem; általában véve, akik jól bírják
magukat, épp oly elégedettek, mint a gazdagok.

Persze a tömegnyomorúság leküzdése után is lesz-
nek még különcök, akik ragaszkodni fognak a kommu-
nista egyenlőség elvéhez. Ugyanolyan érzés ez, mint
ahogy vannak egyes emberek, akik nem képesek nézni,
hogy egy könyvespolcon az egyik könyv nagyobb, a
másik meg kisebb. A tömegeket nem fogják többé ezek
a különcök érdekelni; aki jóllakott, az nem lehet for-
radalmár.

Ahelyett, hogy az osztályharccal kölcsönösen tönk-
retennék egymást, korunk *három nagy rendje* közösen
indul majd hadba a belpolitikában a *nyomor* és a kül-
politikában a *háború ellen*. Arra fognak majd töreked-
ni, hogy leszállítsák a vámokat és nagy gazdasági egy-
ségeket teremtsenek, hogy a tömegfogyasztás nőj jön s
az általános életszínvonal emelkedjék.*

Mindenekelőtt közösen törekednek majd a *szemé-
lyes szabadság*, az *emberi jogok* és az *emberi méltóság*
nagy céljaira. Mert polgárnak, parasztnak és munkás-
nak közös érdeke, hogy megakadályozzák a nagyravá-
gyó államférfiakat, hogy hódítóhadjáratokat vezesse-
nek és kihívják a szomszéd országokat; közös érdekük,
hogy senkit se kínozzanak meg; hogy senkit se hurcol-
hassanak ítélet nélkül internálótáborba, vagy éppen
politikai vagy vallási meggyőződése miatt kivégezse-
nek. Érdekük, hogy képviselőik és bizalmi embereik
közreműködjenek az adókivetésnél és ellenőrizzék az
adók felhasználását; hogy a bírák igazságosak, a tiszt-
viselők hozzáférhetetlenek legyenek s hogy semmiféle

* R. N. Coudenhove-Kalergi: *Europa ohne Elend*. Pan-
europa-Verlag, 1936.

kormány se kormányozhasson a nép érdeke ellen. Hogy az állam mindenkit oltalmazzon és szabadságának védője legyen, ne pedig hóhérja.

E nagy közös érdekek fokozatosan lerontják majd a rendek között lévő korlátokat. Nemcsak a polgárok, hanem a parasztok és munkások is a gentleman-eszmény felé fognak törekedni. A *tisztaság* gyarapodása le fogja rombolni a merev társadalmi korlátot tisztálkodók és mosdatlanok között, mihelyt minden embei naponta fürödni fog, mint a minden rendbeli japániak.

Keletázsia abban a tekintetben is példát adhat a világnak, hogy az *udvariasságban* elsőrendű erényt lát s úgy tekinti, mint a társas együttélés előfeltételét. Ha minden ember arra törekedne, hogy udvariasabb és türelmesebb legyen embertársához, előjáróihoz, alárendeltjeihez és egyenrangú társaihoz, újból leomlana egy osztálykorlát.

Város és *vidék* közt is leomlanak a korlátok, mihelyt a modern nagyváros, e millióknak épített kőbörtön, helyet ad a kertvárosnak s minden munkás a maga kis kertjét fogja ápolni. S az ellenkező oldalon, ha majd az új közlekedési eszközök, rádió, telefon és távolbalátó minden parasztnak akkor hozza el a várost, amikor akarja.

Az osztályharci leküzdése a bolsevizmus balsikere és a technika forradalma által az első csengetés a *testvériség nagy forradalmához*, a szabadság francia forradalma és az egyenlőség orosz forradalma után.

Célja az együttműködés a szabadságban, türelemben, méltányosságban és emberségben. *Szocializmus az individualizmus alapján*: a személyiség eszméjének betetőzése az idegen egyéniség tisztelete által.

A történelem eddig két példát mutat a testvériség forradalmára: a *buddhizmus* és a *kereszténység* keletkezését. Mert a testvériség e két vallása az indivi-

dualizmusban gyökerezik s a szocializmusban borul virágzásba. Bennük minden ember testvér, mindenki el van hivatva egymás terhének hordozására.

A modern világ messze szakadt e testvéri érzület-től. *Darwin* tételét vallja a *létért való küzdelem* állítólagos alaptörvényéről és az erősebb megmaradásáról. A materialista bolsevizmus és a fajhívó nemzeti szocializmus egyforma vaksággal követik $\emptyset$ tételt. Mindketten vakok azzal a ténnyel szemben, hogy a létért való küzdelem csak a természet életének egyik felét igazgatja, s kiegészíti egy másik ősi törvény: *egymás kölcsönös túrvésének* és segítségének a parancsa, a *szimbiózis*. A testvériség törvénye.

Itt az ideje, hogy a feledésbe merült második törvényt a vezérek és népek emlékezetébe idézzük. Emlékeztetni kell őket, hogy az őserdő rég elnéptelenedett volna, ha csak a létért való küzdelem törvénye uralkodna benne. S hogy nemcsak az emlősállatok, de az ember is rég kiveszett volna, ha az anyák évek milliói óta nem táplálnák gyámoltalan csecsemőiket.

Az *anyaság* a lelke minden testvériségnek és emberségnek. A létért való küzdelem egoista életeivé *férfieszme*, a kölcsönös segítség életelve a *nőiség eszméje*. Az anyaság fűzi az első és legszorosabb köteléket az Én és a Te között; ő az alapja minden testvériségnek.

Ezért kell remélni és bízni benne, hogy a *nő* növekvő hatása korunk politikájára és szellemi életére döntően fog hatni a férfi-értékek revíziójára, a testvériségi forradalom győzelmének egyengetése közben.

*

Darwin férfiúi egyoldalúságát még csak fokozta *Nietzsche* tanítása a *hatalom akarásáról*, mint a lélektan és a kozmológia központi jelenségéről.

Pedig a jóllakott oroszlán sem kergeti az antilopot a hatalom akarása kedvéért. Semmiféle kristály és

virág nem nő tovább azokon a határokon, amelyeket számára a természet kijelölt. Nem a hatalom, hanem igenis a forma, a kifejlés, a szabadság akarása az östörvény.

Az ember is kibontakozni akar, nem uralkodni. A természetes ösztön *szabadságot* akar, nem hatalmat; az egészséges és harmonikus ember célja sem az, hogy uralkodjék, sem az, hogy engedelmeskedjék, hanem hogy testileg, lelkileg, szellemileg kifejlődjék.*

Ezt a természetes ösztönt a politika elfojtja ée meghamisítja. A szolgaság idejében a hatalom a szabadság egyetlen útja. Aki az önkényuralmak idején nem akart a zsarnok előtt reszketni, hanem szabad akart lenni, annak meg kellett próbálnia, hogy maga ie kényúr; legyen. így változott a szabadság akarása a hatalom akarásává, a szabadságésmény hatalmi eszménynyé.

A hatalmi akarat *elfajzott szabadságakarat*. A hatalomimádók szellemi szadisták. Fogyatékoságérzések hevítik őket. Harmónia nélkül szükölködő lelkek.

Az imperializmus a népek hatalomvágya: *elfajzott szabadságakarat*.

A *svédek* valaha imperialisták voltak. Ma már. ki-gyógyultak ebből a betegségből. A hajdani nagyhatalom kis állammá lett; de a svédek rájöttek, hogy ma jobban megy a soruk, mint *Gusztáv Adolf* nagy napjaiban, hogy többet nyernek így, mintha egy nagyhatalom polgárai lennének. Megértették, hogy szabadság és béke fontosabb egy népnek, mint hatalom és hadi dic-sőség: hogy egy nemzet nagyságát nem a hódítások szabják meg, hanem kulturális teljesítményei s azok-nak a polgároknak a tökéletesedése, akiket nevel.

A tesvériség forradalmáért harcolni fog minden

* R. N. Coudenrove-Kalergi: *Ethik und Hyperethik*. Paneuropa-Verlag, 1924,

rend és minden világnézet, amely az idealizmust vallja. Elsősorban a *kereszténység*, amelynek társadalmi eszménye a testvériségben tetőződik s amely csak akkor hű magához, ha szembeszáll a totális állam bálványimádásával.

A *parasztok* már ma is a testvériség nagy forradalmának az előkészítésén dolgoznak, amely az ő eszméletükben a személyiséget összeköti az együttműködéssel.

A *szociáldemokrácia* nagy feladata, hogy levonja a tanulságot a marxizmus bukásából s mint a munkáság képviselője, az emberi jogok s a testvériség vezető pártja legyen.

Ugyanez vonatkozik azokra a *polgári csoportokra*, amelyek a szélsőséges liberalizmusra visszahatásként keletkezett totalitárius törekvésekből megtanulhatták, hogy a személyes szabadság jövőjét csak a testvériség keretei között lehet biztosítani.

A *lovagi* életfelfogás örökösei e mozgalomban azal a tudattal csatlakoznak majd a többi rendhez, hogy a nemeslelkűség a testvériségben éri el koronáját s hogy az erősek viselkedése a gyöngékkal és védtelenekkel szemben a lovagiasság próbája.

Mint ahogy az egyes ember jóságát meg lehet mérni azon, hogy mennyi jóságra képes a teremtés legvédtelenebbjei, az oktalan állatok iránt – úgy lehet egy nép erkölcsi és kulturális színvonalát megmérni azon, hogy milyen magatartást tanúsít a hatalma alá vetett *kisebbségekkel* szemben. Mert sem demokrácia, sem diktatúra nem képesek a nemzeti és vallási kisebbségek jogait oltalmazni, hanem csak a lovagiasság és testvériség érzelmei és az egyéniség tisztelete. Ezúttal is a szabad *Svájc* legyen a példa diktatúrák és demokráciák, kis államok és nagyhatalmak számára.

A testvériség politikai követelése a *föderalizmus*, az állam természetes és szerves felépítése az egyénekből.

Az út az embertől a viláig koncentrikus köröket ír le: az emberek családokat alkotnak, a családok közösségeket, a közösségek kantonokat, a kantonok államokat, az államok földrészeket, a földrészek planétákat, a planéták naprendszert, a naprendszerek a világegyetemet.

Minden ember része mindeme közösségeknek, de azért *a maga világának központja* marad. Ezért legfőbb kötelessége önmagának tökéletesítése, lelkének kifejlesztése: a tisztult egoizmus. Ezután következnek kötelességei a család iránt, és így tovább. Minden más rangsor önkényes, antiorganikus és megzavarja a világ képét.

Ennek a természetes világregndnek felel meg a föderalista rendszer. A világ hierarchikus felépítését követeli alulról felfelé. Olyasféle társadalmi piramist kíván, mint a feudalizmus; csakhogy az alaptól haladva a csúcs felé és nem megfordítva.

A föderalizmus államformáját befelé *önkormányzatnak*, kifelé *államszövetségnek* nevezzük. Tagadja a centralista államot, a centralista kontinenst» a centralista népszövetséget.

A *község* családok és emberek szövetsége; a *kanton* közösségké; az *állam* kantonoké, a *kontinens* államoké; az *emberiség* kontinenseké. E rendszer: alapja az egyén, a község, a kanton, az állam, a kontinens szabadsága s egyszersmind a testvériség egyének, közösségek, kantonok, államok, kontinensek közt; a leghatározottabb tagadása az anarchiának és az állami totalitásnak,

A föderalizmus e szilárd alapján, az önkormányzaton és a szabad egyéneken alapul a *Brit Birodalom*, az *Északamerikai Unió* és a *Svájci Szövetség*. A testvériség elve alapján megoldottak számtalan problémát,

amely megoldhatatlannak tűnt a centralista államoknak.

Így lettek az Egyesült Államok *az amerikai kontinens* felépítésének mintája.

S így lesz Svájc *az európai egység* felépítésének mintája.*

Így lesz a Brit Birodalom a népszövetség” reformjának, *az emberiség* megszervezésének mintaképe.

Gazdaságilag a testvériség forradalma az állam-szocializmus és a plutokrácia ellen harcol.

Magángazdaságot és szövetkezést követel. Célja a lehető legtöbb független egzisztencia megteremtése, akiket a *szövetkezeti elv* köt össze. Egyformán tagadja a gazdasági anarchiát és a kollektivismust. Mintája a mezőgazdasági szövetkezet, amely a magántulajdon minden előnyét összeköti a testvériség szellemével és a kölcsönös segítség eszméjével s amely egyformán távol van a szovjet-kolchozok kollektivista gyárüzemétől és a gépi felszerelés és kölcsönös segítség híján levő, elszigetelt kisparasztok anarchisztikus nyomorúságától.

Ezt a mintaképet, amennyire lehetséges, át kell venniük a többi rendeknek is, hogy felépítsenek egy *gazdasági föderalizmust*, a személyiség és önkormányzat alapján.

A jövőnek eme célja felé mutat a *rendi tagozódás rendszere* is, amely egyszerre igyekszik legyőzni a végletes gazdasági liberalizmust és megakadályozni az irányított állami gazdálkodást.

Mussolini eredetileg szintén ezt az utat jelölte meg a gazdaság számára, Ausztria kísérletet tett, hogy demokratikus szellemben járjon ezen az úton, állami totalitás és diktatúra nélkül. Mérhetetlen jelentőségű

* R. N. Coudenhove-Kalergi: *Europa erwacht*. Paneuropa-Verlag, 1935.

lett volna az emberiség számára, ha ez a kísérlet sikerül.

Mert az államtotalitás útvesztője után a *demokrácia* is új utakat és módszereket keres. A visszatérés a szabadsághoz nem jelent visszatérést a parlamentarizmushoz, hanem visszatérést *az emberi jogokhoz és a kormányzat ellenőrzésének az elvéhez*. E két követelés nélkül nincs szabadság és nincs tesvériség. Új módszereket fognak találni, hogy biztosítsák őket; jobb biztosítékokat a kormányzati tekintély, kormányzati stabilitás és a vezérek kiszemelése tekintetében: a szellemi és erkölcsi arisztokrácia összekötését a demokratikus ellenőrzés elvével.

*

E cél a nevelés reformját követeli. Még pedig ketős reformot: a *népnevelését és a főiskolai* oktatását.

Itt is, ott is, legfontosabb a *materialista szellem* leküzdése, amely egyszerre vezetett a plutokráciához és a marxizmushoz. Miután a huszadik század tudománya megcáfolta a tizenkilencedik századnak ezt a tévedését, szükséges, hogy számúzzuk a társadalmi és politikai életből s nyomait is tüntessük el az iskolából.*

Legyen az ember kora gyermekségétől tudatában annak, hogy ő maga felfoghatatlan csoda, nemcsak a természeti, de az isteni világnak is részese. Hogy minden test csak megjelenési formája és árnyéka a szellemnek; hogy az élet csak egy tűnő pillanat, átmenet ismeretlen világokból ismeretlen világokba. Ezért értelmetlenség hatalmat* dicsőséget, élvezetet, gazdagságot hajhászni, a lélek tökéletesedése és megtisztulása helyett.

Hogy a boldogságban nem az anyagi javak a dön-

* R. N. Coudenhove-Kalergi: *Los vom Materialismus!* Paneuropa-Verlag, 1930.

tők; egy egészséges paraszt boldogabb, mint egy nyomorék milliomos, egy nyomorék és koldus szent pedig boldogabb, mint mindakettő.

Hogy minden ember testvér, egyazon Isten fia, faji, vallási, nyelvi és rendi különbség nélkül.

Csak ezeknek az egyszerű igazságoknak az elfelejtése okozta, hogy az emberiség esetlen materializmusba esett, amely a materiális értékek túlbecsülése által izzóvá hevítette az osztály gyűlöletet, tűzre vetette a szabadságot és megsemmisüléssel fenyegeti kultúráinkat.

A világ minden iskolájában ékes betűkkel írva álljon az Evangélium igéje, hogy az ifjúság szívébe vessze:

„Mit ér az embernek, ha megnyeri az egész világot, de elveszíti lelkét.”

A népoktatás e reformjának a *felsőoktatás reformja* a feltétele. Nem lehet a népiskolákban idealizmust oktatni, ha az egyetemek a materializmus és félműveltség keltetőgépei.

Az *egyetemek* hűtlenek lettek nevükhöz és szellemükhöz, mióta az igazi műveltség forrásából specialisták szaktanfolyamaivá lettek. Mióta a *filozófia* nem a magas művelődésnek természetes alapja többé, hanem egy szaktudomány, csak így lehetséges, hogy a legtöbb egyetemi hallgató, akár eléri a doktori grádust, akár nem, *félművelt* emberként válik meg az egyetemről s áldozatul esik oly képtelen és tudománytalan elméleteknek, mint a bolsevizmus vagy a nemzeti szocializmus.

Egyenesen a demokrácia megújhodása követeli, hogy az egyetemek az ismeretek és tudományosság tárháza helyett ismét a *magas műveltség* menedékei, Athén nagy klasszikus kultúrájának és hagyományainak folytatói, a valódi idealizmus forrásai és a totális emberség formálói legyenek.

Csak ebből az univerzalisztikus szellemből sarjadhat fel a valódi művelődés és egy *szellemi arisztokrácia*, amely arra van rendelve, hogy a félműveltség és demagógia uralmát megtörje és felváltsa.

*

A testvériség forradalma el fogja dönteni a *totális állam* és a *totális ember* világra szóló harcát.

Meg fogja gyógyítani azt a merevgörcsöt, amelyben ma az emberiség szenved.

A szabadság forradalmának elakadása és az egyenlőség forradalmának csődje után hidat fog verni nép és nép, rend és rend között s valamennyinek hírül adja a *szabad emberek testvériségét*.

Lelkek millióira nehezül még a totális állam lidércnyomása. De addig nem kell a világnak kétségbeesnie» amíg az emberiség hajóján a kormánykeréknél egy olyan nép áll, amelynek nemzeti imádsága a személyes szabadságért való hitvallásban csendül ki:

„Rule Britannia – rule the waves –
Britons never shall be slaves!”

A britek sohasem lesznek rabszolgák! Ez a szellem áll őrt az Északi tengeren és a világtenger minden partján. Athén szelleme ez, a személyiség és szabadság szelleme, amelynek még ma is hódol az emberiség fele.

Korunk zűrzavarából újra felemelkedik a *totális ember* alakja.

Előbb-utóbb elvonul a világtörténelem egéről a leg-sötétebb felhő.

*Sursum corda –
fel a szívekkel!*

FÜGGELÉK

Az ember és polgár jogainak kinyilatkoztatása,

amelyet a nemzetgyűlés 1789. augusztus 20., 21., 23., 24. és 26.-án tartott üléseiben elfogadott és a király szentesített.

Bevezetés

Mi, a francia nép nemzetgyűléssé egyesült képviselői, kijelentjük, hogy a köz nyomorúságának és a kormányzatok romlottságának egyedüli oka, hogy az emberi jogokat nem ismerik, feledésbe merültek vagy megvetéssel illetik őket. Ezért elhatároztuk, hogy ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk az ember; őseredeti, elidegeníthetetlen és szent jogait, hogy e kinyilatkoztatás az emberi társadalom minden tagjának mindig szeme előtt legyen s mindenkor emlékeztesse őket jogaikra és kötelességeikre; hogy a törvényhozó, valamint a végrehajtó hatalom cselekedetei valamennyi politikai intézménynek e végcéljához legyenek mindenkor szabva s így annál inkább követésre leljenek; hogy a polgárok követelése, immár; világos és megdönthetetlen elveken alapulván, mindig az alkotmány és a köz jólét fenntartását szolgálják. Ennélfogva a nemzetgyűlés, a Legfőbb Lény nevében és színe előtt, megállapítja és hírül adja az ember és a polgár jogait, a következőképen:

Első cikk

Az ember szabadnak és egyenlő jogúnak születik és marad. A társadalmi különbségek alapja csak a közjó lehet.

Második cikk

Minden politikai egyesülés célja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogainak megóvása. Ezek a szabadság, a tulajdon, a biztonság és az elnyomással szemben való ellenállás joga.

Harmadik cikk

Minden szuverenitás eszméjénél és lényegénél fogva a nemzettől származik; semminemű testület és senki egyes ember nem gyakorolhat oly hatalmat, amely nem kifejezetten a nemzettől ered.

Negyedik cikk

A szabadság azt jelenti, hogy mindent tehetünk, ami más embert nem károsít. A természetes jogok gyakorlásának tehát senki számára sincs más korlátja, mint hogy a társadalom minden többi tagja számára is biztosítani kell ugyanezeknek a jogoknak élvezetét. E korlátokat csak a törvény állapíthatja meg.

ötödik cikk

Csak a törvény tilthatja meg azokat a cselekedeteket, amelyek károsítják a társadalmat. Aminek tevéseit a törvény nem tiltja, azt nem szabad megakadályozni és senki sem kényszeríthető rá, hogy olyasmit tegyen, amit a törvény el nem rendel.

Hatodik cikk

A törvény a közakarat kifejezése; minden polgárt megillet az a jog, hogy alkotásában személyesen vagy képviselője útján részt vegyen. Egyenlő legyen mindenki iránt, akár oltalmaz, akár büntet. Minden polgár egyenlő a törvény színe előtt. Mindenkit egyformán megillet a jog, hogy képességéhez mérten minden tisztségre, állásra és közhivatalra alkalmazható legyen, s más, mint az erény és a tehetség, nem tehet köztük különbséget

Hetedik cikk

Senkit sem lehet vád alá helyezni, letartóztatni és fogságra vetni, csak a törvényben megállapított esetekben és az ott előírt formák mellett. Büntetés jár: annak, aki Önkényes eljárásra törekszik, ilyen elrendel, végrehajt, vagy végrehajtását megparancsolj a; a polgároknak azonban, akiket törvénybe hívnak, előbb engedelmeskedni kell; az ellenállással bünt követnek el.

Nyolcadik cikk

A törvény csak feltétlenül és nyilvánvalóan szükségéé büntetéseket állapíthat meg. Senkire sem róható más büntetés, csak olyan, amelyet egy, már bűncselekménye előtt alkotott, kihirdetett és jogszerűen alkalmazott törvény előír.

Kilencedik cikk

Mindenkit ártatlannak kell tekinteni mindaddig, míg vétkességét meg nem állapították. Ezért, ha letartóztatása elkerülhetetlen, törvényileg határozottan meg kell tiltani minden szigorúságot, amely nem arra szolgál, hogy őrizetbevétele biztosíttassék.

Tizedik cikk

Senki sem üldözhető meggyőződése miatt, a valósi meggyőződéseket is ideértve, ha nyilvánításuk nem sérti a törvénnyel oltalmazott közrendet.

Tizenegyedik cikk

Gondolatainak és véleményeinek szabad nyilvánítása az ember egyik legbecsesebb joga. Minden polgár szabadon nyilatkozhatok tehát szóban, írásban, nyomtatásban; de felelős e szabadsággal való visszaélésért a törvényben megállapított minden esetben.

Tizenkettedik cikk

Az emberi és polgári jogok biztosítása szükségessé teszi a közhatalmat; e hatalom tehát mindenki javára létesítetik, nem pedig azok érdekében, akikre bízva van.

Tizenharmadik cikk

A közhatalom fenntartására és a kormány kiadásainak fedezésére általános adóztatás szükséges. A közteher a polgárok között vagyonuk arányában egyenlően oszlik meg.

Tizennegyedik cikk

A polgároknak joguk van arra, hogy a közkiadások szükségességét személyesen vagy képviselőik által megvizsgálják, engedélyezzék, felhasználásuk módját ellenőrizzék s hogy megoszlásukat, kivetésüket, behajtásukat és fennállásuk tartamát megállapítsák.

Tizenötödik cikk

A társadalomnak joga van minden közalkalmazott működéséről számadást követelni.

Tizenhatodik cikk

Annak a társadalomnak, amelynek jogai nincsenek határozottan biztosítva s amelyben a hatalmak nincsenek szétválasztva, nincs alkotmánya.

Tizenhetedik cikk

Minthogy a tulajdon joga szent és sérthetetlen, senkitől sem szabad elvonni, kivéve, ha a törvényben megállapított közérdek nyilvánvalóan megköveteli, akkor is csak igazságos és előre kifizetendő kártalanítás ellenében.

TARTALOM

Előszó	5
I. Ember és állam	7
II. Jogállam és hatalmi állam	15
III. Athén és Spárta	24
IV. A szabadság története	33
V. Demokrácia és parlamentarizmus	42
VI. A szabadság válsága	52
VII. A totális állam	68
VIII. Az állami totalitás fokai	77
IX. A totális ember	92
X. A rendek	102
XI. Egy illúzió vége	117
XII. A testvériség forradalma	134